Liberalų sąjūdis

Seimo rinkimų programa

2024 m.

TURINYS

I. Ekonomika ir susisiekimas 2

II. Užsienio politika ir šalies saugumo užtikrinimas 11

III. Švietimas ir mokslas 23

IV. Kultūra, kultūros ir kūrybinės industrijos 28

V. Aplinkosauga ir energetika 35

VI. Žemės ūkis 43

VII. Sveikatos apsauga 48

VIII. Socialinė politika 55

IX. Savivalda, valstybės valdymas ir pilietinė visuomenė 60

X. Žmogaus teisės 66

XI. Tautinių mažumų politika, įvairovės stiprinimas 71

XII. Jaunimo politika 75

XIII. Sporto politika 78

Kokius ateities iššūkius pažymi Liberalų sąjūdis 80

ĮŽANGA

Liberalų sąjūdis – nuosekli, patikima, vienijanti politinė jėga. Liberalams pasitikėjimas yra pagrindas telkiant visuomenę. Esame bendruomenė, kuri užtikrina laisvę veikti, suteikia galimybes ir nenurodinėja kaip gyventi.

Vienijame veiklius ir kūrybiškus žmones ir netrukdome sėkmingiems. Puoselėjame įvairovę ir gebėjimą susikalbėti. Buvome, esame ir būsime Tavo sėkmės sąjungininkai.

Kol kiti ieško priešų ir kuria konfliktus, mes sprendžiame problemas, neleidžiame kurti naujų ir užkertame kelią radikalams, kurie kėsinasi griauti liberalią demokratiją.

Valstybė klesti, kai piliečių ir verslo neriboja perteklinė biurokratija, o savo gerovę kuriantiems atrišamos rankos. Nekaitaliosime mokesčių pavieniais neatsakingais užmojais. Mokestiniais sprendimais auginsime BVP užuot ginčijęsi, kaip jį geriau paskirstyti.

Gynybos finansavimą, įtraukus visuomenę, užtikrinkime tvarų ir ilgalaikį. Investuokime į visuomenės valią priešintis.

Švietimui reikia tvarkos, o ne naujų reformų. Mažinsime bendrojo ugdymo sistemoje šiuo metu tvyrančią įtampą ir nuovargį, taisysime klaidas, kad mokytojai vėl galėtų susitelkti į darbą klasėje.

Susisiekimo, ypač – kelių, tiltų ir viadukų – kritinė būklė šaukiasi neatidėliotinų sprendimų. Kokybiška ir moderni susisiekimo sistema yra būtina sąlyga pritraukiant investicijas, mažinant atskirtį regionuose. Didinsime finansavimą kelių programai.

Žmogaus teisės – sritis, kuri paliečia kiekvieną. Ji neturi būti dirbtinai susiaurinama ar tapti propagandos įrankiu. Lyčių lygybė, apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje, tautinių mažumų integracija, pagarba visoms poroms, dėmesys negalią turintiems vaikams ir suaugusiems, žodžio, religijos laisvė – visa tai yra pažangios, atsparios ir sėkmingos visuomenės pagrindas, liberalų siekis.

I. Ekonomika ir susisiekimas

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Mokesčiai visada yra susitarimo, o ne atskirų iniciatyvų reikalas. Puikus pavyzdys – Seime patvirtintas Gynybos fondo paketas. Priimti sprendimai gynybai finansuoti (pelno mokestis, akcizai) atspindi aiškią kryptį, prie kurios įmanoma prisitaikyti tiek gyventojams, tiek verslui.

Priešingai nei gynybos finansavimo sprendimai, 2020–2024 m. kadencijos mokesčių reforma užstrigo. Tarimasis įvairiausiuose formatuose vyko kadencijos pradžioje, bet vėliau Finansų ministerijoje parengti projektai buvo naujos, neaptartos iniciatyvos, kurių poveikis šalies ekonomikai deramai neįvertintas. Atskirų mokesčių pasiūlymai buvo nuolat keičiami (pavyzdžiui, Nekilnojamojo turto mokesčio įvairios versijos Seimo Biudžeto ir finansų komitete buvo redaguojamos keletą kartų per savaitę) ir kompleksinė mokesčių reforma žlugo. Mokesčių reforma apėmė ir itin pozityvių sprendimų (kaip PVM mokėtojų kartelės kėlimas, smulkiojo verslininko sąskaita), kurių negalime pamiršti. Atsižvelgusi į Liberalų sąjūdžio iniciatyvą, Finansų ministerija pateikė projektą pakelti PVM mokėtojų kartelę iki 55 tūkst. eurų.

Teigiamas žingsnis, kuris iš mokesčių reformos projekto pasiūlymų buvo įgyvendintas, – tai investicinės sąskaitos įteisinimas. Priemonė sudaro patrauklesnę aplinką smulkiesiems investuotojams atleidžiant juos nuo pajamų mokesčio už pelną, jei jis bus reinvestuojamas per šią investicinę sąskaitą.

Pasaulio verslumo stebėsenos tyrimo 2022 m. rezultatai Lietuvai dviprasmiški: viena vertus, pagal bendrą verslumo ekosistemos vertinimą 2022 m. Lietuva užėmė net 6 vietą pasaulyje; pastebimas ryškus gyventojų pasitikėjimo savimi ir verslumo gebėjimų augimas, kita vertus, rezultatai liudija, kad didelę dalį potencialių verslininkų stabo nesėkmės baimė, o moterys yra net du kartus rečiau linkusios svarstyti apie verslo pradžią nei vyrai. Vis dėlto nuo 2014 m. iki 2022 m. pozityvus požiūris į verslumą tarp moterų augo: nuo 29 % iki 40 %.

Pagal tą patį tyrimą, beveik 40 % gyventojų mano, kad Lietuvoje yra palankios sąlygos pradėti verslą. 3 % Lietuvos gyventojų planuotų įdarbinti daugiau nei 6 asmenis savo įmonėse per ateinančius 5 metus ir tik trečdalis verslo įmonių savo veiklose planuoja naudoti daugiau skaitmeninių įrankių, o jaunieji verslininkai stokoja valstybės paramos į mokslo ir inovacijų infrastruktūrą. Verslumą ypač skatina švietimas, moksliniai tyrimai ir inovacijos.

„Doing business 2020“ reitinge Lietuva buvo pakilusi į 11 vietą. Šiuo metu Pasaulio inovacijų reitinge Lietuva yra 39 vietoje, Europos elektroninės valdžios reitinge – 7 vietoje, IMD pasaulio Talentų reitinge – 23 vietoje, Atvirų duomenų reitinge – 7 vietoje. 2023 m. „Startup Genome“ reitingo duomenimis, Lietuvos startuolių ekosistema pateko į 50-tuką. Tokie duomenys

rodo stiprėjančią Lietuvos ekonomiką, tačiau sudėtinga geopolitinė situacija gali rodiklius paveikti neigiamai.

Lietuvos eksportą lemia mažesnės pridėtinės vertės prekės ir paslaugos. Tai rodo poreikį stiprinti Lietuvos kaip aukštųjų technologijų šalies konkurencingumą. ES rinkoms tenka 67 % lietuviškos kilmės eksporto, todėl turime potencialo, diversifikuojant eksporto apimtis, didinti aukštąsias technologijas ir žinioms imlias paslaugas eksportuojančių įmonių skaičių ir toliau skatinti Lietuvos įmonių plėtrą užsienio rinkose kartu spartinant šalies ekonomikos augimą ir mažinant ekonominių krizių poveikį.

Teigiamas gynybos finansavimo poveikis ekonomikai – investicijos į infrastruktūrą. Šalies gynybos lėšas sudaro tiesioginis Krašto apsaugos ministerijos biudžetas, bet tokiose šalyse kaip Suomija – sukurtas gynybos potencialas – žymiai didesnis dėl kitų finansavimo šaltinių, kurie papildo tiesioginį finansavimą biudžete. Šalis nebus saugi, kol neužtikrinsime kompleksinių finansavimo šaltinių. Jų planavimas turi būti tęstinis ir ilgalaikis.

Mokesčių lengvatos – tebėra aktualios. Liberalų požiūriu, dalies jų reikia atsisakyti, dalis skatina investicijas (pavyzdžiui, kino industrijoje), kita dalis skatina žmonių atsakomybę (pavyzdžiui, draudimas, kitos finansų kaupimo priemonės).

Liberalai taip pat turi permąstyti savo vertybines nuostatas: šiuolaikinėje politikoje stiprėjant gynybos, aplinkosaugos iššūkiams, sudėtinga išsiversti neperžiūrėjus mokesčių , išjudinti diskusijas dėl mokesčių mažinimo ateityje bus vis sunkiau.

Viešieji pirkimai, nepaisant visų dedamų pastangų, išlieka neefektyvūs: vis dar per daug biurokratijos, per mažai greičio ir logikos. Būtina tęsti valdymo, viešojo sektoriaus reformą, kartu įvertinant, ar visos iš mokesčių mokėtojų išlaikomos institucijos yra būtinos valstybėje, ar nedubliuojamos savivaldos ir valstybės funkcijos.

Valstybė vis dar neskatina žmonių galvoti apie ateitį investuojant į papildomą pensijų ir sveikatos draudimo kaupimą arba saugumą. Pensijų sistema turi skatinti žmones savarankiškai taupyti ir papildomai kaupti senatvei.

Itin paaštrėjo susisiekimo infrastruktūros iššūkiai:. 40 % valstybinės reikšmės kelių tinklo nebeatitinka nustatytų reikalavimų (lygumo, sukibimo ir pan.), 30 % būklė – ribinė ir netrukus pasieks reikalavimų neatitinkantį lygį. Lietuvoje 80 viadukų – avarinės būklės. Šių dienų kainomis reikėtų 10 mlrd. eurų keliams ir viadukams sutvarkyti. Metinis kelių infrastruktūros deficitas sudaro apie 207 mln. eurų (finansavimo trūkumas 2024 m. – 340 mln. eurų).

Verta paminėti, jog 2023 metais keliams ir viadukams tvarkyti buvo skirta 1 mlrd. eurų, iš kurių reikšmingą dalį sudarė kariniam mobilumui skirtos lėšos bei ES lėšos, o tai nėra tvarus investavimas į kelių būklę Lietuvoje.

Atkreiptinas dėmesys, jog žymi lėšų dalis teko vieno svarbiausių projektų – „Via Baltica“ – įgyvendinimui. Neabejotina, kad finansavimo ir darbų vykdymo grafikui buvus tolygiam, projekto finansavimas nebūtų padaręs tokio poveikio kitiems kelių tvarkymo darbams. Dabar „Via Baltica“ projektui sparčiai judant į priekį, „Rail Baltica“ projektas stringa, neišlaikomi terminai. Geležinkelių infrastruktūrai reikėtų gerokai daugiau dėmesio.

Pagaliau gerinama tarptautinio Vilniaus oro uosto infrastruktūros būklė: investicijų sulaukė išvykimo terminalas, kuriame darbai sparčiai juda į priekį ir bus baigti 2025 m. Tuo metu Klaipėdos jūrų uostas patiria iššūkių, dėl sankcijų rusijai ir Baltarusijai keičiasi krovos apimtys ir kryptys.

Lietuva vis dar neišnaudoja jūrinės valstybės potencialo.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Siūlome ne griauti, o tobulinti. Ekonomikos augimą užtikrins tik aiški mokesčių sistema, inovacijos. Visusi pokyčius ekonomikoje galima įgyvendinti tik susitarimo pagrindu. Visiems verslo subjektams reikia užtikrinti motyvaciją.

Susisiekimo infrastruktūros modernizavimas ir plėtra didina mūsų valstybės konkurencingumą, skatina kurti gerai apmokamas darbo vietas, sudaro sąlygas realizuoti globalios Lietuvos koncepciją, kai visi tautiečiai, nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos, gali dalyvauti mūsų šalies ūkio plėtroje.

1. Mokesčių politika ir reguliavimas.

- Užtikrinsime, kad mokesčių politika vyktų kuo plačiau susitarus ir būtų nuspėjama. Mokesčių politikos ciklas turi aplenkti kadencijas. Valstybė privalo turėti mokesčių planą penkerius ir daugiau metų į priekį. Mokesčių pakeitimai turi būti platūs ir tvarūs, o ne nutaikyti į siauras verslo sritis ar gyventojų grupes.
- Tobulinsime teisės aktus, reglamentuojančius mokesčių paskirstymą, apskaitą. Mokesčiai negali būti dažnai keičiami ir neprognozuojami.
- Mokesčių didinimas nėra vienintelis sprendimas: neretai trūksta ne pinigų, o idėjų. Surinkti mokesčių reikia tiek, kiek būtina užtikrinti viešąjį valdymą ir kokybiškas viešąsias paslaugas. Peržiūrėsime valstybės išlaidas, jų panaudojimo prioritetus.
- Gynybos dalis valstybės biudžete artimiausiu metu vis didės. Būtina užtikrinti tvarų gynybos finansavimo modelį. Gynybos finansavimas yra ne vien valstybės biudžeto klausimas – siūlome naudoti skirtingus gynybos finansavimo šaltinius.
- Lėšos gynybai turi būti panaudojamos ne tik karinei įrangai pirkti, bet ir visuomenei integruoti bei informuoti, ruošti infrastruktūrą mobilizacijai, skaidriai planuoti karo padėtį.

- Gynybos kontekste ypač svarbu investicijos į infrastruktūrą, nes tai duoda pozityvią naudą ekonomikai.
- Nacionalinės gynybos pramonės vystymą pripažinsime prioritetu. Sukursime teisinę bazę, kurios reikia įgalinti gynybos pramonės verslo plėtrą. Numatysime finansavimo programas, leidžiančias Lietuvos verslui kurti ir vystyti gynybos ir viešojo saugumo tikslais naudojamus įrenginius ar sprendinius.
- Sudarysime sąlygas verslui investuoti į karo pramonę, svarstysime suteikti papildomas mokesčių lengvatas.
- Tiek gynybai remti, tiek kitiems tikslams įgyvendinti skatinsime gyventojus aktyviau skolinti valstybei (obligacijomis, taupymo lakštais).
- Gerinsime verslo aplinką: telksimės palengvinti sąlygas verslui, mažinsime biurokratijos apimtis, paprastinsime reikalavimus, institucijas iš baudėjo ir prievaizdo vaidmens nukreipsime į patarėjo ir įgalintojo vaidmenį. Žinoma, visi pokyčiai turi prisidėti apsaugant vartotojų teises, prekių ir paslaugų kokybę, darbuotojų gerovę.
- Peržiūrėsime visus draudimus ir apribojimus verslui.
- Mažinsime verslą reguliuojančių, besidubliuojančių institucijų skaičių, lengvinsime mokesčių administravimo naštą. Būtina užtikrinti mokesčių mokėtojų ir mokesčių administratoriaus lygiateisiškumą. Valstybė didelį dėmesį turi skirti mažoms ir vidutinėms įmonėms.
- Sieksime, kad valstybės institucijos palaikytų dialogu grįstą bendradarbiavimą su rinkos dalyviais, atvirumą ir lankstumą priimant pasiūlymus, kurti ir taikyti adaptyvius priežiūros mechanizmus. Priežiūros institucijos turi prioritetizuoti pagalbą rinkos dalyviams, užtikrinti rizikų valdymą ir atitiktį teisės aktams per dvišales ir daugiašales konsultacijas, patariamojo pobūdžio vizitus, dalijimąsi gerosiomis praktikomis.
- Turime sukurti vienodas sąlygas visiems – nuo privačių mokyklų iki sveikatos įstaigų.
- Laikysimės fiskalinės drausmės, pasisakome už pasvertas išlaidas. Kursime galimybių Lietuvą, o ne Lietuvą, gyvenančią pagal išgales ir galimybes.
- Valstybės ar savivaldybių finansavimas įvairiuose projektuose lemia stabilumą, bet nesukuria greičio. Reikia išnaudoti viešo ir privataus sektoriaus (PPP) teikiamas galimybes.
- Valstybės institucijos turi laikytis bendros strateginės krypties, kartu užtikrinant skirtingų institucijų atskaitomybę, kad jos vienašališkai nepriimtų rinkos dalyvius iš esmės veikiančių sprendimų.
- Stiprinsime savarankiškai dirbančių asmenų padėtį (individuali veikla, verslo liudijimai). Bent iki ES vidurkio padidinsime kartelę, nuo kurios tampama PVM mokėtoju. Užtikrinsime efektyviai veikiančią smulkiojo verslininko sąskaitą. Skatinsime papildomo uždarbio galimybes.
- Prioritetą teiksime ne minimalios mėnesinės algos didinimui, o priemonėms, kurios užtikrina augantį vidutinį darbo užmokestį kilimą ir atitinka verslo situaciją. Svarbus rodiklis – darbo našumas, kuris gali subalansuoti atlyginimų kėlimo tempą.
- Būtina išvengti visų pajamų sujungimo ir jų apmokestinimo.

- Siūlysime darbo užmokesčio fonde numatyti procentinę dalį, kurią įmonės galėtų neapmokestinamai skirti darbuotojų naudoms.
- Peržiūrėsime mokestines lengvatas. Atsisakysime neefektyvių lengvatų, skatinsime tas, kurios veikia (kaip pelno mokesčio lengvata kinui, mokesčių lengvatos, skirtos asmeninių finansų kaupimui skatinti).
- Siūlome didinti privačiai kaupiančiųjų pensijai skaičių, stiprinant II ir III pensijų pakopos sistemas, aktyviai šviečiant ir motyvuojant gyventojus. Skatinsime darbdavius įsitraukti į darbuotojų pensijų kaupimą, sukursime bendrą pensijų informavimo sistemą, kurioje gyventojai rastų būsimos pensijos dydį iš visų trijų pakopų. Būtina sudaryti patrauklias galimybes darbingo laikotarpio metu taupyti patiems gyventojams.
- Siūlome skatinti visuomenę aktyviau skirti labdarą ir paramą numatant konkrečias priemones. Pavyzdžiui, gyventojų pajamų mokestis galėtų būti skaičiuojamas nuo metinės pajamų sumos atėmus suteiktą labdarą ir paramą (kitu atveju galėtų veikti konkretus lengvatos modelis remiant tik kariuomenę ir gynybą).
- Ekonominį gyvybingumą verta užtikrinti skatinant bei vykdant efektyvią migracijos politiką.
- Viešieji prikimai vis dar neefektyvūs. Peržiūrėsime viešųjų pirkimų nuostatą dėl mažiausios kainos, kuri lemia laimėtoją. Reikšmingai padidinsime inovatyvių viešųjų pirkimų apimtis, taip stimuliuodami paklausą inovacijoms, kartu užtikrindami viešojo sektoriaus atstovų kompetencijų ugdymą, sklandų dalijimąsi informacija.
- Šešėlio mažinimas – priemonė, padedanti išvengti mokesčių didinimo. Mažindami barjerus ir reguliavimą, skatinsime skaidrinti pajamas. Būtinas socialinis kontraktas, susitarimas, dialogas tarp visuomenės ir renkamos valdžios.
- Siūlome alkoholio reglamentavimo pertvarką švelninti esamus apribojimus leidžiant alkoholinių gėrimų pardavimą sekmadieniais iki 20 val., kartu sustiprinant švietimą apie alkoholio žalą. Subalansuotas požiūris skatina atsakingą vartojimą nepažeidžiant asmeninių laisvių.

2. Inovacijos, investicijos ir verslumas.

- Spartinsime Lietuvos verslų plėtrą ir konkurencingumą. Vykdysime efektyvias verslo akceleravimo, kompetencijų didinimo, nacionalinės ir tarptautinės tinklaveikos programas, padedančias verslams plėstis. Skatinsime verslus skaitmenizuotis, diegti skaitmenines technologijas, ugdyti darbuotojų kompetencijas.
- Didinsime Lietuvos verslų tarptautinį konkurencingumą. Stiprinsime šalies įmonių integraciją į tarptautines technologijų ir inovacijų vertės grandines.
- Kelsime startuolių ekosistemą į aukštesnį lygį. Vystysime startuolių tarptautiškumą, padėsime užmegzti ryšių su investuotojais.

- Aktyvinsime Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) paramą, kuri yra efektyvi paskata inovacijų kūrybai ir užtikrina ilgalaikę šalies mokslinę pažangą ir konkurencingumą tarptautinėje erdvėje.
- Finansuosime inovacijų kūrėjus „vieno langelio“ principu. Sutelksime visas finansavimo priemones verslumo skatinimui, verslo plėtrai, transformacijai, inovacijoms ir MTEP vienoje institucijoje. Rengsime naujas investicijų schemas, orientuotas į ekonomikos transformaciją.
- Nuosekliai stiprinsime specializuotas agentūras siekdami sutelkti aukščiausio lygmens kompetencijas, talentus ir kokybiškas valstybės paslaugas vienoje vietoje.
- Turime skatinti LEZ'us, kurie vis dar yra efektyviausia priemonė pritraukiant investicijas regionuose (pavyzdžiui, pasienio rajonuose). Investicijoms pritraukti taip pat ypač svarbios investicijos į infrastruktūrą ir geras susisiekimas tiek Lietuvos teritorijoje, tiek atvykstant į Lietuvą iš užsienio.
- Būtina auginti agentūros „Investicijos Lietuvos ekonomikai“ (ILTE) vaidmenį Lietuvoje. Lietuvos verslas neišnaudoja visų skiriamų ES pinigų dėl biurokratinių kliūčių, informacijos trūkumo, iššūkių ruošiant projektus, kofinansavimo reikalavimų, regioninių skirtumų bei pasikeitusių poreikių. Norint geriau panaudoti ES lėšas, administracines procedūras padarysime paprastesnes, gerinsime informavimo ir konsultacijų kokybę, skatinsime regioninį vystymą ir lėšas naudoti lanksčiau pagal besikeičiančias verslo aplinkybes.
- Būtina sukurti Lietuvos eksporto skatinimo strategiją. Ekonomikos atašė veiklos turi būti labiau remiamos ir skatinamos.
- Lietuva turi būti atvira inovatyvioms finansinėms paslaugoms ir produktams,. Reikia užtikrinti teisės aktų neutralumą technologiniams sprendimams.
- Skatinsime finansinių technologijų (Fintech) sektoriaus plėtrą užtikrinant rizikos vertinimu pagrįstą reguliavimą ir verslo priežiūrą, proporcingai taikomus reikalavimus, atvirumą naujiems verslo modeliams ir mažinamą biurokratinę naštą.

3. Atvykstamasis turizmas ir svetingumas.

- Nuosekliai didinsime Lietuvos turizmo konkurencingumą pagal Vyriausybės 2021-2030 metų nacionalinį pažangos planą (NPP) skiriant pakankamą finansavimą NPP uždavinių įgyvendinimui. Dabartinis 5,4 mln. eurų finansavimas metams akivaizdžiai nepakankamas. Trūkstant lėšų ir žmogiškųjų išteklių, VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ dirba tik 11 rinkų iš 19. Nuosekliai, efektyviai Lietuvos turizmo rinkodarai mūsų tikslinėse rinkose vykdyti reikia bent 10-13 mln. eurų metams.
- Sudarysime atskirą atvykstamojo sveikatinimo turizmo, kaip eksporto, skatinimo planą, nes sveikatinimo tikslais atvykstančių užsieniečių vidutinė apsistojimo trukmė mažiausiai dvigubai ilgesnė lyginant su vietos gyventojais. Atvykstamasis sveikatinimo turizmas yra vienas pagrindinių regionuose gyvenančių žmonių įdarbinimo ir pajamų šaltinių.

- Nustatysime strateginius, ilgalaikius prioritetus Lietuvos turizmo verslo sektoriaus gaivinimui ir proveržiui. Telksime dėmesį į konferencinio turizmo augimą.

4. Susisiekimas.

- Atliksime visapusišką šalies kelių būklės situacijos įvertinimą, nustatysime aiškia metodika pagrįstą finansavimo poreikį kelių sutvarkymui ir priežiūrai bei pateiksime konkretų mechanizmą, kokiu būdu bus nuosekliai formuojamas kelių sektoriaus biudžetas ir iš kokių finansinių šaltinių didinamas.
- Kelių būklei gerinti turime skirti ne mažiau kaip 80 % akcizo už kurą. Šiais metais žmonės už degalus sumokės 966 mln. eurų akcizų ir tik 56 % jų atiteks keliams – likusios lėšos bus skirtos kitoms šalies reikmėms. 2025 metais akcizo už kurą bus surinkta daugiau nei 1,2 mlrd. eurų, o keliams atiteks mažiau nei pusė – 45 %.
- Efektyviau panaudojant kelių ir gatvių tvarkymui kasmet skiriamas lėšas atskirų kelių kategorijas finansuoti pagal atskiras priemones:
  - Valstybės prioritetinių kelių programą;
  - Žvyrkelių atstatymo ir jų asfaltavimo programą;
  - „Via Lietuva“ ir savivaldybių sudarytų bendradarbiavimo sutarčių programą;
  - Rutininės kelių priežiūros programą.
- Valstybės prioritetinių kelių programa (pavyzdžiui, „Via Baltica“, Utenos kelias, karinio mobilumo ir kt. objektai) būtų finansuojami iš valstybės biudžeto arba skolintų lėšų.
- Žvyrkelių atstatymo ir jų asfaltavimo programa, bendradarbiavimo sutarčių programa, Rutininės kelių priežiūros programa (kelių priežiūra, keleivių laukimo paviljonų, nuovažų nuo regioninių kelių įrengimas, eismo saugumo priemonės ir kiti smulkūs darbai) būtų finansuojama iš Kelių priežiūros ir plėtros programos kasmet skiriant ne mažiau kaip 80 % surinkto akcizo mokesčio. Tai iš dalies pateisintų transporto naudotojų lūkesčius.
- Atnaujinsime kelių tvarkymo reglamentavimą. Kelių tvarkymą nustato apie 60 normatyvinių dokumentų: tai yra akivaizdžiai per daug, nemažai jų pasenę.
- Efektyviau panaudojant kelių ir gatvių tvarkymui skiriamas lėšas, atnaujinant kelių tiesimo reglamentą, mažesnio intensyvumo keliuose ir miestų, miestelių gatvėse, kurios buvo naudojamos dešimtmečius, verta taikyti paprastesnės konstrukcijos paprastojo remonto statybos rūšį taip kartu užtikrinant efektyvesnį lėšų panaudojimą, geresnes ir saugesnes eismo sąlygas.
- Išskirtinį dėmesį skirsime technologijų pritaikymui susisiekimo sistemoje, palaikysime aplinką tausojančius susisiekimo projektus, pavyzdžiui, elektra varomų baržų eismą Lietuvos upėse, nuimant krovinių gabenimo krūvį nuo magistralinių sausumos kelių.
- Skatinsime inovacijas. Sutelksime visą mokslo ir verslo potencialą, stiprias transporto ir logistikos įmones. Skatinsime viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą diegiant intelektines transporto sistemas ir inovacijas.

- Plėsime skrydžių geografiją atsižvelgdami į investuotojų, savivaldos poreikius. Rūpinantis skrydžių plėtra, būtina įvertinti Vokietijos brigadą sudarysiančių tūkstančių karių ir jų šeimų atvykimą į Lietuvą.
- Vystysime elektromobilių įkrovimo infrastruktūrą. Ieškosime galimybių daugiau naudoti efektyvius elektrinius variklius, plėsime elektromobilių įkrovimo aikštelių tinklą, remsime kitas ekologiško kuro rūšis.
- Nepriklausomoms pervežimų, logistikos ir ekspedijavimo įmonėms sudarysime skaidrias ir konkurencingas sąlygas veikti pervežimo geležinkeliais paslaugų rinkoje.
- Privačioms įmonėms sudarysime galimybę vežti keleivius geležinkeliais. Supaprastinsime naujų privačių geležinkelio atšakų sujungimo sąlygas su AB ,,Lietuvos geležinkeliai“ infrastruktūra.
- Skirsime lėšų nuolatiniam geležinkelių infrastruktūros atnaujinimui ir modernizavimui, kad keleiviai ir kroviniai per Lietuvos teritoriją galėtų vykti greitai ir saugiai. Diegsime tai užtikrinančias naujausias intelektines transporto ir saugumo sistemas.
- Iki 2030 m. planuojame padvigubinti intermodalinių krovinių vežimų tarp Lietuvos ir Europos terminalų skaičių. Tai sumažins vilkikų keliuose keliamą pavojų, triukšmą ir CO2 emisijas.
- Sukursime „premijavimo“ sistemą už sutaupytą CO2 pervežant krovinius.
- Daugiau išteklių keliams tvarkyti nukreipsime į savivaldybes. Vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra, taisymas, tiesimas ir saugaus eismo organizavimas yra savivaldybių savarankiškoji funkcija, kuriai įgyvendinti atsakomybę prisiima pačios savivaldybės. Tačiau finansavimas keliams yra centralizuotas, savivaldybėms perskirstomas tiesiogiai per AB „Via Lietuva“. Toks skirstymas varžo ir riboja savivaldybių savarankiškumą, užkerta kelią laiku planuoti ir įgyvendinti ateinančių metų kelių infrastruktūros darbus.
- Skiriant Kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimą savivaldybių keliams ir savivaldybių vietinės reikšmės keliams, jiems suplanuotas lėšas iš anksto numatysime valstybės ir savivaldybių biudžete, nurodant konkrečias sumas kiekvienai savivaldybei.
- Motorinių transporto priemonių registracijos mokestį perduosime savivaldybėms, kurios bus finansiškai motyvuotos ir galės gerinti ne tik kelių, bet ir viešojo transporto, pėsčiųjų ir dviračių infrastruktūrą, eismo valdymą.

5. Lietuvos nacionalinės jūrinės valstybės politika.

- Klaipėda yra ir turi likti jūrinės ekonomikos centras, aukštos gyvenimo kokybės miestas. Įvertinsime esamą padėtį visose jūrinės veiklos srityse (jūrų transporto, laivybos, uosto veiklos, laivų statybos ir remonto, atsinaujinančių jūros išteklių energijos, jūros gyvųjų ir negyvųjų išteklių), nustatysime šalies prioritetines kryptis jūriniame sektoriuje. Inicijuosime kurti atskirą jūrų reikalų departamentą prie Susisiekimo ministerijos.
- Mokestinė aplinka turi grąžinti jūrininkus iš šešėlio ir skatinti Lietuvos jūrininkų konkurencingumą tarptautinėje darbo rinkoje.

- Stiprinsime teisinę Lietuvos, kaip jūrinės valstybės, tapatybę Klaipėdoje atkurdami Lietuvos saugios laivybos administraciją kaip atskirą juridinį vienetą.
- Inicijuosime trišalį laivų savininkų, jūrininkų ir valdžios savitarpio supratimo memorandumą dėl jūrininkų darbo, saugos ir sveikatos sąlygų bei jūrinių profesijų patrauklumui didinti.
- Inicijavę jūrų transporto veiklą ir jūrininkų išsilavinimą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimus, kursime lankstesnę mokestinę sistemą, palankią verslo aplinką, mažinsime biurokratinių kliūčių, pritrauksime užsienio investicijų ir didinsime, konkurencingumą. Šitaip į Lietuvą pritrauksime daugiau laivybos ir jūrininkų įdarbinimo įmonių, naujų specialistų į jūrų ir vidaus vandenų transporto ir vandens transporto administravimo sektorių bei išlaikysime senbuvius, steigsime atsinaujinančių jūros išteklių energijos parkus.
- Daugiau jūrinės edukacijos moksleiviams – skatinsime jūrinį šalies raštingumą.
- Vykdysime projektus, kuriais vystomas tvarus Lietuvos vandens transporto sektorius diegiant aplinkos apsaugos, socialinės atsakomybės ir skaidrios valdysenos standartus, valstybės lygmeniu efektyviai naudojant ES Mėlynojo augimo programos struktūrinius fondus.
- Stengsimės pritraukti investicijų vidaus vandenų kelių infrastruktūrai modernizuoti, baržoms statyti ir įsigyti. Mokesčių bei rinkliavų surinkimas bus nukreipiamas vidaus vandenų kelių infrastruktūrai plėtoti ir prižiūrėti. Integruosime vidaus vandenų laivybą į bendrą logistinę grandinę sujungiant ją su Klaipėdos jūrų uostu.

II. Užsienio politika ir šalies saugumo užtikrinimas

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Saugumas – kiekvieno piliečio ir visos šalies – yra ir vidaus, ir užsienio politikos pagrindas Nuo jo priklauso mūsų valstybės ateitis. Saugumas apima daug aspektų – tai ir moderni ginkluotė, ir glaudus bendradarbiavimas su sąjungininkais ir partneriais, ir piliečių valia priešintis, ir pasirengimas atremti hibridines atakas, ir visuomenės atsparumas priešų primetamiems naratyvams.

Akivaizdu, kad vykstant karui Ukrainoje Lietuva turi telkti visas pastangas kovoje prieš rusiją ir jos agresiją. Tęsiasi diskusijos apie tai, kaip Lietuva turėtų gintis, kokios reikia ginkluotės. Vertinkime Ukrainos patirtį mūšio lauke, įsiklausykime, kokius poreikius įvardija kariuomenė.

Dabar pirmoji Lietuvos gynybos linija yra Ukrainos mūšio lauke. Padėdami Ukrainai visomis išgalėmis, kartu privalome dėti visas pastangas savo rytinėms sienoms apsaugoti ir užtikrinti, kad NATO rytinis flangas, kurio dalis esame, niekada netaptų patraukliu taikiniu priešui.

Iki šiol Lietuvoje pagrindinėms politinėms jėgoms pavyko išlaikyti bendrą kursą svarbiausiais užsienio ir saugumo gynybos klausimais, rasti sprendimus gynybos finansavimui didinti. Esminis artimiausio dešimtmečio uždavinys, viršijantis vienos ar dviejų politinių kadencijų laiko ribą – rasti tvarų, ilgalaikį, plačiu politiniu konsensusu paremtą susitarimą gynybai finansuoti.

Reaguojant į vis agresyvesnę imperinę rusiją, 2022 m. pasirašytas partijų susitarimas dėl nacionalinio saugumo ir gynybos sustiprinimo, artimiausiu metu turi būti atnaujintas ir papildytas, numatant konkrečius įsipareigojimus.

Mes toliau realistiškai vertiname pavojų, glaudžiai bendradarbiaujame su sąjungininkais ir partneriais, stipriname savo pasirengimą apsiginti, išvengti visuotinio sąmyšio ar panikos. Viena vertus, turime rūpintis krašto gynyba ir būti pasirengę įvairioms krizinėms situacijoms, kita vertus, ekonominis ir visuomeninis gyvenimas turi nesustoti. Mūsų pastangos ir pasirengimas turi įkvėpti pasitikėjimo ir stiprinti valią priešintis.

Suomijai ir Švedijai tapus NATO narėmis, Lietuvai rengiantis priimti Vokietijos brigadą ir plėtojant gynybos pramonę, esame saugesni nei anksčiau, nors tarptautinė aplinka ir geopolitinė įtampa išlieka grėsminga.

Turime ne tik stiprinti savo gynybinius resursus, bet ir pasitelkti regioninį bendradarbiavimą, rūpintis įsteigti ES Gynybos sąjungą. JAV išlieka pagrindinis Lietuvos saugumo ir bendradarbiavimo partneris.

Visapusiam saugumui būtina užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms. Jau 20 metų priklausome ES, esame brandi demokratija, gerbiame žmogaus teises. Svarstydami klausimus, susijusius su nacionaliniu saugumu, turime kaskart įvertinti, kurios priemonės saugumui užtikrinti yra būtinos ir kurios neproporcingai riboja individo teises ir laisves. Lietuvoje šiuo metu gyvena apie 200 tūkst. karo pabėgėlių ir kitų migrantų. Turime parengti ir įgyvendinti efektyvią jų integracijos politiką.

Lietuvos gyvybinis interesas – padėti Ukrainai atsilaikyti ir nugalėti, todėl tęsime proaktyvią Lietuvos užsienio politiką. Lietuva toliau teišlieka flagmanu telkiant paramą Ukrainai. Tarptautinėje arenoje toliau aktyviai veiksime kaip patikima Europos Sąjungos, NATO šalis– sąjungininkė. Karo Ukrainoje baigtis lems, ar mažesnių šalių likimą užtikrinanti tarptautiniais susitarimais ir taisyklėmis paremta tvarka išliks.

Kol rusija tęsia, o Baltarusija palaiko agresiją prieš Ukrainą, sieksime griežtinti sankcijų politiką, kad karo kaina šiems režimams taptų nepakeliama.

Pastaruosius metus užsienio politika pernelyg dažnai tapdavo Vyriausybės ir Prezidento konkurencijos lauku. Vieši konfliktai šioje srityje daro žalą Lietuvos pozicijų tvirtumui ir mūsų kaip patikimo ir nuoseklaus partnerio įvaizdžiui.

Atstovauti Europos vadovų taryboje privalu pagal vykdomosios valdžios kompetencijas: priklausomai nuo konkrečių klausimų atstovauja arba prezidentas, arba premjeras.

Nuo karo pradžios Seimas vykdė aktyvią parlamentinę diplomatiją. Priimta 15 rezoliucijų, susijusių su parama Ukrainai ir smerkiant rusijos veiksmus. Seimas toliau turėtų skirti didelį dėmesį parlamentinei diplomatijai, saugumo ir gynybos klausimams, juolab įvertinus aplinkybę, kad būtent parlamentas priima galutinius sprendimus dėl lėšų gynybai skyrimo.

Užtikrinant užsienio politikos tęstinumą ir nuoseklumą, būtinas politinių partijų susitarimas dėl užsienio politikos.

Liberalų sąjūdis siūlo:

I. <u>Užsienio politika.</u>

1. Lietuva pasaulyje.

- Sutelkę valstybės ir piliečių pastangas, stiprinsime demokratiją, visuomenės atsparumą ir pasirengimą gintis. Proaktyviai veiksime tarptautinėje erdvėje ir telkdami šalis bendramintes, kursime palankią tarptautinę aplinką, kurioje Lietuvos piliečiai jausis saugūs.

- Užsienio politiką grįsime valstybės vertybių ir pragmatinių interesų deriniu. Sieksime, kad demokratijos ir pagarbos žmogaus teisėms erdvė Europoje plėstųsi į Rytus, tikėdami, jog būtina remti ir skatinti demokratinius procesus visame pasaulyje.
- Palaikydami tarptautinę tvarką, pagrįstą teisės viršenybe ir taisyklėmis, sieksime apriboti didžiųjų autoritarinių valstybių savivalę ir užtikrinti mažesniųjų valstybių savarankiškumą.
- Vykdysime vieningą, konsoliduotą ir koordinuotą užsienio politiką, atstovaujančią Lietuvos valstybės ir Tautos interesams. Užsienio politikos srityje derinsime Respublikos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės veiksmus.

2. Santykiai ES.

- ES stiprinimas yra Lietuvos strateginis interesas. Turime aktyviai dalyvauti ir kurti mūsų interesams atstovaujančias koalicijas, kadangi stipri ES yra esminė sąlyga Lietuvos suvereniteto apsaugai. Sieksime, kad Lietuva taptų aktyvia ES užsienio ir saugumo politikos dalyve, visoje ES būtų laikomasi demokratijos, žmogaus teisių ir laisvių, teisės viršenybės, palaikysime demokratijos plėtrą kaimyninėse valstybėse ES formatais. Skatinsime inovacijas, sieksime visiško ES ekonominio ir energetinio savarankiškumo, stiprinsime išorės sienas, puoselėsime glaudžią ES partnerystę su JAV ir NATO.
- Remsime gilesnę ekonominę integraciją, saugosime ES vientisumą ir kuo stipresnes ES institucijas. Visuose tarptautiniuose formatuose skatinsime didesnį ES integralumą, vienybę ir solidarumą. Sieksime išlaikyti ES vientisumą ir stiprinti valstybių narių solidarumą suprasdami, kad silpnesnė ES lemia mažesnį Lietuvos saugumą ir gerovę. ES strateginė autonomija turėtų papildyti transatlantinį bendradarbiavimą.
- Ryžtingai remiame tolesnę ES plėtrą, ypač Ukrainos ir Moldovos tapimą ES narėmis.
- Pertvarkant ES sprendimų priėmimo procesą, manome, kad turi būti pereita prie kvalifikuotos daugumos balsavimo, ypač priimant ES užsienio ir saugumo politikos sprendimus.
- Naudosime visas politines, diplomatines ir ekonomines priemones, kad Europos Komisija ir Europos Taryba pripažintų Baltarusijos atominės elektrinės keliamą grėsmę ir uždraustų elektros energijos importą iš Baltarusijos Astravo AE į ES rinką.
- Pritariame ES diplomatijos žingsniams, atveriantiems naujų rinkų ir investicijų, taip pat Europos skaitmeninei darbotvarkei ir jos įgyvendinimui visoje ES teritorijoje. Skaitmeninės visuomenės ir inovacijų plėtra yra tiesiogiai susijusi su Europos valstybių ir jų piliečių gerove.

3. Santykiai su artimiausiais sąjungininkais, strateginės partnerystės.

- Plėtosime pamatinę strateginę partnerystę su JAV. Sieksime dar labiau išplėtoti bendradarbiavimą saugumo, prekybos ir mokslo srityse. Toliau visais lygiais stiprinsime

mūsų istorinius transatlantinius ryšius su JAV, kad kartu atremtume šiandienos grėsmes ir iššūkius bei skleistume liberalios demokratijos vertybes pasaulyje.

- Visais lygmenimis puoselėsime glaudžius ir draugiškus santykius su kaimyninėmis ES šalimis. Stiprinsime visuomenės sampratą apie europietiškąjį identitetą. Tai padės užtikrinti stabilumą ir saugumą regione, bendrą gerovę, piliečių ir bendruomenių ryšius. Aktyviai dalyvausime ES formatą papildančioje Trijų jūrų iniciatyvoje, kuri padėtų įgyvendinti bendrus infrastruktūros, energetikos ir kultūros projektus.
- Plėtosime partnerystės ryšius su Šiaurės šalimis ekonominėje, energetikos, saugumo dimensijose. Visokeriopa parama Ukrainai ir kitoms Rytų partnerystės šalims yra mūsų bendras prioritetas. Švedijai ir Suomijai tapus NATO narėmis, ypač svarbus tampa Lietuvos ir šių valstybių bendradarbiavimas saugumo ir gynybos srityse, integruojant gynybos pajėgas į bendrą mūsų regiono saugumo struktūrą. Aktualūs išlieka Baltijos jūros taršos klausimai, artimesnis bendradarbiavimas koordinuojant veiksmus žmogaus teisių apsaugos bei vystomojo bendradarbiavimo srityse.
- Šiaurės šalys – demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms, harmoningų visuomenių, grįstų pasitikėjimu, pavyzdys. „Nordic-Baltic 8“ formatas jungiantis Lietuvą, Latviją, Estiją, Suomiją, Švediją, Daniją, Norvegiją ir Islandiją, ateityje turėtų tapti „Nordic 8“.
- Puikūs Lietuvos ir Lenkijos santykiai – istorinis Lietuvos interesas. Vystysime bendradarbiavimą abiem valstybėms svarbiais saugumo, gynybos klausimais, plėtosime bendrą istorinę ir kultūrinę atmintį, taip pat ekonominį bendradarbiavimą ir bendrą infrastruktūrą. Skirsime deramą dėmesį lenkų tautinei mažumai aktualiems klausimams.
- Gilinsime politinę sandraugą su kaimynais – Latvija ir Estija. Užtikrinsime svarbiausių bendros infrastruktūros ir energetikos projektų sklandų įgyvendinimą („Rail Baltica“, „Via Baltica“, atsijungimas nuo BRELL).
- Plėtosime strateginę partnerystę su Vokietija. Suprasdami, kad Vokietija, dislokuodama Lietuvoje savo brigadą, tampa vienu iš esminių Lietuvos saugumo garantų, gilinsime dvišalį bendradarbiavimą, ypač plėtojant gynybos sektorių.
- Pasisakydami už Europos strateginį savarankiškumą ekonomikos ir gynybos srityse, palaikysime Prancūzijos, kaip vienintelės branduolinės ES valstybės, iniciatyvas, nukreiptas patikimai Europos gynybai, didinančias Lietuvos, kaip ES narės saugumą, ir leidžiančias žemynui atremti rusijos keliamą grėsmę.

4. Ukraina.

- Lietuvos pareiga remti Ukrainą iki jos visiškos pergalės. Esame įsitikinę, kad tvarios taikos Europoje užtikrinimo sąlyga – Ukrainos narystė euroatlantinėse struktūrose. Palaikome Ukrainos taikos formulę. Teisinga ir ilgalaikė taika bus pasiekta tik tada, kai bus atkurtas Ukrainos teritorinis vientisumas, o rusijos karo nusikaltėliai sulauks atpildo.
- Pasisakome už visos įmanomos karinės, ekonominės, politinės ir humanitarinės paramos teikimą rusijos ir Baltarusijos agresiją patiriančiai Ukrainai, skatinant paramos teikimą ES

ir NATO lygmeniu. Remdami Ukrainos narystę euroatlantinėse struktūrose, padėsime Ukrainai kuo sklandžiau integruotis į ES ir NATO.

- Lietuva turi tęsti Ukrainos atstatymo iniciatyvas. Tinkamiausias ir teisingiausias būdas finansuoti Ukrainos atstatymą ir gynybą – areštuoti ir panaudoti visą įšaldytą rusijos turtą.
- Aktyviai sieksime, kad į Ukrainą būtų sugrąžinti vaikai, kurie buvo priverstinai išgabenti į rusiją ir Baltarusiją. Veiksmų, kurie pažeidžia humanitarinę teisę ir sudaro karo nusikaltimą, sumanytojus ir vykdytojus būtina nubausti.

5. Santykiai su Rytų partnerystės šalimis.

- Visapusiškai remsime ir padėsime Moldovai jos kelyje į ES, stiprinant administracinius ir institucinius gebėjimus, perduodant viešojo sektoriaus reformų patirtį, remiant demokratiją ir stiprinant pilietinės visuomenės atsparumą dezinformacijai.
- Palaikome Sakartvelo žmonių europietišką, euroatlantinę kryptį. Deja, kai kurių Sakartvelo valdžios šakų veiksmai ir sprendimai atitolino narystės ES perspektyvą. Lietuva turi ir toliau remti europietiškąją Sakartvelo ateitį.
- Remsime Armėnijos pasiryžimą mažinti priklausomybę nuo rusijos ir vykdyti demokratinėmis vertybėmis, skaidrumu ir teisės viršenybe grįstas reformas. Sieksime didinti ES paramą Armėnijai, kelsime Armėnijos klausimą ES plėtros kontekste. Lietuva pirmoji pripažino Armėnijos nepriklausomybę – palaikykime šalies demokratijos vystymąsi ir ateityje.
- Skatinsime plėtoti prekybinius santykius su Azerbaidžanu, tinkamai įvertinsime Azerbaidžano galimybes diversifikuojant Lietuvos energetinį saugumą.

6. Dvišaliai santykiai su kitomis šalimis.

- Vystysime santykius su Izraeliu įvairialypio visuomenės saugumo, prekių ir paslaugų prekybos, paveldo išsaugojimo ir kultūros srityse. Palaikysime nuolatinį dialogą su pasaulio litvakų bendruomene, sieksime suartinti ją su Lietuva įamžinant žydų kultūros palikimą, puoselėjant bendrą pilietinę platformą skaudžiais Holokausto klausimais, įtraukiant litvakus į Lietuvos dialogą bei sąveiką su ES ir Užatlantės valstybėmis. Griežtai smerkiame terorizmą, palaikome Izraelio teisę gintis, taip pat griežtas sankcijas agresoriams ir terorizmą remiančioms valstybėms.
- Vystysime bendradarbiavimą su Turkija. Pabrėždami iššūkių Lietuvos ir Turkijos saugumui panašumus, rusijos ekspansinę politiką, sieksime geresnio supratimo ir dvišalio bendradarbiavimo saugumo srityje NATO formatu. Įtrauksime šalies pramonę ir mokslininkus į bendradarbiavimą su Turkija. Nors galima šalies narystė ES yra tolima vizija, vis dėlto su Turkija būtina bendradarbiauti daugeliu klausimų, ypač valdant migracijos procesus, kovojant su terorizmu, didinant saugumą.

- Lietuvos santykius su Kinija plėtosime ES kontekste pabrėždami, kad taika ir stabilumas Taivano sąsiauryje yra vienas aktualiausių geopolitinių tarptautinės politikos klausimų ir būtina Indijos ir Ramiojo vandenynų regiono šalių saugumo ir klestėjimo sąlyga.

7. Santykiai su Indijos–Ramiojo vandenyno regionu, kitomis Azijos ir globaliųjų Pietų šalimis.

- Įgyvendindami patvirtintą Indijos–Ramiojo vandenynų regiono strategiją, plėtosime įvairiapusį bendradarbiavimą su regiono demokratijomis įvairiose srityse, ypač saugumo, atsparumo hibridinėms grėsmėms, prekybos ir kultūros.
- Skatinsime atskleisti ir pažinti Indijos ir Ramiojo vandenynų regioną Lietuvos visuomenėje plėtojant Azijos studijų centrų veiklą Lietuvos aukštosiose mokyklose, mokslo įstaigų ir universitetų bendradarbiavimą, pasitelkiant lietuvių diasporą Indijos ir Ramiojo vandenynų regione.
- Stiprinsime ekonominius, prekybinius, kultūrinius, ekspertinius ryšius su Taivanu, ypač jo aukštųjų technologijų sektoriumi abipusiškai naudingu pagrindu.
- Autoritariniams režimams vykdant vis agresyvesnę ir tarpusavyje derinamą politiką, demokratijos taip pat privalo glaudžiai ir efektyviai bendradarbiauti saugumo, gynybos, ekonomikos srityse. Geografiniai atstumai šiuolaikiniame pasaulyje nueina į antrą planą. Esame vienos demokratijų šeimos nariai. Tai yra vertybinė mūsų pozicija, kuri taip pat naudinga mūsų piliečiams, ekonomikai ir bendram šalies klestėjimui.
- Kursime potencialą tiesiant prekybos, bendradarbiavimo ir dalijimosi patirtimi tiltus su valstybėmis globaliuosiuose Pietuose, visų pirma Pietų ir Pietryčių Azijoje. Stiprindami demokratinius aljansus, siekdami diversifikuoti tiekimo grandines, stiprindami ekonominį atsparumą ir sklandesnį mūsų verslo patekimą į Azijos rinkas, sudarysime Lietuvos įmonėms galimybes pradėti ir plėtoti verslą Australijoje, Singapūre, Pietų Korėjoje, Japonijoje, Indijoje, kitose Pietryčių Azijos ir globaliųjų Pietų šalyse.
- Plėtosime politinį ir ekonominį bendradarbiavimą su Afrikos valstybėmis. Pasitelkdami politinį, diplomatinį ir vystomąjį bendradarbiavimą, plėsime koalicijas tarptautiniuose forumuose, o nustatę perspektyviausius produktus ir rinkas, kursime Lietuvos ir Afrikos šalių bendradarbiavimą palaikančią infrastruktūrą, rengsime reguliarius verslo forumus, išvykstamąsias verslo misijas, skatinsime studentų mainus tarp Lietuvos ir Afrikos valstybių universitetų tikėdamiesi, kad grįžę į savo šalis jie taps Lietuvos ir lietuviškojo verslo ambasadoriais.
- Plėtosime ekonominį, technologinį ir mokslinį bendradarbiavimą su Arabijos pusiasalio valstybėmis. Didinsime Lietuvos ir Pietų bei Lotynų Amerikos valstybių abipusiškai naudingą ekonominį bendradarbiavimą.

8. Lietuva tarptautinėse organizacijose ir aljansuose.

- Reformuojant Jungtinių Tautų Saugumo Tarybą pasisakome už atsakingą veto teisės naudojimą, įskaitant susilaikymą nuo vetavimo karo, genocido ar nusikaltimų žmoniškumui atvejais: veto teisė suspenduotina JT Saugumo Tarybos nariui, vykdančiam karą, genocidą ar nusikaltimus žmoniškumui. Remiame JT agentūrų veiklos peržiūrą ir efektyvumo didinimą. JT veiklai išliekant paralyžiuotai, skatiname ieškoti naujos globalios platformos su naujomis taisyklėmis, kaip kalbėtis tarp priešininkų ir kokių taisyklių laikytis, kartu kuriant veiksmingą demokratinių bendraminčių sąjungą.
- Kartu su ukrainiečiais ir lenkais sieksime, kad į UNESCO saugomo paveldo sąrašą būtų įtraukta Kūčių tradicija.
- Sieksime, kad tarptautinė bendruomenė, TATENA rimtai įvertintų Astravo AE keliamą grėsmę ir imtųsi atitinkamų veiksmų. Naudosimės visomis priemonėmis, numatytomis Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių įstatyme, sustabdydami nesaugios Astravo AE veiklą.
- Reikalausime, kad Baltarusija prisiimtų visą atsakomybę už Astravo AE saugumą ir galimą branduolinę avariją, ir imsimės veiksmų, kad nebūtų ribojamas galimas atlyginti nuostolių dydis.

9. Šalys agresorės.

- Sieksime sumažinti ES priklausomybę nuo rusijos, susilpninti rusijos ekonominį potencialą, gebėjimą finansuoti karo ekonomiką, kuo greičiau nutraukiant energijos išteklių importą į ES iš rusijos. Visuose formatuose palaikysime griežtas sankcijas rusijai tol, kol ji neišves savo kariuomenės iš visos Ukrainos teritorijos, įskaitant Krymą, Donbasą, Ukrainos teritorinius vandenis ir išskirtinę ekonominę zoną, bei kol nekompensuos padarytos žalos Ukrainai. Būtina užtikrinti, kad įvestos sankcijos prieš rusiją ir Baltarusiją veiktų efektyviai.
- Kompromisas dėl Kaliningrado tranzito yra laikinas: būtina diskutuoti, kokia bus šio klausimo ateitis.
- Tik ilgalaikė, suderinta ir sistemiška ES politika gali atgrasyti rusiją ir ten skatinti demokratines reformas. Tokia politika turėtų apimti ne tik sankcijas, bet ir paramą demokratinėms jėgoms rusijoje bei pagalbą Ukrainai atstatyti sunaikintą infrastruktūrą.
- Nepripažįstame Aleksandro Lukašenkos kaip Baltarusijos prezidento ir reikalaujame teisinės Lukašenkos režimo izoliacijos. Palaikysime Vakarų taikomas sankcijas Baltarusijos ekonomikai. Reikalaujame, kad tarptautinio teisingumo priemonės būtų taikomos ne tik Kremliaus, bet ir Baltarusijos režimo vadovams.
- Palaikysime Baltarusijos pilietinę visuomenę ir demokratinę opoziciją. Europietiška, demokratinė Baltarusija – Lietuvos interesas.

10. Užsienio politikos valdymo klausimai.

- Užtikrinsime Lietuvos Respublikos diplomatinei tarnybai tinkamą finansavimą ir veiksmingą valdymą, nes diplomatiniai pajėgumai dažnai tampa priešakinėmis šalies saugumo linijomis.
- Stiprinsime diplomatinių atstovybių apsaugą aukštos rizikos šalyse, aprūpinsime atitinkamomis apsaugos priemonėmis ir priimsime reikiamus saugumą ir tinkamas darbo sąlygas užtikrinančius sprendimus.
- Vertindami Europos komisaro kandidatūros teikimo ir tvirtinimo proceso aspektus bei tai, kad vėlavimas pateikti kandidatą/kandidatus, gali daryti žalą Lietuvos interesams, siūlysime numatyti konkrečius terminus, per kuriuos Vyriausybė ir Prezidentas turi susitarti dėl Seimui teikiamos kandidatūros.
- Tobulinsime reagavimo į krizes užsienio valstybėse, tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir Lietuvos Respublikos piliečių, esančių užsienyje, informavimo apie veiksmus, kurių privalo imtis patys piliečiai savo gyvybei ir turtui apsaugoti, tvarką.
- Pripažįstame, kad Lietuvos eksportuotojai yra šalies ekonominiai ambasadoriai, kurie produktais ir paslaugomis užsienio gyventojams pristato mūsų krašto žmonių išmanumą, darbštumą ir profesionalumą. Įtrauksime Lietuvos eksportuotojus priimant valstybės ekonominės užsienio politikos sprendimus ir juos pagerbsime (pavyzdžiui, įsteigdami ekonominių ambasadorių klubą prie URM, kasmetinį apdovanojimą ir pan.).
- Lietuvos užsienio politika turi būti atskaitinga gyventojams. Valstybės išlaidomis Lietuvos ekonominę užsienio politiką vykdantys diplomatai ir politikai, pradedant nuo aukščiausių šalies pareigūnų ir baigiant Lietuvos ambasadose užsienyje dirbančiais atašė, su Lietuvos eksportuotojais turi aptarti svarbiausius Lietuvos ekonominės užsienio politikos sprendimus prieš juos priimdami, atsiskaityti už kasmet atliktus darbus, numatyti gaires ir prioritetus tolimesnei ekonominei užsienio politikai.
- Stiprinsime konsulinių paslaugų teikimą Lietuvos Respublikos piliečiams užsienyje. Priartinsime konsulinį aptarnavimą prie užsienyje gyvenančių lietuvių ir į užsienio valstybes vykstančių Lietuvos Respublikos piliečių. Konsulinės paslaugos Lietuvos Respublikos piliečiams užsienio valstybėse turi būti prieinamos 24/7 ir padėti ne tik politinių krizių ar konfliktų atveju, bet ir atsitikus asmeninei nelaimei ar susiklosčius nepalankioms aplinkybėms užsienyje.

11. Globali Lietuva.

- Suprasdami, kad užsienio lietuviai yra valstybės atrama neramioje geopolitinėje aplinkoje, tęsime „Globalios Lietuvos“ iniciatyvą. Pritaikysime ją kintantiems užsienyje gyvenančių lietuvių poreikiams, skirdami iniciatyvai adekvatų, racionaliai naudojamą finansavimą ir daug aktyviau įtraukdami tautiečius į ekonominės, tautinės ir kultūrinės diplomatijos procesą.
- Puoselėsime užsienio lietuvių bendruomenes, kaip tautinio gyvenimo židinį užsienio valstybėse. Remsime užsienyje gyvenančių lietuvių bendruomenių veiklą. Užtikrinsime,

kad kiekvienoje Lietuvos diplomatinėje atstovybėje ar konsulinėje įstaigoje būtų diplomatas, atsakingas už darbą su užsienio Lietuvių bendruomene. Prisidėsime finansuodami užsienio lietuvių bendruomenių organizuojamus renginius, skirtus Lietuvos valstybinėms šventėms paminėti. Remsime lietuvių mokyklėles užsienyje.

- Suprasdami, kad Lietuvos Respublika ne visose pasaulio valstybėse fiziškai turi ambasadas ar konsulines įstaigas, o kai kuriais atvejais atvykti į Lietuvos atstovybes, ypač garbingo amžiaus piliečiams, yra iššūkis, su pasaulio lietuvių bendruomene tarsimės, kaip priartinti konsulines paslaugas prie užsienyje gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių, ir gerinsime konsulinių paslaugų pasiekiamumą, skirdami tam atitinkamą finansavimą.
- Lietuvai brangus kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis. Tobulinsime migracijos ir konsulinių pareigūnų darbą. Jei Lietuvos institucijoms trūksta duomenų apie Lietuvos Respublikos piliečius, jos privalo bendradarbiauti tarpusavyje ar su užsienio valstybių institucijomis, kad pačios susirinktų reikalingą informaciją.
- Tikime, kad neįvykęs referendumas dėl pilietybės neatspindi Lietuvos Respublikos piliečių valios. Užtikrinsime, kad Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie, įgiję kitos valstybės pilietybę, save sieja save su Lietuva, moka ir puoselėja lietuvių kalbą, papročius, kultūrą, galėtų išsaugoti Lietuvos Respublikos pilietybę.

II. Saugumo politika.

1. Kova su rusijos agresija ir grėsme.

- Lietuva turi padidinti savo gynybos biudžetą, kad galėtų įsigyti daugiau ginkluotės ir apmokyti daugiau karių. Tai padėtų atgrasyti rusiją nuo agresijos ir sustiprintų Lietuvos gebėjimą gintis, jei rusija vis tiek užpultų.
- Būtina užtikrinti tvarų gynybos finansavimo modelį. Gynybos finansavimas yra ne vien valstybės biudžeto klausimas, siūlome naudoti skirtingus gynybos finansavimo šaltinius. Bet kokiems mokesčių politikos pokyčiams reikalingas platus susitarimas, prognozuojamumas. Mokesčių politikos ciklas turi aplenkti kadencijas, mokesčių pakeitimai turi būti platūs ir tvarūs, o ne nutaikyti į siauras verslo sritis ar gyventojų grupes.
- Lietuva turi aktyviai dalyvauti NATO iniciatyvose. Tai padėtų sustiprinti atgrasymą Baltijos šalyse ir parodytų rusijai, kad bet koks Lietuvos užpuolimas bus laikomas puolimu prieš visą NATO.
- Savo gynybai stiprinti Lietuva turi glaudžiai bendradarbiauti su kitomis regiono šalimis kaip Lenkija, Estija ir Latvija. Galime kartu rengti bendras karines pratybas, keistis žvalgybos informacija ir bendradarbiauti kibernetinio saugumo srityje.
- Lietuva turi stiprinti savo kibernetinį saugumą, kad apsigintų nuo rusijos kibernetinių atakų. Investuosime į kibernetinio saugumo infrastruktūrą, darbuotojų mokymą, stiprinsime kibernetinio saugumo incidentų valdymo pajėgumus.

- Lietuva turi ugdyti savo piliečių pilietinį atsparumą, kad jie būtų pasirengę atremti rusijos informacinį karą ir dezinformaciją. Skatinsime pilietinio švietimo programas, ugdysime kritinio mąstymo įgūdžius, remsime nepriklausomas žiniasklaidos priemones.
- Spartinsime gyventojų rengimą krizinėms situacijoms ir neginkluotam pilietiniam pasipriešinimui pasitelkiant ir stiprinant NVO. Užtikrinsime tęstinį ir nuoseklų NVO atstovų įtraukimą sudarant rengimosi ekstremaliosioms situacijoms ir pilietinio pasipriešinimo planus. Tikintis efektyvaus valstybės institucijų ir NVO bendradarbiavimo šioje srityje, kur ypač svarbi nacionalinio ir savivaldos lygmens sklandi partnerystė, ne rečiau nei kartą per metus inicijuosime pratybas nacionaliniu ir savivaldybių mastu, plačiau įtraukiant ir NVO atstovus ir užtikrinant, kad visuomenė būtų tinkamai informuota ir pasirengusi veikti ekstremaliose ir krizinėse situacijose.

2. Saugumo politika Kinijos atžvilgiu.

- Lietuva turi glaudžiau bendradarbiauti su kitomis demokratinėmis šalimis, ir taip daryti spaudimą Kinijai laikytis tarptautinės teisės ir žmogaus teisių normų. Tai pasiekiama per įvairias tarptautines organizacijas kaip JT ir ES.
- Lietuva turi vertinti potencialių Kinijos investicijų į infrastruktūros objektus patikimumą nacionalinio saugumo aspektu.
- Lietuva turi stiprinti savo kibernetinio saugumo pajėgumus, kad apsisaugotų nuo Kinijos kibernetinių atakų. Tai padaroma investuojant į kibernetinio saugumo technologijas ir mokant kibernetinio saugumo specialistus.
- Lietuva turi kovoti su Kinijos dezinformacijos kampanijomis skleisdama tikslią informaciją apie Kinijos politiką ir jos poveikį Lietuvai. Dėl to pasitelksime žiniasklaidą, švietimo struktūras, pilietinės visuomenės organizacijas.

3. Kova su Baltarusijos režimo keliamomis grėsmėmis.

- Bendradarbiausime su kitomis Europos Sąjungos ir NATO narėmis spausdami Baltarusijos režimą laikytis tarptautinių teisės normų ir gerbti žmogaus teises.
- Labiau remsime demokratinę Baltarusijos opoziciją.
- Skatinsime taikyti tikslines sankcijas Baltarusijos režimui ir jo pareigūnams.
- Mažinsime priklausomybę nuo Baltarusijos išteklių.
- Stiprinsime Lietuvos kariuomenę ir sienų apsaugą.
- Bendradarbiausime su NATO ir kitomis sąjungininkėmis nuo galimos Baltarusijos agresijos atgrasyti.
- Informuosime visuomenę apie Baltarusijos grėsmę ir Lietuvos vyriausybės veiksmus, kaip kovoja su grėsme. Tai didins visuomenės palaikymą Vyriausybės veiksmams ir skatins piliečius būti budriems.

- Stiprinsime pilietinę visuomenę, kurios vaidmuo svarbus kovojant su autoritarizmu. Lietuva turi remti pilietinės visuomenės organizacijas, kurios dirba siekdamos demokratijos ir žmogaus teisių Baltarusijoje.
- Palaikysime Baltarusijos diasporą. Baltarusijos diaspora padeda skleisti informaciją apie padėtį Baltarusijoje ir remti demokratines reformas. Lietuva turi palaikyti Baltarusijos diasporos organizacijas ir padėti joms integruotis į Lietuvos visuomenę.

4. Kova su priešiška propaganda ir dezinformacija.

- Intensyviau vykdysime informacines kampanijas, ugdančias visuomenės supratimą apie dezinformacijos ir propagandos pavojus mokančias kritiškai vertinti informaciją.
- Stiprinsime medijų raštingumo ugdymą mokyklose.
- Palaikysime nepriklausomos žiniasklaidos priemones ir faktų tikrinimo iniciatyvas.
- Stiprinsime institucijas, atsakingas už kovą su dezinformacija ir propaganda.
- Bendradarbiaujant su technologijų įmonėmis ir pasitelkus technologijas, aptinkančias ir blokuojančias skleidžiamą dezinformaciją ir propagandą, šalinsime dezinformacijos ir propagandos turinį iš internetinių platformų. Stiprinsime kibernetinę saugą.
- Bendradarbiausime su kitomis šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis bendromis jėgomis kovoti su dezinformacija ir propaganda. Dalyvausime tarptautiniuose projektuose, skirtuose dezinformacijos ir propagandos tyrimams ir analizei.
- Kovojant su dezinformacija ir propaganda ypač svarbus piliečių vaidmuo. Kiekvienas žmogus, būdamas kritiškas informacijos vartotojas ir dalindamasis tik patikimais šaltiniais, gali prisidėti mažinant cirkuliuojančios dezinformacijos srautą internetinėje erdvėje.

5. Kova su radikalizmo ir ekstremizmo grėsmėmis.

- Radikalizmas įprastai klesti bendruomenėse, kuriose jaučiama atstumtis ir beviltiškumas. Stiprinsime socialinę sanglaudą ir įtrauktį, skatinant toleranciją, supratimą ir pagarbą įvairovei. Tai pasiekiama remiant bendruomenės iniciatyvas, skatinant dialogą tarp skirtingų grupių ir kovojant su diskriminacija.
- Radikalizmą maitina socialinės ir ekonominės problemos, tokios kaip skurdas, nedarbas, nelygybė. Svarbu tai spręsti kartu šalinant radikalizmo priežastis. Tai padaroma investuojant į švietimą, sveikatos priežiūrą ir kitas socialines paslaugas, skatinant ekonominį augimą ir kuriant darbo vietas.
- Svarbu iš anksto nustatyti žmones, kuriems gresia radikalizacija, ir suteikti jiems reikalingą paramą. Tai pasiekiama kuriant ankstyvojo įspėjimo sistemas, apmokant specialistus atpažinti radikalizacijos požymius ir teikiant intervencines programas, skirtas nukreipti žmones nuo radikalizacijos kelio.

- Neapykantos kalba ir dezinformacija gali skatinti radikalizaciją. Svarbu kovoti su šiais reiškiniais internete, skatinti žiniasklaidą skelbti tikslią informaciją ir šviesti visuomenę apie neapykantos kalbos ir dezinformacijos pavojus.
- Žmonėms, kurie jau radikalizavęsi, būtina pasiūlyti išeitį iš radikalizmo. Tai atliekama teikiant reabilitacijos programas, padedančias atsisakyti ekstremistinių pažiūrų ir integruotis į visuomenę.
- Teiksime paramą radikalizmo aukoms, pavyzdžiui, smurto aukoms ir artimuosius praradusioms šeimoms. Tai pasiekiama teikiant psichologinę pagalbą, socialinę paramą ir teisines paslaugas.
- Radikalizmas turi neigiamą poveikį bendruomenėms, nes kursto baimę, nepasitikėjimą, susiskaldymą. Svarbu spręsti šias problemas atkuriant pasitikėjimą, skatinant dialogą ir taiką, stiprinant bendruomenės sanglaudą.

6. Kova su kibernetinių antpuolių grėsmėmis.

- Investuosime į savo kibernetinio saugumo infrastruktūrą ir žmogiškuosius išteklius, kad galėtume atpažinti, užkirsti kelią ir reaguoti į kibernetines atakas. Tai įgyvendinama stiprinant nacionalinio kibernetinio saugumo centrą rengiant kibernetinio saugumo ekspertus ir diegiant naujausias technologijas.
- Kuo plačiau informuosime visuomenę apie kibernetines grėsmes ir mokysime žmones, kaip apsisaugoti internete. Tai padaroma per švietimo kampanijas, viešosios informacijos priemones ir bendruomenės renginius.
- Vyriausybė, įmonės ir asmenys turi bendradarbiauti, kad įgyvendintų geriausią kibernetinio saugumo praktiką. Tai atliekama naudojant tvirtus slaptažodžius, naujinant programinę įrangą, saugant jautrius duomenis.
- Lietuva turi turėti aiškius planus, kaip reaguoti į didelio masto kibernetines atakas. Planai turėtų apimti valstybės institucijas, įmones ir piliečius.
- Reguliariai tikrinsime reagavimo į incidentus planus, kad įsitikintumėme jų veiksmingumu. Tai padaroma pratybomis ir modeliavimu.
- Kibernetinės atakos nėra vienos šalies problema. Lietuva turi bendradarbiauti su kitomis šalimis ir tarptautinėmis organizacijomis, kad pasidalytų informacija ir geriausia praktika kovojant su kibernetinėmis grėsmėmis.
- Po kiekvienos kibernetinės atakos svarbu pasimokyti ir pagerinti kibernetinio saugumo pajėgumus. Tai padaroma tiriant incidentus, teikiant ataskaitas, tobulinant prevencines priemones.

III. Švietimas ir mokslas

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Pastaruosius 10 metų pokyčių švietime įvyko tiek daug, kad šiuo metu reikia ne esminių reformų, o stabtelti ir atidžiai išanalizuoti, kas veikia, kas ne.

Bet kokios švietimo naujovės turi būti pagrįstos, į pokyčius privaloma įtraukti bendruomenes, itin svarbu atlikti simuliacijas prieš įdiegiant naujoves realybėje.

Vertinant šios kadencijos Vyriausybės politiką švietimo ir mokslo srityje galima teigti, jog rezultatai gana kuklūs, trūksta aiškių vektorių, kur link norima judėti. Bendrajame ugdyme kelti tikslai buvo teisingi, tačiau jų buvo pernelyg daug, tad įgyvendinimas daugeliu atveju buvo chaotiškas, skubotas, o tai vedė prie gilėjančių problemų sektoriuje. Tikslai tobulinti studijas ir mokslą buvo gana nežymūs.

Aiškesnių pokyčių nesulaukė ir ikimokyklinis ugdymas. Įvedamos privalomos ikimokyklinio ugdymo programos atrodo tarsi imitacija, o ne realus ėjimas užtikrinant ikimokyklinio ugdymo kokybę.

Bendrojo ugdymo kontekste prioritetinis buvo Tūkstantmečio mokyklų (TŪM) projektas, kurio sėkmingumu tenka abejoti. Tikslas buvo geras – sumažinti atotrūkį tarp mokyklų. Deja, tenka konstatuoti, kad nors TŪM projektui skiriama 250 mln. eurų ES fondų ir valstybės biudžeto lėšų, atotrūkis nesumažėjo: geros mokyklos tapo dar geresnėmis. Tiesa, verta atkreipti dėmesį, jog keliant mokyklų tinklo kokybę Vyriausybės priimti sprendimai buvo geri, pasistūmėta į priekį iš švietimo sistemos išgyvendinant jungtines klases.

Atnaujintas ugdymo turinys ir skubotas jo įgyvendinimas tapo dar vienu iššūkiu bendrojo ugdymo sistemai. Nors deklaruojami tikslai diegti kompetencijomis grįstas ugdymą vėlgi buvo teisingi, tačiau pamiršta, kad turinį įgyvendina mokytojai, kurių pa(si)rengimui dirbti ir netgi mąstyti kitaip bemaž neskirta laiko ir pastangų. Vadovėlių, mokomosios medžiagos trūkumas tapo pačių mokytojų rūpesčiu. Taip pat pastebėtina ir tai, kad mokytojai atnaujintame turinyje pasigenda pamatinės ugdymo dedamosios – vertybinio pagrindo.

Tarpinių atsiskaitymų idėją galima vertinti teigiamai, tačiau procesas ir šiuo atveju nesuvaldytas, jį sutrikdė gausybė chaotiškų veiksmų: teisės aktų keitimų, ministerijos požiūrio pokyčių. Tai visiškai diskreditavo idėją visuomenėje.

Dar vienas šios kadencijos darbas – pasirengimas visuotinei įtraukčiai – taip pat kelia abejonių. Įtrauktis įgyvendinama gana paviršutiniškai, beveik išimtinai atliepiant tik ugdymosi poreikius, kylančius iš diagnozės. Tačiau net šiuo atveju nesugebama aiškiai įvardyti, kaip įtrauktis

turėtų vykti, vis dar nepatvirtinti visi reikiami aprašai, tvarkos ir pan., neužtikrintas reikiamų priemonių prieinamumas mokykloms.

Įsipareigojimas rūpintis mokytoju liko vien lozungu. Karantinas, ukrainiečių integracija mokyklose, įtraukiojo ugdymo iššūkiai kartu įgyvendinant šios kadencijos darbus krito ant mokytojų pečių ir padidino jų įtampą nuovargį, nusivylimą. Nors mokslininkų tyrimai rodo pasibaisėtiną Lietuvos pedagogų emocinę būklę, tačiau šios problemos sprendimui deramo dėmesio nebuvo.

Vyriausybės lygmeniu inicijuota darbo grupė biurokratijai mokyklose mažinti taip ir nepasiekė jokių rezultatų arba jie buvo visiškai nežymūs, nėmaž nesumažinę popierizmo krūvos, griūvančios ant mokyklų vadovų galvų.

Tuo metu profesinio mokymo tinklas buvo tvarkomas, įstaigos buvo stambinamos, įkurta mokymosi visą gyvenimą sistema, todėl galima teigti, jog sprendimai buvo geri.

Pagrindinis aukštojo mokslo pokytis – kolegijų tinklo ir veiklos reforma panaudojant ES fondų lėšas. Po šios reformos nyksta aukštojo mokslo dualumas, todėl darosi sunku suprasti kolegijų vaidmenį ir misiją. Įvestas mokslo kriterijų reikalavimas kolegijoms jas neabejotinai atitolins nuo darbo rinkos poreikių.

Įvestas minimalus stojimo balas, nepriklausomai nuo to, ar stojama į valstybės finansuojamas, ar nefinansuojamas vietas universitetuose ir kolegijose, yra teigiamas sprendimas. Tikėtina, pozityvų impulsą suteiks ir įvesta antroji stojimo eilė asmenims iš socialiai jautrios aplinkos.

Nors tiek aukštasis mokslas, tiek verslas daugelį metų indikuoja, kad Lietuvoje egzistuojanti studijų klasifikacija neatliepia šiandienos poreikių, šia kryptimi nebuvo imtasi jokių darbų. Dar vienas šios kadencijos Vyriausybės darbas – misijomis grįsto mokslo įtvirtinimas – irgi neatnešė apčiuopiamų rezultatų.

Kaip ypač teigiamą darbą galima išskirti įvestą neformaliojo švietimo finansavimo krepšelį suaugusiems. Tiesa, iniciatyva finansuojama ES fondų lėšomis, o tvaresnių finansavimo šaltinių Vyriausybė nenumatė.

Nevalstybinis švietimas toliau diskriminuojamas nepaisant Vyriausybės įsipareigojimo suvienodinti veiklos sąlygas.

Verta atkreipti dėmesį, jog buvo priimti reikalingi sprendimai, atliepiant Nacionaliniame politinių partijų susitarime dėl švietimo iškeltus tikslus – mokytojų darbo užmokestis – 130 %, o mokslininkų – 150 % vidutinio darbo užmokesčio.

Liberalų sąjūdis siūlo:

1. Ankstyvasis ir bendrasis ugdymas.

- Kokybiškas ikimokyklinis ugdymas turi būti prieinamas nepriklausomai nuo vaiko gyvenamosios vietos, tam siūlome sudaryti sąlygas steigtis naujo tipo darželiams (šeimų darželiams, mini mokykloms ir pan.).
- Skirsime daugiau dėmesio ikimokykliniam ugdymui, spręsdami ikimokyklinio ugdymo programų įgyvendinimo kokybės klausimus, išgryninant ugdymo ir priežiūros sąsajas ankstyvajame ugdyme, atskirsime pedagogines, nepedagogines kompetencijas ir funkcijas.
- Ikimokyklinės įstaigos neretai negali priimti vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, nes darželių erdvės nėra pritaikytos šių vaikų saugumui užtikrinti, o pedagogams trūksta žinių, kaip geriausiai patenkinti jų poreikius. Gerinsime darželių prieinamumą ir didinsime švietimo pagalbos specialistų skaičių.
- Sudarysime galimybes visų lygių privačioms ir valstybinėms švietimo įstaigoms konkuruoti lygiomis sąlygomis. Turi būti sudarytos sąlygos naujų tipų švietimo įstaigoms steigtis – šeimų darželiams, mini mokykloms.
- Sieksime sumažinti įtampas ir nuovargį, šiuo metu tvyrantį bendrojo ugdymo sistemoje. Dėl šios priežasties neinicijuosime naujų pertvarkų, kurios tik dar labiau apsunkintų padėtį. Kartu atidžiai stebėsime vykstančius procesus ir taisysime išryškėjančias klaidas. Pagrindinis darbas šioje srityje bus stiprinti pedagogų korpusą, darbo sąlygas ir kompetencijas, auginti pasitikėjimą mokytoju, pagalbos specialistu, mokyklos vadovu.
- Inicijuosime diskusijas ugdymo turinio koncepcijai atnaujinti ir atitinkamai tolesnių krypčių turiniui tobulinti.
- Stiprinsime pilietinio sąmoningumo ugdymą visose klasėse pasitelkdami Krašto apsaugos ministerijos, NVO sukauptą patirtį.
- Didinsime interaktyvių mokymo priemonių prieinamumą visose mokyklose, standartizuosime interaktyvių sprendimų pritaikymą, kad mokyklai būtų paprasčiau įsigyti priemonių pagal savo pobūdį.
- Plėtosime naujų mokytojų pritraukimą iš privataus sektoriaus bei kitų viešojo sektoriaus sričių, skatinsime perkvalifikavimo iniciatyvas.
- Suteiksime papildomas galimybes ir atsakomybes mokyklos bendruomenei priimant sprendimus visais mokyklos darbo organizavimo aspektais. Mažinsime mokykloms tenkančią biurokratinę naštą.
- Stiprinsime mokytojų kūrybiškumo, skaitmenines ir kitas kompetencijas. Turime susitarti dėl naujo mokytojų vaidmens šiuolaikinėje mokykloje.
- Plėtosime patrauklias formalias ir neformalias mokinių fizinio aktyvumo veiklas.
- Sieksime kuo paprasčiau ir sklandžiau į ugdymą procesą įtraukti reemigrantus.

- Plėtosime investicijas į kvalifikuotų ir iniciatyvių vadovų paiešką bei dabartinių tobulinimą. Tolygiai didinsime mokyklų vadovų atlyginimus.
- Sieksime, kad kiekvienoje Lietuvos mokykloje būtų užtikrintos sąlygos visų vaikų visaverčiam ugdymui(si). Dėmesį skirsime metodams, kurie padėtų sunkiau prie dabartinės sistemos prisitaikančius mokinius visavertiškai įtraukti į ugdymo procesą.
- Inicijuosime švietimo inovacijų fondą, skirtą mokykloms, mokytojams ir/ar nevyriausybinėms organizacijoms diegti ugdymo inovacijas.

2. Profesinis ir aukštasis mokslas.

- Gerinsime profesinio mokymo prieinamumą, galimybes mokytis ir persikvalifikuoti jau dirbantiems ir įgijusiems išsilavinimą asmenims.
- Tobulinsime priėmimą į aukštąsias mokyklas ir paramą studijoms, siekdami, kad aukštasis išsilavinimas būtų prieinamas visiems jo siekiantiems Lietuvos gyventojams, o studentai būtų tinkamai pasirengę studijoms.
- Stiprinsime Lietuvos aukštojo mokslo tarptautinį patrauklumą ir Lietuvoje studijuojančių užsieniečių integraciją į Lietuvos darbo rinką ir visuomenę.
- Skatinsime bendrųjų socialinių ir kultūrinių kompetencijų ugdymą aukštosiose mokyklose.
- Skatinsime atsirasti naujas studijų programas, orientuotas į visuomenėje vykstančias transformacijas.
- Sukursime talentingiausių studentų skatinimo ir tobulėjimo programą.
- Išlaikysime aukštojo mokslo dualumą stiprindami kolegijų sektoriaus sąsajas su profesinio rengimo sistema ir regionų socialinės, ekonominės ir kultūrinės plėtros poreikiais.
- Peržiūrėsime pramoninės doktorantūros organizavimo modelį, siekiant atliepti tiek pramonės, tiek mokslinių tyrimų institucijos, kartu vykdančios pramoninę doktorantūrą, interesus. Šiuo metu galiojanti pramoninės doktorantūros tvarka nėra patraukli nei mokslinių tyrimų institucijoms, nei verslui.
- Stiprinsime doktorantūros studijas peržiūrint doktorantūros organizavimą ir ypač užtikrinant universitetų kartu su mokslinių tyrimų institutais vykdomų doktorantūros studijų kokybę.
- Skatinsime tarpdisciplininės studijų programas, galimybes gauti skirtingo profilio išsilavinimą.
- Užtikrinsime pasiteisinusių ES lėšomis finansuojamų projektų (pavyzdžiui,, neformaliojo suaugusių krepšelio) tęstinumą.
- Į vykdomus projektus ir veiklas įtrauksime nevalstybinio sektoriaus švietimo įstaigas. Inicijuosime diskusijas nevalstybinio ir valstybinio sektoriaus institucijų finansavimui ir atskaitomybei suvienodinti ir suderinti.
- Dėsime visas pastangas, kad partijų susitarime dėl švietimo politikos įtvirtintas pažadas padidinti mokytojų ir mokslininkų darbo užmokestį būtų išlaikytas ir įgyvendintas.

3. Moksliniai tyrimai.

- Sieksime ne mažiau kaip 1,5 % nuo BVP skirti moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai.
- Didinsime tyrėjų skaičių, sukursime galimybes dirbti tiriamąjį darbą tiek valstybiniuose universitetuose, tiek privačiame sektoriuje.
- Stiprinsime Lietuvos visuomenės ir kultūros mokslinius tyrimus.
- Užtikrinsime kryptingą ir efektyvų viešųjų išteklių panaudojimą – peržiūrėsime mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir inovacijų (sumaniosios specializacijos) sritis, jas susiaurinant, orientuojantis į dabarties ir ateities, tarpdisciplinines technologijas (dirbtinio intelekto, autonominių sistemų, išplėstinės ir virtualiosios realybės, genų redagavimo, kvantinės kompiuterijos).
- Inicijuosime diskusijas dėl mokslo vertinimo sistemos pertvarkos, daugiau dėmesio skiriant kokybiniam mokslinės veiklos rezultatų vertinimui ir jų pritaikymui sprendžiant valstybei ir visuomenei svarbius iššūkius bei atsižvelgiant į Mokslinių tyrimų vertinimo tobulinimo koalicijos (COARA) siūlomas gaires.
- Stiprinsime mokslinių tyrimų sistemos sąsają su valstybei ir visuomenei svarbių iššūkių sprendimu, tobulinsime programinį-konkursinį mokslo finansavimą ir sutartimis grįstą mokslinių tyrimų institucijų finansavimą.
- Sudarysime sąlygas universitetuose sukurtiems tyrimų rezultatams vystytis ir būti išbandytiems eksperimentavimo erdvėse, bandomojoje aplinkoje („smėlio dėžėse“).
- Mažinsime MTEPI programų fragmentaciją.
- Pakviesime Lietuvoje savo filialą atidaryti vieną pažangiausių pasaulio mokslinių tyrimų organizacijų (pavyzdžiui, Toronto universiteto Biotechnologijų institutą).
- Stiprinsime Lietuvos ateities raidos galimybių mokslinę analizę, pagrįstą dabarties tendencijų vertinimu ir strateginėmis įžvalgomis.

4. Neformalusis ugdymas.

- Skirsime neformaliojo švietimo krepšelį ir ikimokyklinukams.
- Plėtosime modulinių aukštojo mokslo studijų ir mikrokreditų (mikrokredencialų) pasiūlą, užtikrindami lanksčias galimybes mokytis visą gyvenimą.
- Sukursime programą „Didžiuojuosi savo šaknimis“, skirtą tautinėms mažumoms. Skatinsime tautines bendrijas pristatyti savąsias šaknis bei istoriją lietuviams ne konkuruojant, o sudominant. Skatinsime tautinių mažumų sekmadieninių mokyklų kūrimąsi ir plėtrą.
- Ugdysime mokymosi visą gyvenimą kultūrą. Plėtosime mokymosi visą gyvenimą galimybes, sukursime finansinių paskatų sistemą darbdaviams, kurie sistemingai rūpinasi tobulinti darbuotojų kompetencijas.
- Sudarysime palankias sąlygas plėtoti neformalias veiklas mokyklose ne pamokų metu.

IV. Kultūra, kultūros ir kūrybinės industrijos

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Lietuvoje kultūra išgyvena gerus laikus: pastaraisiais metais menininkai pelnė daugybę tarptautinių įvertinimų garsindami Lietuvą ir jos kūrėjus. Kino autoriai pelnė aukščiausių nominacijų ir laimėjimų Europos kino apdovanojimuose (Venecijos, Sandanso, Kanų, Lokarno filmų festivaliai), Lietuvos muzikos atstovai paskelbti geriausiais operos solistais pasaulyje ir Europoje, o performansas „Saulė ir jūra“ pelnė triumfą Venecijos bienalėje.

Būtina paminėti sėkmingai įvykdytą ir kitiems pavyzdžiu tapusį Kauno, kaip Europos kultūros sostinės 2022 m., projektą, į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įrašytą Kauno tarpukario modernizmo architektūrą ir kitą didelį pasiekimą – galimybę šių metų rudenį organizuoti Lietuvos kultūros sezoną Prancūzijoje.

Dideliu pasiekimu laikytinas Seime priimtas Kultūros politikos pagrindų įstatymas, kurio esmę sudaro – kultūros virsmas iš atskiro sektoriaus į horizontaliąją vertybę, turinčią įtakos visoms valstybės gyvenimo sritims. Įstatyme apibrėžtas kultūros santykis su švietimu, aplinkos apsauga, užsienio politika, sveikatos apsauga, savivaldybėmis, NVO ir t.t. Įtvirtinti esminiai principai ir vertybės didinant kultūros svarbą tiek valstybėje, tiek visuomenėje.

Pagal „Eurostat“ duomenis, žmonių, dirbančių kultūros sektoriuje (ir viešajame, ir privačiame, ir NVO) skaičius auga tik trijose ES šalyse – Prancūzijoje, Portugalijoje ir Lietuvoje. Sparčiausiai šis skaičius auga būtent Lietuvoje – daugiau kaip 6 % (2022 m. duomenimis). Vadinasi, sektoriui buvo pritaikytos veiksmingos pandemijos valdymo ir atsigavimo po jos priemonės, kultūros sektoriuje žmonės jautėsi saugūs. Verta paminėti, jog kultūros sektoriuje reikšmingai kilo vidutinis darbo užmokestis – nuo 2020 m. padidėjo daugiau kaip 400 eurų į rankas.

Popandeminis laikotarpis pasižymėjo didele įvairių renginių gausa. Kultūros žmonės buvo ypač aktyvūs palaikydami Ukrainą ir organizuodami bendrus projektus su Ukrainos kūrėjais ir Ukrainos kultūros įstaigomis. Išsiplėtė kultūros geografija: per gana trumpą laiką atsivėrė 16 naujų kultūros erdvių (Klaipėdos muzikinis teatras, Stasio Eidrigevičiaus menų centras, Sapiegų rūmai ir kt.).

Verta paminėti žiniasklaidos politikos pokytį. Pasauliniame spaudos laisvės indekse Lietuva pakilo į 7 vietą iš 28 (2023 m.), šiais metais smuktelėjome į 13 vietą. Lietuvos pastangomis į ES sankcijų prieš rusiją paketus įtrauktas rusiškų TV kanalų blokavimas ES teritorijoje.

NVO įgalinimas išlieka aktualus. Valstybė galėtų dar aktyviau įtraukti NVO į kultūros vyksmą. Būtina didinti turiniui skirtus biudžetus – tiek Lietuvos kultūros tarybai, tiek Lietuvos kino centrui, galiausiai – Muziejų programai, kuri šiuo metu perkelta Kultūros ministerijos žinion.

Kultūros ir švietimo sąveika iki šiol nesklandi: kultūra iš esmės nėra tiek pasitelkiama kaip horizontali vertybė, kiek galėtų. Ne visose savivaldybėse veikia Socialinis receptas, reikia sparčiau vykdyti projektus ES lėšomis . Kultūros kūrybinių industrijų sektorius vis dar stokoja tvarumo bei sisteminio požiūrio.

EBPO tyrimo duomenimis (2020 m.), Lietuva yra viena iš 4 Europos valstybių, kartu su Vengrija, Slovakija, Rumunija netaikančių mokestinių paskatų paramą teikiantiems fiziniams asmenims. Šalys, netaikančios mokestinių paskatų fizinių asmenų teikiamai paramai, atsilieka ir pagal gyventojų dosnumo rodiklius (2023 m. Pasaulio dosnumo indekse Lietuva pagal gyventojų teikiamos piniginės paramos rodiklį užima tik 109 vietą iš 142 pasaulio valstybių). Užsienio šalių praktika rodo, kad tiek fiziniai, tiek juridiniai paramos teikėjai pozityviai vertina mokestines paskatas. Šalyse, taikančiose mokestines paskatas fiziniams paramos teikėjams, pastarieji yra 12 % labiau linkę aukoti, nei šalyse, neturinčiose tokių paskatų.

Lietuvoje puikiai veikia pelno mokesčio lengvata kinui, kuri leidžia į industriją pritraukia nuo 11 mln. eurų 2020 m. iki 21 mln. eurų 2023 m. Lietuvoje taip pat galioja lengvatinis PVM tarifas spausdintoms ir elektroninėms knygoms, renginių lankymui, bilietams. Ne pelno siekiančios organizacijos yra atleistos nuo PVM.

2022 m. Kultūros ir kūrybinių industrijų (KKI) sektoriaus pridėtinė vertė stipriai augo – 14,5 %, o tai sudarė 1,9 % BVP. Valstybės duomenų agentūra preliminariai įvertino 2022 metų kūrybinių ir kultūrinių industrijų bendrąją pridėtinę vertę pagal atnaujintą 72 ekonominių veiklų sąrašą. KKI sektoriaus pridėtinė vertė 2022 m. sudarė 3,28 % visos bendrosios pridėtinės vertės. Tai yra itin reikšminga ekonomikos dalis. Palyginimui kiti sektoriai: augalininkystė ir gyvulininkystė, medžioklė ir susijusių paslaugų veikla sudarė 2,8 %, maisto produktų, gėrimų ir tabako gaminių gamyba – 3,19 %, nekilnojamojo turto operacijos, išskyrus būsto, kuriame gyvena savininkas, sąlyginė nuoma – 3,1 % ir pan.

Pastaruosius kelis metus pastebimas stabilus užimtųjų skaičiaus augimas KKI sektoriaus įmonėse atitinkamai 48,75 tūkst. 2019 m., 49,12 tūkst. 2020 m. 50,2 tūkst. 2021 m. ir 55,85 tūkst. 2022 m. Lyginant jaunimo (15–29 m.) užimtumo struktūrą KKI sektoriaus viduje ir su Lietuvos vidurkiu, patvirtinamos Europos Komisijos išvados, kad KKI yra vienas dinamiškiausių Europos sektorių, kuris rodo didesnį nei vidutinį augimą ir kuria palankias sąlygas darbui bei kitų patrauklių formų užimtumui, ypač jaunimui, kartu stiprinant ir socialinę sanglaudą.

Dauguma kultūros ir kūrybinių industrijų įmonių įsikūrusios didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje 41 %, Kaune 14 %, tokios tendencijos pastebimos ir pasauliniu mastu.

Liberalų sąjūdis siūlo:

1. Dėmesys kūrėjams, kultūros dalyviams, kultūros darbuotojams ir įstaigoms.

- Visose kultūros srityse mažinsime hierarchiškumą, centralizaciją, diegsime pagarbaus atstumo, savireguliacijos principus, ypač finansavimo programų reikalais. Būtina išryškinti individualaus kūrimo vertę. Meno kūrėjams ir kultūros dalyviams parengsime aktu alias kompetencijų bei įgūdžių gerinimo priemones, bendradarbiavimo ir sklaidos instrumentus, leisiančius visuomenei pristatyti meno kūryboje atsispindinčią meninės raiškos įvairovę.
- Toliau didinsime kultūros ir meno darbuotojų atlyginimus: kultūros sektoriaus atlyginimų vidurkis turi pasiekti vidutinį šalies atlyginimų vidurkį.
- Daugiau dėmesio skirsime turinio finansavimui. Žymiai padidinsime lėšas, skiriamas Lietuvos kultūros tarybai ir Muziejų veiklos skatinimo planui, kuris skirtas kilnojamųjų kultūros vertybių įsigijimo, tyrimo, restauravimo ir sklaidos projektams finansuoti.
- Kiekvienais metais telksime kultūros sektorių dalyvauti tokiuose tarptautiniuose formatuose kaip Europos kultūros sostinės, Lietuvos sezonas Prancūzijoje ir pan. Skatinsime meno kūrėjus dalyvauti ir atstovauti Lietuvai įvairiose kultūros ir meno platformose, „Performa“ bienalėje Niujorke ir kt. Rengiant ir įgyvendinat valstybės ir jos kūrėjų svarbių sukakčių ir metinių programas įtrauksime individualius kūrėjus. Su kūrėjais ir partneriais Lietuvoje ir užsienyje įgyvendinsime M. K. Čiurlionio 150-ųjų gimimo metinių programą.
- Sudarysime palankias ir skatinančias sąlygas biudžetinėms kultūros sektoriaus institucijoms užsidirbti reikšmingą dalį lėšų savo veikloms.
- Modernizuosime kultūros infrastruktūros objektus sudarant sąlygas plėsti teikiamas paslaugas, didinti jų kokybę, įvairovę, skatinti interaktyvumą ir prieinamumą, tenkinant šiuolaikinės visuomenės poreikius ir stiprinant socialiai pažeidžiamų visuomenės gru pių įsitraukimą dalyvauti kultūroje.
- Inicijuosime programas, skatinančias kultūros paslaugas kurti ir pritaikyti socialinę atskirtį patiriančioms, skirtingą negalią turinčioms visuomenės grupėms.
- Spręsime muziejinių vertybių saugyklų poreikius. Pastatysime modernią, lankytojams atvirą, centralizuotą muziejinių vertybių saugyklą su kompetencijų centru Rumšiškėse. Pasitelkdami viešojo ir privataus sektoriaus partnerystę, spręsime muziejinių vertybių saugyklos poreikio klausimą Vilniuje.
- Nuosekliai didinsime finansavimą knygoms ir kitiems dokumentams įsigyti ir per kadenciją pasieksime ES vidurkį. (2021 m. vidutiniškai vienam gyventojui tenkanti valstybės biudžeto dalis buvo 1,00 euras, 2024 m. – 1,07 euro, kai ES vidurkis – 1,22 euro).
- Užtikrinsime vienodas galimybes tobulinti bendrąsias, vadybines ir profesines kompetencijas visiems viešojo, nevalstybinio ir privataus sektoriaus kultūros darbuotojams.

2. Tarpsritinis ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

- Laikysimės Kultūros politikos pagrindų įstatyme įtvirtintų kultūros politikos formavimo ir įgyvendinimo principų, parengsime įstatymo nuostatų įgyvendinimo rekomendacijas. Detalizuosime kitų politikos sričių sąsajų su kultūra horizontalumo vertes, pasiūlydami tarpsritinius sprendinius: švietimui, aplinkos apsaugai, užsienio politikai, socialinei politikai, sveikatos apsaugai ir kt.
- Švietimo įstaigos ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijos sudaro sąlygas įgyti ir ugdo kultūrines ir kūrybines kompetencijas. Kultūra yra aktuali formaliojo ir neformaliojo švietimo dalis, kultūrinės edukacijos, skaitymo skatinimo, raštingumo ugdymo ir mokymosi visą gyvenimą pagrindas ir mokslinių tyrimų objektas. Tai pabrėždami, stiprinsime kultūros ir švietimo ryšį, prioritetą teikdami kelti mokytojų kompetencijas kultūros srityje. Įgyvendinsime Kultūros paso programos plėtrą visuose švietimo sistemos lygmenyse, į sklandesnį proceso koordinavimą įtraukdami savivaldybes bei kultūros dalyvius.
- Visos Lietuvos savivaldybės dalyvaus Socialinio recepto projekte, kuris suteikia galimybę senjorams įsitraukti į įvairias nemokamas kultūrines, dailės, muzikos, sporto, neformaliojo švietimo, savanorystės ir kitas veiklas, turiningai praleisti laiką sykiu pabendrauti ar užmegzti ryšių su savo bendraamžiais. 2024 metais projektas vykdomas 13-oje Lietuvos savivaldybių: Vilniaus m., Kauno m., Rokiškio r., Visagino m., Anykščių r., Panevėžio m., Klaipėdos m., Telšių r., Marijampolės r., Biržų r., Druskininkų m., Tauragės r., Šiaulių m. savivaldybėse.
- Spręsime kultūros specialistų poreikio regionuose iššūkius, inicijuosime susitarimą tarp valstybės, savivaldybių ir mokslo institucijų.
- Kultūros prieinamumą užtikrinsime bendradarbiaudami su Susisiekimo ministerija bei savivaldybėmis. Geras susisiekimas artina žmogų patirti turtingesnį kultūrinį vyksmą. Skatinsime muziejų ir profesionaliojo scenos meno įstaigų mobilumo programas.

3. Kultūros vertybių apsauga.

- Padvigubinsime lėšas Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimui.
- Paveldotvarkos programoje pirmenybę teiksime regionų savitumą atspindintiems paveldo objektams (t. y. Mažosios Lietuvos marinistinis paveldas, pajūrio rekreacinė architektūra, etnografinių kaimų ir istorinių miestelių paveldas, tarpukario modernizmo statiniai, gynybiniai įtvirtinimai, rezistencijos paveldas, pramonės paveldas ir t.t.).
- Didesnį dėmesį teiksime kultūros paveldui aktualizuoti ir įveiklinti. Kūrybiškumas taps pamatiniu finansavimo programų reikalavimu.

- Skatinsime kultūrinį verslumą regionuose, pasitelkdami kūrybiškos vietokūros metodus, sudarančius galimybę į kūrybos procesą įtraukti vietos bendruomenę, kūrėjus, verslus, savivaldą. Parengsime ir įgyvendinsime Kūrybiškos vietokūros programą.
- Parengsime ir įgyvendinsime Socialiai atsakingos paveldotvarkos programą, skirtą daugiabučių paveldo objektams sutvarkyti.
- Parengsime Lietuvos kultūros vertybių, esančių užsienyje, išsaugojimo programą, numatančią konkrečius kultūros vertybių atskleidimo, įrašymo į sąvadą, apsaugos ir išsaugojimo bei susigrąžinimo veiksmus su konkrečiais jų atlikimo terminais. Skirsime programos įgyvendinimui reikalingas lėšas ir imsimės realių programos įgyvendinimo darbų.
- Karo Ukrainoje kontekste užtikrinsime Lietuvos meno vertybių apsaugą, nuolatinį mobilizacijos, evakuacijos planų atnaujinimą ir jų gyvybingumą, reaguojant į galimus geopolitinius iššūkius ir ekstremalias situacijas.
- Užtikrinsime, kad Gedimino kalnas būtų sutvarkytas.

4. Kritiškai mąstančios asmenybės ugdymas.

- Karo Ukrainoje kontekste pasitelksime kultūrą patriotiškumui ugdyti. Supraskime iš naujo, ką reiškia laisvė ir demokratija. Kultūra gali skleistis patriotizmo pavidalais, kartu skatindama solidarumą ir įkvėpimą.
- Kursime kritiškai mąstančią visuomenę, atsparią dezinformacijai ir propagandai. Stipri žiniasklaida – būtina sąlyga atsparios visuomenės kūrimui.
- Didinsime finansavimą Medijų rėmimo fondui. Jis prisidės keliant žiniasklaidos kokybę, skatins pliuralizmą, demokratinius procesus šalies regionuose, visuomenei ir valstybei reikšmingo, kokybiško, etiško ir politiškai neutralaus visuomenės informavimo priemonių turinį, sklaidą ir sklandžią viešosios informacijos rengėjų ir platintojų veiklą.
- Visuomeninis transliuotojas išliks nepriklausomas nuo valdžios institucijų. LRT turi būti pavyzdys ir kokybės etalonas.
- Mokslo pažanga, technologijos, dirbtinis intelektas skatina proveržį, taip pat ir kultūros srityje. Siekdami pasinaudoti naujųjų technologijų banga ir įgauti konkurencinio pranašumo, reguliacinius veiksmus šioje terpėje atliksime tik autorių teisių apsaugai, teisei į sąžiningą atlygį kūrėjams ir *status quo* žmogaus teisių apsaugos procesuose užtikrinti.
- Įtvirtinsime pagarbą autorių teisėms visose srityse. Skatinsime teisėtą kūrinių bei gretutinių teisių objektų panaudojimą, ugdysime visuomenes jautrumą kūrybinei veiklai bei autorių ir gretutinėms teisėms, stiprinsime nepakantumą neteisėtam turinio naudojimui.
- Stiprinsime šalies gyventojų medijų ir informacinio raštingumo ugdymą per šalies viešąsias bibliotekas taip ugdydami kritiškai mąstančią visuomenę, gebančią atsirinkti ir tinkamai interpretuoti gaunamą informaciją. Stiprinsime bibliotekų specialistų – medijų ir informacinio raštingumo konsultantų – kompetencijas.

5. Kultūros ir kūrybinės industrijos.

- Investuosime į kultūros ir kūrybinių industrijų ekosistemos kūrimą ir vystymą.
- Lietuvoje veikiančias inovacijų skatinimo, investicijų ir startuolių ekosistemas pritaikysime kūrybinių industrijų poreikiams. Tai leis augti itin aukštomis kompetencijomis ir talentais grįstam sektoriui. Įmonės, kurios savo veikloje integruoja technologijas, kuria inovacijas ir iš esmės dirba naujųjų kūrybinių industrijų srityje (t.y. vizualiniai menai, vaizdo žaidimai, kinas, muzika, naujosios medijos) generuoja didžiąją dalį kultūros ir kūrybinių industrijų sukuriamos pridėtinės vertės. Sektorius yra sukaupęs didelį inovacijų, augimo potencialą.
- Panaudosime kultūros ir kūrybinių industrijų potencialą šalies žinomumui ir patrauklumui didinti, pozicionuojant Lietuvą kaip patrauklią šalį talentams augti ir jiems pritraukti.
- Plėtosime pažangią KKI ekosistemą telkdami ir stiprindami jos potencialą. Sudarysime sąlygas tarpdisciplininiškumui, globalių talentų augimui, aukštos pridėtinės vertės produktų ir paslaugų kūrimui.
- Sudarysime patrauklias sąlygas globaliems talentams augti, atvykti ir gyventi Lietuvoje, gerinsime mokestinę aplinką KKI, svarstysime pelno mokesčio lengvatą išplėsti į šiuos KKI sektorius: žaidimų, dizaino, muzikos ir scenos, vizualiųjų menų, ArtTech.
- Sudarysime sąlygas talentų auginimui (akseleravimui), pritraukimui ir perkvalifikavimui KKI sektoriuje. Spręsime sektorinio ir fragmentinio požiūrio iššūkius bei sukursime talentų vystymo sistemą, apimančią visą talentų auginimo grandinę (mokykla, profesinis ugdymas, aukštasis mokslas, perkvalifikavimas, viso gyvenimo mokymasis ir kt.), plėtosime tarpsektoriškumą.
- Stiprinsime tarptautiškumą, didinsime KKI galimybes įeiti į tarptautinės rinkos vertės grandines, bendradarbiauti su užsienio aukštosiomis mokyklomis, talentus atstovaujančiomis agentūromis, organizuoti verslo, žinių mainų misijas.
- Vykdysime KKI nacionalinės statistikos ir tyrimų užsakymus, kad galėtume formuoti ir įgyvendinti įrodymais grįstą KKI politiką ir vystyti talentų galimybes.
- Skatinsime KKI eksportą: sukursime arba pritaikysime priemones, skirtas pristatyti KKI užsienio rinkose.

6. Kultūros ir verslo bendradarbiavimas.

- Kultūros ir verslo bendradarbiavimas bus grįstas pasitikėjimu. Toliau sudarysime sąlygas verslui naudotis mokesčio lengvata kino gamybai ir ją taikysime plačiau. Skatinsime savivaldybes kultūros rėmėjams taikyti lengvatas žemės, valstybinės žemės nuomos ir nekilnojamojo turto mokesčiams.
- Sukursime specialią programą Lietuvos kultūros taryboje, kurią sudarys ne tik valstybės biudžeto, bet ir pritrauktos privačios lėšos.
- Skatinsime privačių asmenų teikiamą paramą kultūros NVO. GPM mokestis asmeniui bus skaičiuojamas nuo metinių/mėnesio pajamų atimant suteiktą labdarą ar paramą kultūros NVO. Mokestinės paskatos fiziniams asmenims, kurie yra paramos teikėjai, galimos tokios:

GPM lengvata, veikianti atskaitos principu, mokesčių kreditas, lygiaverčio finansavimo modelis. Svarbu išanalizuoti kiekvieno jų poveikį Lietuvos finansams, ekonomikai, socialinei aplinkai, viešojo valdymo ir teisinei sistemai ir parinkti tinkamiausią sprendimą.

V. Aplinkosauga ir energetika

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Galime pasidžiaugti, kad per pastaruosius metus Lietuva pasiekė gerų rezultatų aplinkosaugos srityje. Palyginti su 1990 m. duomenimis, Lietuvoje šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) išmetimas mažėjo labiausiai iš visų 28 ES valstybių – 57 %. Pažymėtina, kad rezultatai pasiekti nepaisant šalies ekonomikos augimo, be to, prognozuojama, kad teigiamos mažėjimo tendencijos išliks toliau. Tai sudaro geras sąlygas ateityje siekti nulinės ŠESD emisijų ekonomikos. Tačiau klimato kaita, tarša bei išteklių pereikvojimas kelia egzistencinę grėsmę, todėl turime dėti pastangas Lietuvoje keisti gamybos ir vartojimo įpročius bei gyvenimo būdą.

Lietuvoje tinkamai išvaloma tik 75 % į vandenis išleidžiamų nuotekų, o apie 20 % gyventojų vis dar negauna centralizuotų nuotekų tvarkymo paslaugų. Šalyje net 64 %. paviršinių vandens telkinių būklė negera ir situacija tik blogėja. Į Baltijos jūros centrinę dalį iš Lietuvos patenka beveik dvigubai už leistiną didesnis azoto taršos kiekis.

Įvertinant ES siekį 2050 m. tapti klimatui neutralia, Lietuva yra viena iš pirmaujančių šalių. 2022 m. 5 % sumažėjo šilumos efektas (lyginant su 2021 m.), didėja miškų plotas, pagerėjo atliekų perdirbimo, centralizuoto vandens ir nuotekų pajungimo padėtis, mažėja užterštumas.

Būtina įsisąmoninti, kad dėl klimato kaitos vykstantys pokyčiai pereinant prie naujo ekonomikos modelio spręs ne tik ekologines krizes, bet ir sukurs naujų prasmingų darbo vietų.

Gerinant aplinkos apsaugos rodiklius, lemiamą įtaką turėjo ES investicijos. Deja, jos baigiasi, komunalinių įmonių infrastruktūrai reikės papildomų lėšų, o tai neišvengiamai palies ir jau paliečia savivaldybes. Aplinkosauginės investicijos tiek į infrastruktūrą, tiek į jos išlaikymą nuguls ant vartotojų pečių per didesnius mokesčius. Todėl reikalingas lūžis savivaldoje tinkamai įvertinti aplinkosauginį kontekstą. Aplinkosauga visada siesis su didesnėmis sąnaudomis ir investicijomis.

Tiek visuomenėje, tiek viešojoje politikoje dar stokojame supratimo apie aplinkosaugą kaip viešąjį interesą. Planuojant investicijas, kur kas geriau suprantame jų poreikį, pavyzdžiui, švietimui, krašto apsaugai, bet ne aplinkosaugai. Nors visuomenės nuomonė apie aplinkosaugą ir ekologiją keičiasi, reiklumas didelis, tačiau svarstyti apie mokestinę šio reikalo pusę nelengva. Rūšiavimas, taupesnis, tvaresnis vartojimas tampa šiuolaikinės visuomenės bruožu. Stebime aktyviai įsitraukiančią visuomenę apsaugant želdynus. Tuo metu miškų saugojimo plėtrai, nuosavybės teisių miške iššūkiams spręsti reikia skirti ne mažiau kaip 400 mln. eurų per 3 metus.

Lietuva turi mažai įtakos reguliuoti aplinkosaugos teisę, nes tai – tai pirmiausia yra ES prerogatyva. Trečdalį ES teisės sudaro aplinkosauginė teisė. Išskirtiniai reguliavimai konkrečioje

ES valstybėje arba aplinkosaugos standartų pakėlimas ES mastu veja lauk industrijas iš atskirų valstybių ir ES rinkos, todėl Europa priversta importuoti išteklius, produktus iš kitų rinkų, kur tarša didesnė. Lietuvoje kasmet išleidžiame apie 6 mlrd. eurų importuodami elektrą, dujas, naftos produktus. Išlieka sudėtinga situacija transporto sektoriuje: naftos vartojimas didėja, CO2 išmetimas auga.

ES Apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje dalyvaujančių didžiųjų energetikos ir pramonės įmonių tarša mažėja, nes sistema veikia kaip akstinas mažinti CO2 išmetimus, vis dėlto kai kurie sektoriai, kaip transportas, žemės ūkis ir pan. į sistemą neįtraukti. Iki 2030 m. tokių sektorių, kurie nepatenka į sistemą, ES nusibrėžusi sumažinti 40 %, Lietuva – 21 %, lyginant su išmetimais 2005 metais. Lietuvai pasiekti šiuos tikslus yra didelis iššūkis, todėl greičiausiai prireiks pirkti kvotas iš kitų ES šalių.

Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo (RRF) lėšos suteikia galimybę aktyviau subsidijuoti saulės elektrines įsirengiančius gaminančius vartotojus, gaminančių vartotojų skaičius išaugo, tačiau taikoma apskaitos sistema lemia, kad elektros tiekėjai vengia aptarnauti gaminančius vartotojus, nes iš jų elektrą tiekėjai privalo paimti saulėtomis dienomis, kai elektros pasiūla rinkoje didelė, o atiduoti, kai elektra rinkoje brangi, taip suformuojant santykinius nuostolius šiame rinkos segmente. Tokiu būdu didesnė gaminančių vartotojų rėmimo dalis ėmė gulti ant tiekėjų.

Liberalizavus elektros rinką, esminės problemos ėmė ryškėti 2023 m., kai vartotojai, užfiksavę kainas aukščiausių kainų rinkoje metu 2022 m. rudenį, toliau mokėjo dideles sąskaitas už elektrą, nepaisant elektros rinkoje sparčiai mažėjančių kainų. Daliai tiekėjų irgi pritrūko lankstumo ir geranoriškumo reaguojant į pasikeitusią situaciją rinkoje, kai buvo pasirinkta pozicija kietai ginti kontraktus, nevertinant reputacinės žalos, kurią tokia pozicija davė tiek patiems tiekėjams, tiek visai elektros rinkos liberalizacijos politikai bendrai paėmus.

Lietuva save pozicionuoja kaip jūrinę valstybę, tačiau tai atneša ne tik galimybes, bet ir pareigas. Didžioji Lietuvos taršos dalis (daugiau nei 85 %), iš žemyninės dalies tiesiogiai ar su upių vandeniu atplukdoma į Baltijos jūrą, patenka į centrinę jūros dalį, likusioji – į Rygos įlanką. Pagrindinis iššūkis Lietuvai – sumažinti į centrinę Baltijos jūros dalį sklindančią taršą azoto junginiais.

Planuojant miestus, verta sutelkti dėmesį, kaip įgyvendinama į Nacionalinės žemės tarnybos reformą. Lietuvoje gyventojų skaičius išliekant stabiliam miestuose auga užstatytas plotas, tačiau retas teritorijų tankis nelemia kokybės.

Liberalų sąjūdis siūlo:

1. Saugomos teritorijos.

- Ateinančio laikotarpio tikslas – sutarti su žemės ir miškų savininkais, kurių valdomas turtas patenka į saugomas teritorijas, dėl veiklos apribojimų ir kompensacijų.
- Saugomos teritorijos nereiškia, kad ten draudžiama įkelti koją – keiskime naudojimo sąlygas prioritetą teikdami esamos ekosistemos išsaugojimui. Iš esmės gamtinių buveinių apsauga nereiškia visiško veiklos draudimo, tik keičiasi teritorijos naudojimo akcentas – vykdoma ta veikla, kuri reikalinga buveinei, o ne pelningiausia žmogui.
- Sudarysime sąlygas įsitraukti valstybiniuose parkuose ir biosferos rezervatuose veikiančias vietos bendruomenes ir kitas nevyriausybines organizacijas priimant saugomų teritorijų valdymo sprendimus.
- Kursime realias galimybes vietos bendruomenėms ir verslui savarankiškai prisidėti prie saugomų teritorijų plėtros – sukuriant mechanizmus šiems subjektams steigti tokias teritorijas ir jas prižiūrėti.
- Užtikrinsime, kad saugomose teritorijose vykdantiems ūkinę veiklą turi būti skiriamos didesnės kompensacijos nei kitose teritorijose.
- Baigsime saugomų teritorijų plėtrą toliau dėmesį telkiant ne jų didėjimui, o puoselėjant kokybinę aplinkosaugą esamose saugomose teritorijose.

2. Miškai.

- Lietuvoje didėja tiek miškų plotas, tiek sukauptos medienos kiekis. Būtinas kirtimų balansas ūkiniuose miškuose – apribojimas turi derėti su kompensavimu.
- Būtina pertvarkyti miškų grupių sistemą ją prisiderinant prie biologinės įvairovės apsaugos, prisitaikymo prie klimato kaitos ir visuomenės poreikių miškuose.
- Apribosime plynus kirtimus ne arčiau kaip 2 km iki miestų.
- Vystysime naujus plantacinius miškus, kurie ateityje užtikrins papildomą medienos gavybos potencialą, kartu mažinant miškų ūkio veiklos intensyvumą saugomose teritorijose bei plynųjų kirtimų plotus.
- Mažinsime administracinę naštą ir didinsime pasitikėjimą miško savininku. Atsisakant pridėtinės vertės nekuriančių procedūrų, siūlome sumažinti leidimų kirsti mišką kiekį. Užtikrinsime aiškiau, greičiau ir paprasčiau vykdomą veiklą miškuose ir atsisakysime pridėtinės vertės nekuriančio teisinio reguliavimo. Apribosime žaliavinės neapdirbtos medienos eksportą iš Lietuvos.
- Visa valstybiniuose miškuose paruošta mediena turės būti parduodama tik atviruose viešuose aukcionuose.

- Siekiant ambicingų miškingumo didinimo tikslų, ypač didinant miškų potencialą absorbuoti anglies dvideginį ir kaupti anglį, sudarysime teisines prielaidas paprastesniam žemės plotų transformavimui į mišką.
- Padvigubinsime nukirstos medienos vertę skatinant ne parduoti medieną ir ne naudoti ją šildymui, o apdirbti tokiu būdu sukuriant didesnę vertę ir daugiau ilgalaikių produktų.
- Pradėsime apskaičiuoti kitose šalyse taikomą miškams įprastų paukščių indeksą, kuris leis įvertinti miškų ūkinės veiklos daromą įtaką biologinei įvairovei.
- Praplėsime savininkų galimybes naudotis savo miškais, statant juose rekreacinius pastatus ir vykdant kitas veiklas, taip parodydami, kad miškas duoda naudos net tik pelnantis iš likvidžios medienos.
- Valstybinėje miškų urėdijoje diegsime ir nemedienines veiklas.
- Sieksime, kad visas Valstybinės miškų urėdijos pelnas būtų skiriamas aplinkosaugai.

3. Aplinkosauga.

- Kursime palankią visuomenės nuomonę aplinkosauginiams tikslams siekti. Aplinkosauga turi tapti aiškiai išreikštu viešuoju interesu.
- Investicijas aplinkosaugos srityje orientuosime ne į išlaidas, o į galimas gauti pajamas.
- Aplinkosauga yra investicija. Turime įsisąmoninti, kad tam tikrų teritorijų apsauga yra geresnė alternatyva nei žmogaus veikla. Paskaičiuota, jog saugoma teritorija padidina socioekonominę naudą bent du kartus. Skirsime dėmesį komunikacijai, skirtingų interesų derinimui, tačiau svarbiausia, jog užtikrinsime mechanizmus bendruomenių diskusijoms dėl pamatinių nuostatų Lietuvos gamtos atžvilgiu.
- Paramą žemės ūkiui žymiai labiau siesime su aplinkosauginiais tikslais diferencijuodami ją pagal teritorijas, kuriose ūkininkaujama, ir saugomose teritorijose skirdami didesnę.
- Skatinsime ekologinių ūkių steigimąsi ir plėtrą.
- Peržiūrėsime aplinkosauginius standartus ir naikinsime perteklinius. Kitu atveju įmonės trauksis iš Lietuvos, nes perdėta aplinkosauginė politika atsisuka prieš mus pačius, kai esame priversti importuoti produktus iš žymiai taršesnių šalių.
- Sukursime efektyvius mechanizmus, kad investuoti į aplinkosaugą būtų naudinga kartu pritraukiant investicijų ir kuriant darbo vietas.
- Užtikrinsime žuvų migraciją upėse, gerinsime upių savitaką, stiprinsime jūros aplinkos apsaugą.
- Reguliuosime pagrindinius Baltijos jūros taršos šaltinius – azoto junginius, neapskaitomą buitinę chemiją.
- Didinsime baudas už brakonieriavimą.
- Mažinsime žemės mokestį teritorijose, kuriose ūkininkavimo sąlygos yra apribotos dėl aplinkosauginių reikalavimų.
- Supaprastinsime poveikio aplinkai vertinimo procedūras, telkdami dėmesį kokybei, o ne perteklinams biurokratiniams mechanizmams.

- Visapusiškai skatinsime savanorišką gamtos inspektorių veiklą.

4. Klimato kaita.

- Tikime, kad būtent verslas gali spręsti klimato krizę greičiausiai ir efektyviausiai, jeigu jam keliami aiškūs tikslai, teikiama taikli parama ir užtikrinamos vienodos, iš anksto žinomos rinkos taisyklės. Atviru dialogu su socialiniais partneriais kursime žaliąją transformaciją įgalinantį reguliavimą ir tikslingas paramos priemones, mažinsime nereikalingą biurokratiją, sieksime, kad ES žaliojo kurso reikalavimus taikytų ne tik vidaus rinkai, bet ir importuojamoms prekėms.
- Aplinkosaugos akcentas yra gamta, tačiau ją saugojant varžomos nuosavybės teisės. Miškų ir žemės ūkio žemės savininkams reikia mokėti kompensacijas už kovą su klimato kaita. Racionalu ne tik kirsti ar arti žemę, bet ir gauti finansinę naudą už gamtos išsaugojimą.
- Skatinsime investicijas į žiedinę ekonomiką naujiems produktams kurti ir inovacijoms diegti.
- Skatinsime formuotis CO2 kvotų liberalią rinką ir prekybą vidaus rinkoje (iš ūkininkų, miškininkų).
- Vystysime prisitaikymo prie klimato kaitos priemones, informavimo iniciatyvas. Prisitaikanti prie naujų sąlygų svarbu didelį dėmesį teikti sveikatos priežiūros apsaugai. Taip pat svarbu tobulinti ir kurti naujas gyventojų perspėjimo sistemas, skirtas informuoti apie galimą kintančių gamtos reiškinių poveikį.
- Mažinsime anglies ir durpių deginimo šildymui poreikį miestuose. Vykdysime esminius pokyčius taršiausiuose kelių transporto, kuro deginimo, pramonės ir žemės ūkio sektoriuose.
- Vartotojiškumas ir su juo susijęs išteklių poreikis yra kertinė klimato kaitos priežastis. Todėl mažinsime ištekliais grįstą vartojimą, visą gamybos-vartojimo ciklą kuo labiau nukreipdami į žiedinę ekonomiką.
- Dėsime visas pastangas, kad Lietuvai netektų pirkti CO2 kreditų iš labiau taršą sumažinusių šalių. Tai būtų dvigubas pralaimėjimas mūsų ekonomikai: netektume šimtų milijonų mokesčių mokėtojų lėšų ir kasmet išleistume milijardus eurų naftos degalų importui. Todėl skatinsime investicijas į vietinių išteklių naudojimą, kurdami darbo vietas savo šalyje, aukštesnės pridėtinės vertės verslus, visuomenės sveikatai palankesnę aplinką ir mažindami poveikį klimatui.
- Ekonomikos transformacija, kuri būtina klimato krizei spręsti, yra sudėtingas, daugiabriaunis procesas. Jo sėkmės pagrindas – dialogas su socialiniais partneriais, kuriuos paliečia būtini pokyčiai. Kad kartu subalansuotume investicijų skatinimo ir taršos ribojimo priemones, būtina įgyvendinti praktiškai rinkoje pritaikomus sprendimus, visiems skirti laiko jiems pasiruošti. Suvokdami, kad klimato kaita jau įsigalėjusi, vystysime naujos kartos perspėjimo dėl stichinių reiškinių sistemą, kuri kiekvienam asmeniui pagal gyvenamąją ar verslo vystymo vietą leis gauti aiškią ir pagrįstą savalaikę informaciją.

- Plėsime hidrometeorologinį tinklą siekiant tiksliai numatyti meteorologinius įvykius: sausras, škvalus, liūtis, viesulus ir pan.

5. Urbanizacija, atliekų tvarkymas ir žemės naudojimas.

- Chaotišką priemiesčių plėtrą turi pakeisti policentrizmas, daugiafunkciškumas. Monofunkciniai rajonai turi likti praeityje.
- Mažinant automobilių spūstis ir transporto poveikį klimatui, kuris yra didžiausias iš visų ekonomikos sektorių, vystysime darnaus judumo alternatyvas. Viešasis transportas turi būti modernus, sudarantis galimybes keliauti greitai ir patogiai. Viešojo transporto paslaugos turi pasiūlyti praktišką alternatyvą automobiliui ir regionuose, todėl perplanuojant viešojo transporto paslaugas pagal paklausą bus pasitelktos skaitmeninės inovacijos ir užtikrintas bendradarbiavimas tarp kaimyninių savivaldybių.
- Atnaujindami viešąjį transportą tvariai pasitelksime ne tik elektrą, bet ir Lietuvoje gaminamą biometaną. Užtikrinsime paramos tęstinumą elektromobilumui, plėsime tam reikalingą krovimo infrastruktūrą, siekdami bent 6 tūkst. viešų krovimo prieigų iki 2030 m. (joms jau paskirti RRF pinigai), skirsime paramą privačioms krovimo stotelėms, sudarysime sąlygas elektromobilių savininkams užsidirbti dalyvaujant elektros tinklo balansavimo ir degalų iš atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) statistikos rinkose.
- Iki 2030 m. visi Lietuvos miestai turi tapti beatliekiniai. Būtina toliau vystyti sprendimus pakuočių, maisto atliekoms rūšiuoti, kurti naujus mechanizmus statybinėms atliekoms tvarkyti. Skatinsime savivaldą labiau įsitraukti sprendžiant tekstilės, baldų atliekų problemas, kovosime su maisto švaistymu.
- Užtikrinsime, kad žymiai skirtųsi mokestis rūšiuojantiems ir nerūšiuojantiems atliekas . Skatinsime verslus be atliekų ir gyventojus be atliekų.
- Sutankinsime didžiagabaričių atliekų surinkimo aikštelių sistemą, padarant ją lengvai prieinamą visiems gyventojams – ir ne tik miestuose. Aikštelės turi veikti ne toliau kaip 20 km nuo kiekvieno gyventojo ir dirbti savaitgaliais.
- Prioritetizuosime atliekų perdirbimą ir žiedinį panaudojimą. Šiuo metu dažnai pasirenkamas atliekų deginimas ar kiti, tariamai paprastesni atliekų tvarkymo būdai, kurie mažiau draugiški aplinkai.
- Didinsime vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumą ir efektyvumą. Skatinsime skirsti tikslinę finansinę paramą prisijungimui.
- Statybų sektoriuje išgyvendinsime perdėtą biurokratiją visas procedūras perkeliant į virtualybę.
- Įgyvendinsime sodo bendrijų reformą, suteikiant joms vienodas galimybes gauti paslaugas ir pritraukti naują infrastruktūrą. Užtikrinsime, kad sodininkų bendrijų narių ir jų gyventojų teisės būtų vienodos kaip miesto ar kaimo gyventojų.

- Renovacija turi vykti kokybiškai keičiant gyvenamąją aplinką. Mažinsime valstybės dalyvavimą renovacijos procesuose. Toliau vystysime industrinę skydinę daugiabučių renovaciją, kurioje bus naudojamos atsinaujinančios organinės medžiagos.
- Supaprastinsime renovacijos standartus mažesniuose miesteliuose ir kaimiškose gyvenvietėse.
- Pabaigsime Nacionalinės žemės tarnybos reformą. Visa šiuo metu valstybei priklausanti žemės ūkio paskirties žemė turi būti parduota privatiems savininkams viešo aukciono būdu. Valstybei valdyti žemės ūkio paskirties žemę yra neefektyvu.

6. Energetika.

- Sieksime, kad Lietuva iki 2028 m. pasigamintų visą sau reikalingos elektros energijos kiekį iš AEI ir taptų energijos eksportuotoja. Tai svarbu ir dėl nacionalinio saugumo, ir siekiant auginti vietos gamintojų konkurencingumą bei pritraukti užsienio investicijas. Kai turėsime elektros perteklių, elektra bus pigesnė. Pritraukiant užsienio kapitalą Lietuvos elektros sistemos žalumas yra privalumas prieš kaimynus, pavyzdžiui, Lenkiją. Švari elektros energija yra ir bus vis svarbesnis konkurencinis pranašumas globaliose rinkose, kuriose daugės CO2 mokesčių.
- Peržiūrėsime perteklinius elektros iš AEI plėtros apribojimus pagal konkrečias vystytojų grupes. Sieksime, kad elektros iš AEI vystymosi neribotų perteklinė biurokratija.
- Skatinsime naudoti kaupimo įrenginius, kurie padidintų elektros sistemos galimybes prijungti AEI išteklius.
- Įgalinsime elektros tinklų operatorius savo iniciatyva ir lėšomis vystyti tinklo pajėgumų plėtrą, kad AEI galėtų naudoti kiekvienas namų ūkis, bendrija ar įmonė ir būtų įgalinta transporto ir individualaus šildymo elektrifikacija. Kartu su rinka ieškosime būdų sąžiningai paskirstyti tinklo plėtros kaštus įvertinant AEI teikiamas naudas tiek privačiam, tiek viešam interesui.
- Ilgalaikėje perspektyvoje surasime tvarų gaminančių vartotojų plėtros modelį, kad energetinė nepriklausomybė pasiektų visų namus ir biurus.
- Sieksime, kad elektrą gaminantys vartotojai pagamintą energiją tiekėjui parduotų ir pirktų rinkos kaina pagal grynosios apskaitos (net-billing) modelį, skatinant gaminančius vartotojus modelį pasirinkti savanoriškai ir suteikiant galimybę gauti subsidiją elektros kaupimo baterijoms įsirengti. Kitiems gaminantiems vartotojams veikiančią net-metering sistemą pamažėle perversti į Vokietijoje taikomą sistemą, kai elektra iš gaminančių vartotojų paprasčiausiai superkama už reguliuotojo nustatytą fiksuotą kainą, taip užtikrinant jiems investicijos į saulės elektrines atsiperkamumą ir vartojimo prasme juos sulyginant su įprastais vartotojais, perkančiais elektrą savo pasirinkta ir su tiekėju sutarta sutartimi.

- Vienas svarbiausių uždavinių – mažinti konfliktą tarp valdžios ir investuotojų, tarp valdžios ir gaminančių vartotojų. Daugiau pasitikėjimo ir atvirumo verslui, gamintojams, investuotojams.
- Žema saulės ir vėjo energijos kaina sukuria neapibrėžtą situaciją ateityje. Būtina suteikti garantijas investicijoms į AEI. Svarbu didinti paklausos elastingumą – skatinti išmanųjį energijos vartojimą, akumuliatorių plėtrą, elektromobilių krovimą pigios elektros metu, skatinti išmaniųjų namų sistemas ir t.t.
- Šilumos sektoriuje skatinsime IV kartos centralizuotos šilumos tiekimą, kai šilumos gamybai naudojamas ne tik biokuras, bet ir elektra, kai ji pigi. Kol kas Lietuvoje tokios praktikos pavyzdžių neturime. Tai leistų mažinti biokuro paklausą ir kartu – kainą.
- Skatinsime idėjinį pokytį daugiau dėmesio skirdami individualių namų ūkių energijos vartojimo mažinimui bei renovacijai.
- Kursime stabilią reguliacinę aplinką energetikos sektoriuje.

VI. Žemės ūkis

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Žemės ūkis – tai neišvengiama būtinybė visiems. Šis sektorius – viena svarbiausių ir didžiausių ekonominės veiklos sistemų Lietuvoje, kurianti bendrąjį gėrį tenkinant gyventojų maisto produktų ir pramonės poreikius bei reikšmingai papildanti šalies eksporto galimybes. Sėkmingi žemės ūkio verslai kuria darbo vietas regionuose, skatina daugelį tiesiogiai ir netiesiogiai susijusių verslų.

Žemės ūkio subjektai užtikrina maisto poreikį, jo įvairovę ir kokybę, kurią kontroliuoja valstybės įgaliotos institucijos.

ES Bendrosios žemės ūkio politikos priemonių parama gamintojams, užtikrina maisto įperkamumą galutiniams naudos gavėjams – vartotojams.

Žemės ūkis nusiteikęs būti draugiškas gamtai, tenkina aplinkosauginius reikalavimus, tačiau nepelnytai tampa taikiniu nuolat apipinant mitais, duomenimis ir mokslu nepagrįstomis nuomonėmis, stumiant į konflikto būseną, formuojant neigiamą viešąją opiniją apie sektorių, kuriant priešišką žemės ūkiui informacinį lauką.

Karo kontekste ūkininkai, iš principo būdami bendruomeniški savo krašto patriotai, sutelkė daug paramos Ukrainai Kartu kyla būtinybė Lietuvos žemės ūkį pripažinti strategine šaka ūkiuose esančius sandėlius ir kitas priemones pasitelkiant maisto rezervams.

Žemės ūkis visada išliks tarpdisciplinine šaka, neišvengiama būtinybe ir nenutrūkstamas procesuose, o žmonės pagrindiniu šalies turtu.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Žemės ūkio ir kaimo plėtros politika – saugi, ekonomiškai vertinga, duomenimis grįsta, maisto saugumą užtikrinanti politika.

Sieksime, kad kaimo vietovės taptų esmine Lietuvos tapatybės ir ekonominio potencialo erdve, skatinsime investuoti į kaimo ateitį. Kad išvengtume nepagrįsto žemės ūkio nuvertinimo ir kurstomos priešpriešos visuomenėje, užtikrinsime Lietuvos žemės ūkio interesų apsaugą darnoje su kitomis ūkio šakomis ir politikomis, didinsime kaimo vietovių vaidmenį užtikrinant Lietuvos apsirūpinimo maistu saugumą ir savarankiškumą.

1. Žemės ūkio ir kaimo plėtros politika.

- Išnaudojant vietines galimybes ir potencialą, užsitikrinti vienodas konkurencines sąlygas su kitomis ES šalimis ir pasaulinėje rinkoje yra nacionalinis interesas.
- Bendrasis gėris privalo būti kuriamas jungtinėmis pastangomis ir sąnaudomis (už ambicijas turėtų mokėtų visi ambicijų siekėjai ir sekėjai – pvz. nusiperka mišką skirtą kirtimui ir jo nekerta).
- Būtina išlaikyti gerai apmokamas darbo vietas žemės ūkyje, ypač gyvulininkystėje.
- Peržiūrėsime žemės ūkio sektoriaus reguliavimą, panaikinsime perteklinius reikalavimus, orientuosimės į technologijų plėtrą ir inovacijų diegimą, o ne ribojimą (pavyzdžiui, karves privalomai varyti į ganyklas yra pasenusi technologija ir gyvulių kankinimas).
- Privalome didinti pasitikėjimą gamintojais, užtikrinti ūkio subjektams pasirinkimo laisvę, pavyzdžiui, sėjomainų, technologijų.
- Ūkiai turi būti vystomi kaip ekonomiški, perspektyvūs verslai.
- Pasisakome už technologinių ir socialinių inovacijų diegimą ir mažinamą biurokratiją.

2. Žemės ūkio vaidmens didinimas, dermė su kitomis ūkio šakomis ir politikomis.

- Atsižvelgdami į tai, kad žemės ūkis yra viena pagrindinių Lietuvos ekonomikos šakų, o žaliavų gamyba, saugus ir tvarus maisto tiekimas – gyvybiškai svarbūs kiekvienam žmogui taikos, nelaimių ar karo metu, pakeisime ir tobulinsime Lietuvos teisės aktus ir žemės ūkį pripažinsime nacionaliniam saugumui užtikrinti strategiškai svarbiu sektoriumi.
- Peržiūrėsime nacionalines ES teisės aktų įgyvendinimo taisykles ir panaikinsime nuostatas, kurios Lietuvos žemės ūkiui nustato aukštesnius reikalavimus, nei numatyta ES teisės aktuose, atsisakant perteklinių gamybos suvaržymų. Nacionaliniai teisės aktai turi detalizuoti ES teisės aktų įgyvendinimo tvarką, bet nekurti papildomų reikalavimų ir biurokratinių barjerų nacionaliniu lygiu. Užtikrinsime gerųjų žemės ūkio politikos praktikų tęstinumą.
- Saugomų teritorijų ir miškų politika turi derėti su žemės ūkio ir kaimo plėtros politika. Pirmiausia būtina sugebėti saugomose teritorijose užtikrinti esančių gamtos vertybių apsaugos ir išlaikymo kokybę, o ne mechaniškai didinti saugomų teritorijų plotus nepaisant vietos bendruomenių, žemės ir miškų savininkų nuomonės ir interesų. Todėl nacionalinius įsipareigojimus įgyvendinant ES Biojvairovės strategiją teiksime ES tik po plačios diskusijos su visuomene, žemdirbiais, žemės ir miškų savininkais.
- Suprasdami, kad pajamos už maisto produktus gali būti naudojamos karo finansavimui, pasisakome už visišką žemės ūkio ir maisto produktų, žemės ūkyje ir maisto gamyboje naudojamų produktų ir paslaugų importo draudimą iš šalių agresorių (rusijos ir Baltarusijos) į Lietuvą ir ES. Žemės ūkio žaliavų, maisto produktų, technikos, atsarginių dalių, paslaugų tiekimas Lietuvai priešiškoms šalims taip pat turi būti uždraustas siekiant varžyti šalių agresorių karo ekonomikas.

- Priimdamos sprendimus, valstybės institucijos turi laikytis konstitucinių nuosavybės neliečiamumo ir privačios iniciatyvos principų. Valstybės institucijos negali priimti sprendimų, ribojančių asmenų nuosavybę ar ūkinės veiklos laisvę, jei nėra numatytas teisingas atlygis už įvedamus apribojimus. Užtikrinsime, kad nesant lėšų tinkamam kompensavimui, sprendimai, ribojantys asmenų nuosavybę ar ūkinės veiklos laisvę, nebūtų priimami.
- Kadangi apie penktadalį Lietuvos eksporto sudaro maistas ir žemės ūkio produktai, užtikrinsime, kad žemės ūkio ir maisto eksportuotojai dalyvautų priimant strateginius užsienio ekonominės politikos klausimus ir vertinant rezultatus. Dėl nuoseklumo Lietuvos užsienio politikoje stokos užuot kaltinus žemės ūkio ar maisto verslą nepakankamu verslo rizikos įvertinimu, būtina užtikrinti Lietuvos ekonominės užsienio politikos tęstinumą ir demokratiškumą.
- Švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos ir socialinė, susisiekimo politika turi derėti su siekiu išlaikyti tolygų Lietuvos vystymąsi ir kuriant klestintį, naudą visiems Lietuvos žmonėms teikiantį kraštą. Reikalausime infrastruktūros plėtros, kelių kokybės regionuose. Peržiūrėsime prioritetus ir užtikrinsime medicinos, švietimo, susisiekimo ir kitų viešųjų paslaugų prieinamumą ir kokybę regionuose ir kaimuose, ypač atsižvelgdami į vaikų, senyvo amžiaus, vienišų, neįgalių asmenų poreikius.
- Užtikrinsime ministerijų bendradarbiavimą panaikinant verslų ir žemės ūkio verslų takoskyrą horizontaliu lygiu. Vertinsime priemonių ir veiklų rėmimo iš Žemės ūkio ministerijos asignavimų tikslingumą.

3. Žemės ūkio konkurencingumo ir kaimo vietovių patrauklumo išlaikymas ir didinimas.

- Siekdami ES lygmeniu ginti ir apsaugoti žemės ūkio interesus nuo Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) ribojimų konkuruojant pasaulinėje rinkoje, pasisakome už didesnį žemės ūkio konkurencingumą atsisakant perteklinių gamybos suvaržymų ES. Sieksime tiesioginių išmokų dydį Lietuvoje sparčiau priartinti prie ES vidurkio.
- Skatinsime išmaniojo ūkininkavimo priemonių diegimą (dronai, autonominė technika, robotai, sensoriai ir kt.). Įtrauksime šias priemones ir kitas inovacijas į paramos schemas.
- Skatinsime vartoti vietinį maistą ugdymo, gydymo, krašto apsaugos ir kitose viešojo sektoriaus įstaigose, bendrai vartoti vietinę žemės ūkio produkciją Lietuvoje taikant trumpąsias grandines, įskaitant vietinių žaliavų ir antrinių gamybos produktų panaudojimą bei aukštesnės pridėtinės vertės žemės ūkio produktų gamybą, platesnį prieinamumą ir eksportą.
- Siekdami subalansuoto (tvaraus) kaimo vietovių vystymosi, užtikrinsime, kad tiek fiziniai, tiek juridiniai ir su jais susiję asmenys neviršytų šiuo metu numatyto nuosavybės teise leistino turėti ne daugiau 500 ha žemės ūkio paskirties ir 1,5 tūkst. ha miško žemės.

- Siekdami stiprinti Lietuvos ekonominę galią, skatinsime jaunimą ir kitus Lietuvos gyventojus įsitraukti į šeimos verslus ar susikurti papildomą pajamų šaltinį žemės ūkyje ar kaimo vietovėse, dirbti Lietuvai ir užsidirbti sau. Remsime projektus, pritraukiančius į regionus naujų gyventojų, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų.
- Sieksime žemės ūkio veiklos tvarumo ir tęstinumo. Skatinsime gyvulininkystę ir gyvulių veislininkystę, išlaikant proporcijas tarp gyvulininkystės ir augalininkystės sektorių.
- Investuosime į tvarią kokybiškų maisto produktų gamybą. Užtikrinsime ES ir valstybės paramą gyvūnų gerovei gerinti.
- Atliepdami žemės ir maisto ūkio, kaimo plėtros, žuvininkystės plėtros programų bei sektorinių strategijų poreikius, užtikrinsime tinkamą jų finansavimą.
- Svarstysime žemės ūkio subjektų reinvestuojamam pelnui, kuris panaudojamas investicijoms į ūkių plėtrą, taikyti minimalų mokesčio tarifą.
- Skatinsime nederlingose žemės ūkio paskirties žemėse veisti privačius miškus, saugomose teritorijose sudarysime sąlygas žemės ir miško savininkams įrengti būtiną infrastruktūrą ir statinius veiklai vykdyti.
- Sieksime subalansuoto žmonių ir gyvūnų sambūvio kaimo vietovėse skatinant racionaliai naudoti medžioklės plotus ir efektyviai valdyti laukinių gyvūnų populiacijas.
- Neatsiejama žemės ūkio dalis yra kaimo verslai, kurie didina kaimo vietovių patrauklumą miesto gyventojams, poilsiui, krašto pažinimui, užsienio turistams. Užtikrinsime paramą alternatyviems kaimo verslams (turizmui, agroturizmui ir kt.) ir veiklai žemės ūkyje diversifikuoti. Tobulinsime LEADER priemonės ir vietos veiklos grupių finansavimą (kofinansavimo modelį), atsižvelgiant į kaimo bendruomenių interesus.
- Skatinsime taikyti bioekonomikos ir naujausius bioenergetikos pasiekimus žemės ūkyje, ypač atsinaujinančių energijos išteklių gamybą.
- Siekdami pritraukti kuo daugiau ES ir nacionalinių lėšų, kuriomis būtų finansuojami hidrotechninių įrenginių ir statinių projektai, parengsime ilgalaikį melioracijos sistemų tvarkymo planą.
- Skatinsime tausiai išteklius naudojančius ūkininkavimo būdus palaikant dirvožemio derlingumą. Priimsime Dirvožemio įstatymą.

4. Žemės ūkio sektoriaus valdymas ir savivalda.

- Formuojant valstybės ir valstybės tarnautojų pozicijas Europos Sąjungos darbo grupėse ir komitetuose, įvertinsime, kokią naudą tai atneš Lietuvos žemės ūkiui, ir ginsime Lietuvos interesus.
- Mažinsime kaimo plėtros priemonių administravimo naštą jas įgyvendinantiems projektų vykdytojams, supaprastinsime procedūras ir reikalavimus paramos gavėjams. Skatinsime paramą administruojančias institucijas konsultuoti potencialius pareiškėjus, kurių administraciniai gebėjimai gauti paramos lėšų yra nepakankami.

- Išnagrinėsime komercinės veiklos valdymo praktikas kitose pasaulio šalyse. Įvertindami nacionalinę specifiką, kursime sąlygas užtikrinti sąžiningą komercinę praktiką maisto tiekimo grandinėse.
- Laiku reaguosime į krizes žemės ūkyje ir efektyviai jas valdysime pagal objektyvius teritorinius reiškinius ir rodiklius.
- Valdant žemės ūkio veiklos rizikas, sudarysime sąlygas ir skatinsime ūkininkaujančius dalyvauti savitarpio pagalbos fonduose bei naudoti kitas draudimo formas.
- Skatinsime ir įgalinsime Žemės ūkio ministerijos pavaldume esančias įmones ir organizacijas dalyvauti ES finansuojamose programose ir projektuose, pritraukti Europos Sąjungos fondų lėšas administracinių gebėjimų stiprinimui, Lietuvos žemės ūkio ir jo produktų populiarinimui.
- Sieksime, kad Žemės ūkio ministerijos ir jai pavaldžių institucijų ir įstaigų vadovais būtų atrenkami asmenys, turintys patirties ir kompetencijos žemės ūkio srityje, užtikrinsime Žemės ūkio ministerijos, jai pavaldžių institucijų ir įstaigų specialistų kompetencijų žemės ūkio srityje didinimą.
- Rengiant žemės ūkio sektoriaus strateginius dokumentus ir teisės aktus bei juos įgyvendinant, užtikrinsime produktyvų ir skaidrų dialogą su visais suinteresuotaisiais vietos lygmens subjektais.

5. Mokslas, švietimas, konsultavimas.

- Pritarsime taikyti šiuolaikinius metodus augalų ir gyvūnų selekcijoje ir ES iniciatyvoms taikyti naujas genomines technologijas.
- Didinsime žemės ūkio srities studijų patrauklumą, suteikdami prioritetą žemės ūkio srities studijų absolventams atrankoje į valstybės tarnybos pozicijas, skirtas žemės ūkio sektoriui valdyti. Remsime projektus, kuriais bus siekiama pritraukti į kaimą naujų gyventojų, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų.
- Kartu su mokslininkais ir žemės ūkio bendruomene suformuosime žemės ūkio šakų prioritetus ir parengsime finansiniais skaičiavimais paremtą ilgalaikę pieno, mėsos, daržovių, uogų ir vaisių, javų, bitininkystės sektorių strategiją.
- Sieksime, kad žemės ūkio sektorius būtų skaitmeninamas, stiprinami ūkininkaujančių gebėjimai ir skaitmeniniai įgūdžiai, plėtojami moksliniai tyrimai ir diegiamos bei demonstruojamos inovacijos.

VII. Sveikatos apsauga

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Visą šią kadenciją regėjome tik fragmentiškus bandymus spręsti atskirus klausimus, tačiau ne pamatinę reformą. Nesulaukėme jokio naujo investicinio projekto į sveikatos apsaugos infrastruktūrą ir įrangą.

Toliau tik konstatuojame pagrindinę problemą – širdies ir kraujagyslių ligas, nuo kurių tebemiršta daugiau kaip pusė žmonių Lietuvoje. Laukti pokyčiai, kurie lėmė efektyvią infarkto ir insulto skubios pagalbos sistemą, buvo įgyvendinti prieš gerą dešimtmetį – tuo viskas ir baigėsi.

Didesne problema tampa ne atlyginimų klausimas, o medicinos viešojo ir privataus sektorių tarpusavio santykis, kada bandoma dirbtinai supriešinti dvi sektoriaus dalyves. Nuo abiejų darnos priklauso ne tik sklandus sveikatos sistemos veikimas, bet ir paslaugų prieinamumas , jų kokybė ir visos sistemos progresyvumas, vystymasis.

Bandoma teigti, jog privatus sektorius yra privilegijuotas, siekiantis tik pelno, neva gydo tik lengvas pacientų ligas, o sunkiausius atvejus permeta viešajam sektoriui.

Būtina pabrėžti, jog visos sveikatos priežiūros įstaigos – tiek viešosios, tiek privačios, savo veiklą vykdo pagal vienodus teisės aktų reikalavimus. Todėl siekiant bendrojo gėrio ir šiuo atveju pagrindinio tikslo – geros sveikatos ir kuo ilgesnės gyvenimo trukmės, siūlome atsisakyti poliarizacijos tarp viešojo ir privataus sektoriaus. Dirbant išvien ir dėl bendro tikslo, laimės ir Lietuvos gyventojai, ir medicinos specialistai, tarp kurių šiandien taip pat įsigalėjusios susipriešinimo nuotaikos.

Medicinos sektorius neturi sąveikos su kitais sektoriais, ypač švietimu. Dėmesys sveikatai turi būti užtikrinamas nuo mažų dienų.

E-sveikatos sistema ne tik per daug biurokratiška, nepatogi vartotojui, bet ir stokoja patikimų, susistemintų, patogiai prieinamų statistinių duomenų apie pacientus, medicinos įstaigas, suteiktas paslaugas.

Įgyvendinant kompensuojamų vaistų politiką, o didžiąja apimtimi juos skiriant, per daug įtraukti medikai, nors jie turėtų vien gydyti, nesirūpindami, ar vaistas yra kompensuojamas.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Sveikata yra prigimtinė ir pamatinė gėrybė ir kokybiško gyvenimo pagrindas, kuris turi būti tiek tvirtas, kad žmogus gebėtų sėkmingai spręsti kasdienio gyvenimo klausimus, įveikti socialinius, ekonominius, visuomeninius iššūkius. Laimingas pacientas yra sąmoningas pacientas.

Užtikrinsime, kad 2020-2024 metais pradėtos sveikatos sistemos reformos privalumai, pavyzdžiui, greitosios medicinos pagalbos pertvarka, būtų tinkamai, nuosekliai ir laiku

įgyvendinami, atliepiant pacientų ir sveikatos priežiūros specialistų poreikius, o trūkumai koreguojami, tobulinami.

Imsimės veiksmų užtikrinti realų sveikatos priežiūros įstaigų ir specialistų pasiruošimą karo grėsmei, suteikiant galimybę tiesiogiai kelti kvalifikaciją karo niokojamose valstybėse, sudarysime sąlygas įveiklinti visą sveikatos priežiūros sistemą bei suformuoti vaistinių preparatų, medicinos pagalbos priemonių ir kitų būtinų sveikatos sektoriaus prekių atsargas.

1. Informuotas ir atsakingas pacientas – sistemos pagrindas.

- Visiems, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos, kursime prieinamą, savalaikę ir kokybišką sveikatos priežiūrą, gerinant pacientų pavėžėjimo galimybes, didinant mobiliąsias paslaugas pacientų namuose.
- Pradedant nuo pilotinių iniciatyvų, liberalizuosime sveikatos draudimo modelį, suteikiant asmeniui savo draudimo lėšų kontrolę ir kartu atsakomybę už jas.
- Tęsime aktyvų visuomenės švietimą apie paciento vaidmenį sveikatos sistemoje, jo atsakomybes, teises bei pareigas, taip pat apie jo santykį su sveikatos priežiūros specialistais, įstaigomis, vaistininkais, vaistinėmis. Užtikrinsime informacijos apie santykių tarp paciento ir sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo sklaidos balansą, formuosime sąmoningo paciento koncepciją, skleisime žinią apie asmeninę atsakomybę ir būtinumą pacientui savalaikiai, tinkamai ir nuosekliai rūpintis savo sveikata.
- Tęsime visuomenės švietimą ir informavimą apie sveiką gyvenseną, ligų profilaktiką. Užtikrinsime informacijos sklaidą apie visavertę mitybą, asmens higieną, pagrindinius ligų profilaktikos principus, ugdysime neigiamas nuostatas žalingų įpročių atžvilgiu. Skleisime informaciją apie žalos nuo priklausomybių mažinimo priemones, imsimės veiksmų, kad skleidžiama informacija būtų moksliškai pagrįsta. Pabrėšime būtinybę formuoti sveikos gyvensenos įgūdžius.
- Papildomą dėmesį skirsime visuomenės psichikos sveikatai. Sieksime, kad visi sveikatos sistemos dalyviai taptų emociškai ir psichosocialine prasme atsparūs grėsmėms.
- Sudarysime sąlygas jaunesniems pacientams atsakingiau rūpintis savo sveikata ir aktyviau įsitraukti į sveikatos priežiūros paslaugų teikimo procesą. Peržiūrėsime amžiaus ribas, nuo kada jaunesni pacientai galės priimti savarankiškus sprendimus dėl jiems teikiamų tam tikrų sveikatos priežiūros paslaugų.
- Suteiksime daugiau savarankiškumo savivaldai sprendžiant sveikatos apsaugos klausimus, užtikrinant jiems reikiamą finansavimą.

2. Sveikatinimas ir ligų prevencija.

- Sieksime tarpsektorinio bendradarbiavimo formuojant ir įgyvendinat visuomenės sveikatos stiprinimo politiką. Visuomenės sveikatos stiprinimas turi būti suprantamas ne tik kaip kokybiškos medicinos paslaugos, bet ir tolygi socialinė ir ekonominė plėtra, aplinkos sveikatinimas. Sieksime į programų kūrimą ir įgyvendinimą įtraukti nevyriausybines organizacijas ir profesines savivaldas. Stiprinsime savivaldybių vaidmenį

visuomenės sveikatos stiprinimo politikoje, kad būtų užtikrinama į konkrečios savivaldybės gyventojų poreikius nukreipta sveikatinimo veikla.

- Sieksime, kad odontologijos srityje prioritetu taptų vaikų odontologinių ligų profilaktika ir ankstyvoji diagnostika. Įkursime 200 eurų metinį krepšelį vaikų dantų gydymui ir profilaktikai, kurį bus galima panaudoti bet kurioje gydymo įstaigoje, turinčioje sutartį su Valstybine ligonių kasa, nepriklausomai nuo jos pavaldumo.
- Mažinsime sergamumą užkrečiamosiomis ligomis, kontroliuodami įvežtinių užkrečiamųjų ligų plitimą ir didindami vakcinomis valdomų infekcijų skiepų apimtis. Pasaulyje atsirandant vis naujoms užkrečiamosioms ligoms ir Lietuvoje, Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro duomenimis nuolat daugėjant įvežtinių ligų atvejų , būtina stiprinti į šalį atvykstančių asmenų kontrolę dėl užkrečiamųjų ligų, ir stiprinti atitinkamą kontrolę jūrų ir oro uostuose. Pasitelkę žiniasklaidos priemones tikslines grupes (jauni tėvai, senyvo amžiaus asmenys, medikai) informuosime apie skiepų naudą. Įgyvendindami žiniasklaidos monitoringą, stengsimės užkirsti kelią melagingos ir vienašališkos informacijos apie skiepus sklaidai.
- Plėtosime dirbtinio intelekto galimybes diagnostikos ir klinikinio gydymo procesuose, įstaigų valdysenoje.

3. Įveiklinsime daugiau sveikatos sistemos dalyvių.

- Peržiūrėsime sveikatos priežiūros paslaugų apmokėjimo šaltinius. Imsimės priemonių prie sveikatos priežiūros paslaugų finansavimo prisidėti pacientus (namų ūkius), papildomą (savanorišką) sveikatos draudimą ir nevyriausybines organizacijas.
- Peržiūrėsime sveikatos priežiūros paslaugų kainų apskaičiavimo metodiką. Užtikrinsime, kad skaičiuojant ir keičiant paslaugų kainas būtų taikomi veiklos ir sandorių skaidrumo reikalavimai, patvirtinti ES reglamentuose ir rekomenduojami tarptautinių organizacijų (kaip EBPO) ir ekspertų.

4. Dėmesys sveikatos priežiūros specialistams ir jų vertės suvokimas.

- Šeimos gydytojas – centrinė sveikatos apsaugos sistemos ašis. Užtikrinsime, kad sveikatos priežiūros specialistų darbo krūviai būtų pagrįsti, objektyviai pamatuoti ir užtikrintų saugias ir orias paslaugų teikimo sąlygas pacientams.
- Peržiūrėsime sveikatos priežiūros specialistų darbo krūvius, atsižvelgiant į mokslu pagrįstas rekomendacijas bei ES valstybių patirtį. Sisteminis sveikatos priežiūros paslaugų finansavimo pokytis, aprašytas kitose šios programos dalyse, taip pat krūvių sureguliavimas leis optimizuoti sveikatos priežiūros paslaugų apimtis. Sudarysime paskatas dalį medikui priskirtų funkcijų, kaip konsultacijas dėl paslaugų apmokėjimo, dalies formų pildymą ir pan., deleguoti administratoriams, medicinos procesų koordinatoriams, gydytojo padėjėjams.

- Už darbą, nesusijusį su medicinine pagalba, specialistai gaus papildomą darbo užmokestį.
- Spręsime medikų migracijos klausimus, gerindami medicinos personalo darbo (veiklos) apmokėjimo sąlygas bei socialines garantijas.
- Kelsime slaugytojo profesijos prestižą. Slaugytojo pareiga visuomenėje ir tarp gydytojų dažnai suvokiama vykdyti gydytojo nurodymus. Iš tikrųjų slauga – tai savarankiška profesija, o slaugytojų darbas pacientams labai padeda pasveikti. Slaugytojo profesiją nuvertinantis požiūris yra viena iš augančio slaugytojų trūkumo priežasčių.
- Peržiūrėsime gydytojų ir pacientų santykių reguliavimą, atsižvelgdami į sąmoningo paciento koncepcijos sąlygas ir reikalavimus. Įtvirtinsime šalių interesų balansą ir atsakomybę, pagrįstą dalyvavimo sveikatos priežiūroje laipsniu (pacientui) ir paslaugos aukščiausios kokybės standartu (gydytojui).
- Peržiūrėsime sveikatos priežiūros specialistų santykius su sveikatos priežiūros įstaigomis, sudarysime sąlygas teikti sveikatos priežiūros paslaugas ne tik darbo santykių, tačiau ir kitais teisiniais pagrindais (individualios veiklos, paslaugų sutarčių, savanorystės sutarčių ir pan.). Šis teisinio reguliavimo modelis specialistams nustatytus veiklos ir atsakomybės reikalavimus subalansuos su paslaugų teikimo galimybėmis ir jų finansavimu.
- Planuosime gydytojų ir kito medicinos personalo poreikį pagal paklausą – pagal ją nustatysime rezidentūros studijų finansavimo apimtis. Gydytojų poreikio pagal specializacijas planavimas, darbo krūvių ir viršvalandžių reguliavimo sistemos užtikrinimas yra būtini veiksmai efektyviai, veiksmingai, kokybiškai sveikatos priežiūros sistemai sukurti. Gydytojų poreikio planavimo trūkumas lemia, kad vienų specialybių medikų labai trūksta, o kitų pasiūla – per didelė. Peržiūrėsime studentų, priimamų į medicinos ir rezidentūros studijas, skaičių. Planuosime, kiek ir kokių specialistų reikės trumpalaikiu (5 m.) ir ilgalaikiu (10 m.) laikotarpiu.
- Liberalizuosime sveikatos specialistų kompetencijų įgijimo ir jų realizavimo procesus. Ištrūksime iš archajiško „normų“ modelio ir suteiksime galimybes jau licencijuotiems profesionalams realizuoti savo gabumus ir potencialą lanksčiai įgyjant pakopines kompetencijas etapais ir kartu atliepiant aktualius visuomenės poreikius.

5. Šiuolaikiška, kokybiška ir prieinama sveikatos priežiūra.

- Peržiūrėsime taikomus ligų ir būklių gydymo protokolus, patobulinsime juos arba parengsime naujus, atitinkančius Pasaulio sveikatos organizacijos, tarptautinių organizacijų, ES kompetentingų organizacijų bei institucijų rekomendacijas ir užtikrinančius aukščiausio standarto kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų teikimą. Sieksime sumažinti atotrūkį tarp gydymo protokoluose patvirtintų ir Privalomojo sveikatos draudimo fondo (PSDF) biudžeto lėšomis finansuojamų gydymo schemų.
- Mažinsime paslaugų prieinamumo netolygumus rajono savivaldybės sveikatos priežiūros įstaigose. Skatinsime gydytojų pritraukimą į pirminės sveikatos priežiūros centrus, konsultacines poliklinikas. Optimizuosime finansuojamų PSDF biudžeto lėšomis antro lygio

gydytojų specialistų konsultacijų paslaugų mastą. Paslaugų prieinamumą mažina neracionalus antro lygio gydytojų specialistų konsultacijų, finansuojamų iš PSDF lėšų, paskirstymas ir kiekis, nepagrįstas pacientų poreikiais.

- Parengsime ir įgyvendinsime valstybės lygmens gydytojų pritraukimo į regionus strategiją, kuri apimtų tiek medikų rengimo, tiek darbo užmokesčio ir darbo sąlygų sprendimus.
- Peržiūrėsime PSDF biudžeto formavimo ir naudojimo principus. Skaidrinsime bei tikslinsime PSDF rezervo nustatymo ir naudojimo sąlygas.
- Sieksime, kad sveikatos priežiūros paslaugų kaimo vietovėse būtų teikiamos pagal faktinę paciento buvimo vietą. Ieškosime galimybės kaimo gyventojams sveikatos paslaugas teikti lankantis namuose.
- Didinsime suaugusiųjų, vaikų ir paauglių psichikos sveikatos priežiūros bei priklausomybės ligų gydymo paslaugų prieinamumą miestuose ir rajonuose. Stiprinsime visuomenės sveikatos biurų bei sveikatos priežiūros specialistų kompetencijas kovojant su psichoaktyviųjų medžiagų (įskaitant tabaką), alkoholio ir azartinių lošimų priklausomybėmis, imsimės priemonių mokslo pagrįstais ir įrodytais būdais mažinti priklausomybių sukeliamą žalą. Didinsime anonimiškos pagalbos teikimo prieinamumą.
- Ypatingą dėmesį skirsime onkologiniams pacientams. Imsimės veiksmų ir priemonių užtikrinti, jog Lietuvoje atsirastų ir sustiprėtų aukšto klinikinio ir mokslinio potencialo sutelktinis vėžio centras. Plėtosime taikomus „žaliojo koridoriaus“ sprendimus.
- Stiprinsime prevencinių programas. Mirčių, kurių galima išvengti, skaičių sumažinsime 50 %.
- Didinsime psichikos sveikatos sektoriaus savarankiškumą ir autonomiškumą atsiskiriant jį nuo poliprofilinių ligoninių.
- Perėmę gerąsias praktikas iš Lietuvos ir užsienio, imsimės priemonių savižudybių skaičiui mažinti.

6. Duomenimis grįsta vadyba ir veiklos efektyvumas.

- Parengsime ir įdiegsime nacionalinę gydymo įstaigų veiklos efektyvumo, jų teikiamų paslaugų kokybės, saugos rodiklių palyginimo (benchmarking) sistemą, atliksime kasmetinę sveikatos priežiūros įstaigų veiklos kokybės ir efektyvumo lyginamąją analizę.
- Skatinsime priimti įrodymais pagrįstus sprendimus ir vadybą.
- Susiesime SPĮ finansavimą ir teikiamų paslaugų apmokėjimą su jų veiklos kokybe, sauga, efektyvumu ir rezultatyvumu.
- Sieksime tinkamai įgyvendinti tarptautinių organizacijų (kaip EBPO) ir ekspertų rekomendacijas dėl sveikatos sistemos finansavimo, daugiau įgalinant namų ūkius, papildomą (savanorišką) sveikatos draudimą ir nevyriausybinį sektorių.
- Sukursime realius kaštus atitinkančią paslaugų apmokėjimo apskaičiavimo ir indeksavimo metodiką.

7. E-sveikata.

- Imsimės priemonių, kad iki 2027 m. E-sveikatos sistema, pakeitus jos teisinį ir faktinį statusas į pacientų registrą, pradėtų veikti visavertiškai, sklandžiai ir nuosekliai, o surenkami ir apdorojami duomenys užtikrintų aukštos kokybės individualizuotų sveikatos priežiūros paslaugų teikimą.

8. Skaidri, efektyvi kontrolė ir priežiūra.

- Sieksime, kad geroji mokestinės aplinkos priežiūros praktika (Valstybinės mokesčių inspekcijos vykdomos veiklos, kontrolės ir priežiūros skaidrumo reikalavimai, reguliacinės aplinkos komentarai ir pan.) būtų perkelta ir sėkmingai įgyvendinta nacionalinėje sveikatos sistemoje.
- Peržiūrėsime PSDF biudžeto formavimo ir naudojimo principus. Skaidrinsime ir tikslinsime PSDF rezervo nustatymo ir naudojimo sąlygas.

9. Profesinė savivalda – tvarus valstybės partneris.

- Sieksime, kad sveikatos priežiūros specialistų ir farmacijos bendruomenė aktyviau dalyvautų viešajame valdyme, ar būtų tvarkomi įprasti viešieji reikalai, ar priimami visai šaliai svarbūs sprendimai. Neigiamą įtaką vis dar daro neįveikta korupcija, neskaidrūs, neefektyvūs sprendimai.
- Aktyviai siūlysime ir sudarysime sąlygas įsikurti sveikatos priežiūros specialistų rūmams, farmacijos sektoriaus specialistų rūmams, perduosime jiems viešojo administravimo funkcijas licencijavimo, veiklos kontrolės bei priežiūros, pacientų skundų nagrinėjimo, taip pat profesinės etikos ir elgesio priežiūros srityse. Sudarysime sąlygas šioms organizacijoms stiprinti savo vaidmenį šalyje ir pelnyti aukštą visuomenės pasitikėjimą.

10. Vaistų politika ir individualizuoto gydymo prieinamumas.

- Peržiūrėsime vaistų politiką, užtikrindami pacientui būtinų vaistų finansavimą PSDF biudžeto lėšomis ir sudarydami galimybę pacientui aktyviai dalyvauti įsigyjant vaistų, naudojant alternatyvių finansavimo šaltinių lėšas. Tobulinsime reguliacinę aplinką.
- Skatinsime inovatyvių vaistinių preparatų pasiūlą ir prieinamumą, taip užtikrinant ES šalių vidurkio reikalavimus ir individualizuoto gydymo prieinamumą pacientams.
- Tobulinsime kompensavimo politiką – padarysime ją suprantamą kiekvienam. Tobulinsime šiuo metu galiojančią centralizuotų vaistų pirkimo ir kompensavimo sistemą. Išaiškinsime tikslų vaistinių preparatų ligoninėse poreikį ir užtikrinsime, kad jie būtų perkami centralizuotai. Neribodami vaistinių preparatų patekimo į kompensuojamųjų sąrašus

didinsime preparatų tarpusavio konkurenciją, todėl gyventojams sumažės priemokos vaistams.

- Plėsime farmacinę rūpybą. Parengsime visų ūmių ligų farmacinės rūpybos, teikiamos vaistinėse, standartus. Skatinsime parengti specializuotus farmacijos rūpybos standartus.
- Didinsime vaistinių preparatų prieinamumą pacientams. Plėtosime galimybes pristatyti vaistinius preparatus į namus, ypač vyresniems ir sunkiai sergantiems, neįgaliems gyventojams. Plėsime sąrašą vaistinių preparatų, kuriais galima prekiauti degalinėse, gerinsime jų įtraukimo į prekybos sąrašus sąlygas.

VIII. Socialinė politika

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Šią kadenciją socialinė politika patyrė rimtų išbandymų. Nuo pandemijos sunkumų verslui ir kiekvienam dirbančiam iki išlaidų pareikalavusios migracijos krizės ir karo Ukrainoje. Vis dėlto Lietuvos ekonomika pasirodė atspariausia regione. Mums pavyko sėkmingai susitvarkyti su įvairiais iššūkiais, įskaitant iki šiol šalyje neregėtą karo pabėgėlių srautą. Imigracija tapo ne našta, o paskata ekonomikai. Tačiau šiuo metu imigracija atneša naujų išbandymų socialinei politikai bei darbo rinkos raidai, todėl būtini sprendimai, įgalinantys ir stiprinantys kuriančius gerovę ir padedantys tiems, kuriems savimi pasirūpinti sunku.

Pagalba nuo karo bėgantiems ukrainiečiams, jiems skirtos išmokos pasiteisino kaip investicija: šiuo metu dirba ir mokesčius moka apie pusę darbingo amžiaus ukrainiečių. Darbingo amžiaus žmonių imigracija šiuo metu yra itin naudinga darbo jėgos stokojančiai Lietuvos ekonomikai, tačiau tai gali tapti ir iššūkiu, jeigu nebus laiku sureaguota į poreikį keisti ar kelti kvalifikaciją ir skatinti žmones imtis savarankiškos veiklos sudarant jiems tinkamas sąlygas veikti.

Šalyje oficialus nedarbo lygis siekia apie 8,5 %, tačiau darbdaviai susiduria su sunkumais ieškodami darbuotojų įvairioms veiklos sritims. Samdomų darbuotojų, vyresnių nei 55 m. – daugiau negu trečdalis, o dirbančių 15-29 m. asmenų per pastaruosius 10 m. sumažėjo beveik 30 %.

Šiuo metu Lietuvoje ilgalaikiai bedarbiai sudaro beveik trečdalį visų neturinčiųjų darbo. Privalome stabdyti ilgalaikio nedarbo tendenciją ir ieškoti būdų išlaikyti žmones darbo rinkoje, kad jie netaptų nepakeliama našta valstybės ir savivaldybių biudžetams.

Dar vienas akivaizdus iššūkis – spartus visuomenės senėjimas. Būtinos priemonės, padedančios vyresniems žmonėms išlikti efektyviems ir konkurencingiems darbo rinkoje. Nepakankamai stengtasi keičiant vyraujančius stereotipus dėl vyresnio amžiaus žmonių patrauklumo darbo rinkai ir jų efektyvumo. Šiandien mums reikia kalbėti ne apie pensinio amžiaus kėlimą, o kaip sudaryti galimybes žmonėms dirbti našiai, konkurencingai ir auginti savo pajamas nepriklausomai nuo amžiaus.

Nors šios kadencijos metu pavyko mažinti pensininkų skurdą ir labiausiai nepasiturinčių skaičių, Lietuva dar atsilieka nuo ES vidurkio, o valstybės pensijų sistema neužtikrina orios senatvės. Vidutinė senatvės pensija sudaro 44 % šalies vidutinio atlyginimo į rankas.

Pagal dabartinę situaciją darbo rinkoje dirbančiųjų vis mažės ir 2022 m. pradėjusiųjų dirbti asmenų pensija gali sudaryti tik apie 29 % buvusių pajamų. Vakarų šalyse jos siekia 60–80 % buvusių pajamų. Nors pensijų indeksavimas suteikė gerą postūmį, toliau turime suteikti kuo daugiau paskatų bet kurio amžiaus žmonėms savarankiškai pasirūpinti savo gerove senatvėje.

Šioje kadencijoje daug dėmesio skirta šeimos ir karjeros derinimo priemonėms. Liberalų teiktas „Šeimų paketas“ liberalizavo pagalbinio apvaisinimo tvarką, įteisino šeimų darželius, numatė piniginės kompensacijas tėvams, kurie samdo aukles, savivaldybių įstaigose ir institucijose nurodė įrengti vaikų kambarius, o tėvams, auginantiems vaikus iki trejų metų ir norintiems grįžti į darbą iš vaiko priežiūros atostogų, įteisino sutrumpintą 4 darbo dienų savaitę. Nepaisant to, atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio vis dar išlieka, moterys, derindamos šeimos ir darbo įsipareigojimus, vis dar susiduria su sunkumais, todėl būtina tęsti pradėtas „Šeimų paketo“ iniciatyvas.

Visuomenėje sparčiai didėja asmenų, turinčių negalią. Tačiau darbdavių ir pačių gyventojų požiūris darbo rinkoje į asmenį su negalią vis dar dažniau neigiamas, pasitaiko ir atviros diskriminacijos ir stigmatizavimo atvejų.

Vaikų dienos centrai (VDC) teikia socialinės priežiūros paslaugą, skirtą ugdyti vaiko ir šeimos socialinius bei gyvenimo įgūdžius ir aktualią vaikams, kurie negauna tinkamos priežiūros šeimose. Nuo 2021 m. VDC pradėjo teikti akredituotas socialinės priežiūros paslaugas, o nuo 2019 m. gauna planinį finansavimą, kuris šiuo metu nėra pakankamas, kad VDC įdarbintų darbuotojus visu etatu ir jie turėtų tinkamą kvalifikaciją. VDC veiklos plėtra ir skatinimas, kokybiškų paslaugų teikimas ypač svarbus Lietuvos regionuose, kur moksleivių pavėžėjimas po pamokų į nuo mokyklos nutolusius vaikų namus nepakankamai išvystytas.

Statybos, sandėliavimo pramonės įmonėse (išskyrus eismo įvykius) kasmet žūsta 10–15 darbuotojų, įvyksta apie 100 sunkių nelaimingų atsitikimų, kuriuose asmenys suluošinami ir dažnai lieka neįgalūs.

Per 2020–2024 m. Seimo kadenciją priimti įstatymų paketai numato griežtesnę rangovų ir statytojų atsakomybę įvykus nelaimingiems atsitikimams ir atlyginant jų padarytą žalą, tačiau tai nėra pakankama priemonė mažinti nelaimių skaičių.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Socialinė Lietuvos politika privalo skatinti rūpintis savo gerove nepriklausomai nuo amžiaus, lyties ar socialinės padėties. Turime kurti ir gerinti įstatyminę bazę, kad gyventojai dirbtų kuo efektyviau, keistų kvalifikaciją keičiantis darbo rinkos poreikiams, neatitrūktų nuo darbo rinkos aktualijų per būtinąsias gyvenimo pertraukas ir išlaikytų sveiką darbingumą vyresniame amžiuje.

1. Darbo rinka.

- Tęsime paslaugų individualizavimo procesus Užimtumo tarnyboje per užimtumo didinimo programas arba pasitelkiant NVO. Efektyvesnis būdas remti skatinimą programomis, o ne per bendrą pinigų perskirstymą .

- Toliau sistemiškai finansuosime ir stiprinsime nevyriausybines organizacijas, ypač vykdančias užimtumo didinimo programas. Pasiūlysime specialią 4–5 metų nevyriausybinių organizacijų, didinančių gyventojų užimtumą, stiprinimo programą. Efektyviausia pagalba – žmogui suteiktas savarankiškumas darbo rinkoje.
- Įdarbinant negalią turinčių asmenis išnaudosime galimybę įgalinti NVO, neapkraunant darbdavio nepagrįstomis rizikomis (apsaugant darbdavį nuo tiesioginio konflikto).
- Norintiems įsidarbinti ir turintiems besirengiančiojo darbo rinkai statusą būtina sudaryti palankias sąlygas (pavyzdžiui., gerinti susisiekimą regionuose). Nedarbo išmoka turi būti mokama tik realiai darbo ieškantiems, o ne bandantiems užsidirbti šešėlinėje rinkoje. Būtina priimti sprendimus, kurie skatintų dirbti ir užsidirbti bei mažintų paskatas nedirbti ir gyventi iš socialinių išmokų.
- Būtina panaikinti neveiksmingas darbo migracijos priemones: trūkstamų profesijų sąrašus, darbo rinkos testo, užsieniečių įdarbinimo kvotas ir biurokratinius suvaržymus ir apribojimus, kurie neigiamai veikia geopolitinę situaciją, neatitinka pramonės, verslo ir gyventojų poreikių.
- Užimtumo tarnyba turi šviesti darbdavius apie neįgaliųjų įdarbinimą.
- Visuomenei sparčiai senstant skatinsime darbo rinkoje pasitelkti pensijinio amžiaus žmones. Darbas ir savirealizacija – laimingo gyvenimo receptas.
- Mūsų siekiamybė – kuo mažiau atleidimų ir diskriminacijos, ypač vyresnio amžiaus darbuotojų. Pensijinio amžiaus žmones ne skurdas turi ginti į darbą, o noras papildomai užsidirbti.
- Didinsime žmonių nuostatas keisti profesiją ir labiau prisitaikyti darbo rinkoje. Tam labiausiai reikalinga ne kompetencija, ne profesija, o nuostata, kad sėkmė yra tavo rankose, todėl pradėti reikia nuo bendrojo ugdymo sistemos.
- Siūlysime paruošti tikslingą informaciją, kurioje asmenys nuo 50 metų ir vyresni kviečiami pasvarstyti apie savo užimtumą, galimybes darbo rinkoje pasiūlant, kur ir kokių profesijų galima įgyti.
- Siūlysime paruošti perėjimo iš vienos profesijos į kitą matricas.
- Realizuosime „sidabrinės ekonomikos“ potencialią, didelį dėmesį skirdami vyresnių nei 50 m. asmenų verslumo skatinimui, jų verslų skaitmenizavimui, transformacijai. Įgyvendinsime programas, skatinančias moteris aktyviau kurti ir vystyti verslus.
- Ne visi Trečiojo amžiaus universitetai turi akredituotas mokymo programas, todėl siūlysime tikslingą finansavimą programoms, užsiimančioms vyresniųjų žmonių grąžinimu į darbo rinką,
- Statybų projektuose būtina parengti detalias darbų saugos ir sveikatos (DSS) sąmatas, tokiu būdu sudarant sąlygas įgyvendinti visas DSS projekte numatytas priemones, kurios padėtų užtikrinti maksimalią darbuotojų apsaugą nuo nelaimingų atsitikimų darbe.

2. Socialinės paslaugos.

- Socialinės paslaugos būtinos ugdant jaunuosius piliečius. Visavertė gerovė pasiekiama sklandžiai integruojantis į visuomenę. Todėl suteikiant socialines paslaugas jas turi lydėti edukacinės paslaugos. Efektyviausia integracija yra tokia, kai paslauga arba finansinė pagalba atitinka arba sustiprina žmogaus motyvaciją.
- Skatinsime mokyklose vystyti empatiją, supratingumą, pareigos jausmą. Laimėsime daugiau, kai mūsų veiksmai sužadins motyvaciją. Mokykloje vaikas turi įgyti individualizuotą laimingo gyvenimo modelį. Per 10–12 metų laikotarpį turime nukreipti vaikus į jiems optimalią orumo erdvę.
- Peržiūrėsime ir įvertinsime vaiko teisių apsaugos reformos rezultatus, tobulinsime sistemą atsižvelgiant į praktiniame darbe išryškėjusias spragas.
- Didinsime Vaikų dienos centrų plėtrą ir jų finansavimą.
- Globos ir slaugos įstaigų darbas dar nėra vykdomas tinkamai. Nesant galimybės gauti visaverčių artimųjų priežiūros paslaugų, darbingo amžiaus žmonės iškrenta iš darbo rinkos. Sudarykime sąlygas derinti artimųjų globą ir darbą suteikiant specializuotų įstaigų ir specialistų pagalbą.
- Sieksime liberalizuoti įstatyminę bazę sudarant sąlygas šeimos nariams lengviau integruotis į socialinių paslaugų teikimą, taip didinant darbo rinką ir paslaugų prieinamumą.
- Socialinių paslaugų sąrašus būtina grupuoti. Paslaugų pavadinimai panašūs, jų yra kelios dešimtys, todėl ne visada aiškiai suprantama, kokios paslaugos paskirtos. Jas sugrupavus, paskirtų paslaugų teikimo galimybės taptų aiškesnės, pagerėtų jų kokybė.
- Socialinių paslaugų teikimas neretai dubliuojamas, vienam asmeniui skiriant ir teikiant panašaus pobūdžio kelias socialinės srities paslaugas. Tačiau tai tik didina valstybei ir savivaldybėms tenkančią finansinę naštą, o ne teikiamų paslaugų kokybę. Todėl gryninsime teikiamų socialinių paslaugų katalogą užtikrinant jų kokybę ir efektyvumą (ilginant globos, slaugos ir integralios pagalbos paslaugos laiką ir kt.).
- Užtikrinsime efektyvią socialinę investiciją resocializuojant ir atgal į normalų visuomenės gyvenimą grąžinant nuo alkoholio, narkotikų priklausomus, gyvenamosios vietos neturinčius žmones kartu suteikiant pagalbą jų artimiesiems.
- Pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokymo įstaigose, jaunimo centruose jaunuoliams didinsime prieinamumą prie prevencinių paslaugų ir bendrosios higienos priemonių.
- Žymiai didėjant socialinės srities darbuotojų poreikiui, sudarysime sąlygas šios profesijos patrauklumui ir darbuotojų kompetencijų stiprinimui, teikiant kokybiškas savalaikes paslaugas, atliepiančias gyventojų poreikius.

3. Darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimas. Lygios galimybės.

- Sukursime daugiau galimybių derinti motinystę, tėvystę ir darbą. Tai pamatinis kriterijus, turintis įtaką gimstamumui šalyje. Liberalų „Šeimos paketo“ iniciatyvos jau suteikė

daugiau galimybių tėvams ir globėjams: įteisinti šeimų darželiai, numatytos pinigines kompensacijas tėvams, kurie samdo aukles, savivaldybių įstaigose ir institucijose įrengiami vaikų kambariai, o tėvams, auginantiems vaikus iki trejų metų ir norintiems grįžti į darbą iš vaiko priežiūros atostogų, leidžiama sutrumpinta 4 darbo dienų savaitė. Tęsime šeimoms palankią politiką įgalindami jaunas mamas ir tėčius, globėjus sėkmingai derinti įsipareigojimus šeimai ir karjerą.

- Plėsime vaikų priežiūros įstaigų tinklą, šeimos darželius, ypač regionuose. Pasiūlysime daugiau socialinių paslaugų vyresnio amžiaus žmonėms, nejgaliesiems. Atotrūkis tarp vyrų ir moterų darbo užmokesčio išlieka opi problema. Moterys vis dar gerokai rečiau užima vadovaujančias pareigas. Vaikų priežiūra, vyresnio amžiaus šeimos narių slaugymas dažniausiai yra moterų pareiga, todėl jos lieka ilgiau iškritusios iš darbo rinkos ir vyresniame amžiuje patiria didesnę skurdo riziką.

4. Aprūpinta senatvė.

- Didinsime gyventojų finansinį raštingumą ir tokiu būdu auginsime piliečių atsakomybę priimant finansinius sprendimus, kurie užtikrintų orią senatvę.
- Depolitizuosime pensijų sistemą siekdami jos stabilumo ir tvarumo.
- Auginsime pačių žmonių pasitikėjimą antrąja pensijų kaupimo pakopa ir darbdavių socialines iniciatyvas skatinant juos prisidėti finansiniu indėliu į pensijų kaupimą ir nemažinant valstybės indėlio.
- Išlaikant pensijų kaupimo sistemos stabilumą antrojoje pakopoje sukauptas lėšas leisime atsiimti ne tik išimtiniais atvejais, kai kaupimas tampa betikslis (sergant sunkia liga ir pan.), bet ir kitomis gyvenimo aplinkybėmis.
- Sieksime didinti pasitikėjimą antrosios pakopos pensijų kaupimo modeliu, iš sukaupto turto pensijų fonde asmenims, sulaukusiems priešlaikinės pensijos ir senatvės pensijos, leidžiant išsiimti 10807 eurų sumą ir ją kasmet indeksuojant.

IX. Savivalda, valstybės valdymas ir pilietinė visuomenė

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Viena esminių šios kadencijos aplinkybių – tiesiogiai išrinktų merų funkcijų pokyčiai, kurie savivaldybių darbą padarė operatyvesnį. Vietos savivaldos įstatymas pakeistas, tačiau vis dar vyksta diskusijos su Vyriausybės atstovais, kaip praktiškai taikyti naujas įstatymo nuostatas. Vietos savivaldos įstatyme neliko administracijos direktoriaus pavaduotojų, tačiau savivaldybės šią problemą sprendžia taikydamos Biudžetinių įstaigų įstatymo nuostatas, kur įstaigos vadovo pavaduotojų pareigybės numatytos.

Vis dar iškyla problemų tose savivaldybėse, kur tiesiogiai išrinkti merai neturi savivaldybės tarybos daugumos: kyla iššūkių patvirtinti programą ir tiesioginio Vyriausybės valdymo įvedimo grėsmė.

Tiesioginiai merų rinkimai visuomenėje priimami itin palankiai: 82 % Lietuvos gyventojų aktyviai palaiko ir nori tiesiogiai išsirinkti merus. Seime tęsiasi diskusijos dėl mero funkcijų, kuris pirmininkauja tarybos posėdžiams, bet nėra tarybos narys. Siūloma numatyti savivaldybės tarybos daugumos lyderio poziciją, kuris galėtų pirmininkauti tarybos posėdžiams.

Lietuvoje įvykdyta viešojo administravimo reforma, kurios esmė – sudaryti aplinkybes kelti atlyginimus viešojo sektoriaus vadovams ir atnaujinti visa atlyginimų politiką. Nors įstatymai numato priemones, vis dėlto adekvačių lėšų norimiems pokyčiams nėra.

Šiuo metu viešajame sektoriuje dirba 29 % visų dirbančių žmonių, kai ES vidurkis – 19 %. Trūksta vieningos viešojo sektoriaus darbuotojų statistikos ir registrų, todėl sunku objektyviai naudoti turimą informaciją.

Paminėtina, jog šios kadencijos metu buvo įvykdyta tai, ko savivalda ilgai laukė – Nacionalinės žemės tarnybos funkcijos perduotos savivaldai. Nors laisvės savivaldai šiuo sprendimu sukurta daugiau, žemė už miestų teritorijos išlieka tarnybos kompetencijoje. Klausimų vis dar kelia GPM mokesčio administravimas, kaip jį apskaičiuoja Valstybinė mokesčių inspekcija ir kaip tarpusavyje deri skirtingos sistemos. Neapmokestinamųjų pajamų didėjimas veikia surenkamą GPM. Minimalios mėnesinės algos didėjimas nedaro jokio poveikio savivaldybėms.

2025 m. baigiasi Valstybės investicijų programa, vėluoja procesai planuojant, skiriant ES lėšas. Stringa darbas Regioninėse plėtros tarybose: daug dėmesio biurokratiniams aprašams, taisyklėms, o realios laisvės beveik nėra. Valstybėje toliau ignoruojama susisiekimo problema neskiriant reikiamo finansavimo kelių priežiūrai, asfaltavimui.

Savivaldybių savarankiškumas geriausiai įgyvendinamas joms vystant savarankiškus investicinius projektus. Šiuo metu savivaldybės lanksčiau skolintis gali tik prisidėdamos prie ES finansuojamų projektų. Todėl savivaldybėms dažnai tenka įgyvendinti ne būtinuosius projektus, o tuos, kurie atitinka centrinės valdžios nustatytus reikalavimus.

Savivaldybėse sparčiai plėtojama socialinių paslaugų sritis: steigiamos naujos socialinių paslaugų įstaigos, diegiamos naujos paslaugos įvairioms žmonių grupėms. Tačiau socialinių paslaugų suskirstymas pernelyg painus: iš viso įvardijamos net 36 rūšys, kai kurių iš jų turinys tas pats, nors pavadinimai ir apmokėjimo būdas skiriasi. Dėl pernelyg smulkmeniško reglamentavimo socialinių paslaugų sistema tampa sunkiai suprantama tiek specialistams, tiek paslaugų gavėjams. Savivaldybės priverstos skirti laiką ir žmogiškuosius išteklius beprasmiškoms biurokratinėms procedūroms, kurios nesuteikia naudos gyventojams.

Regionuose veikiančios NVO geriausiai žino vietos bendruomenių poreikius ir gali teikti tikslinę paramą bei paslaugas, kurios prisideda prie regioninės ekonomikos ir socialinės infrastruktūros vystymosi. Todėl būtina užtikrinti NVO veiklų tęstinumą tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu.

Šią kadenciją liberalai nuosekliai dirbo stiprindami NVO teisinę aplinką, vyko nuolatinės konsultacijos su Nacionaline NVO koalicija bei kitomis skėtinėmis organizacijomis. Labdaros ir paramos įstatymo redakcijoje įtvirtinta nuostata, kad 1,2 % GPM paramą gali gauti tik NVO sektorius. Smulkaus ir vidutinio verslo įstatyme įtvirtinta socialinio verslo sąvoka, suteikusi reguliavimo pamatą socialiniam verslui. Viešųjų įstaigų įstatyme įtvirtinus savanorišką darbo sutartį su vadovu, palengvėjo NVO administravimas. Asociacijos įstatymo pataisos suteikė galimybę steigti tarptautines nevyriausybines organizacijas.

Didesnėse savivaldybėse trūksta iki kelių šimtų, mažesnėse – dešimčių gydytojų. Savivaldybės taiko įvairias medikų pritraukimo priemones – kelias dešimtis tūkstančių eurų siekiančias išmokas, būsto ir kitas lengvatas, tačiau šios priemonės nėra tokios veiksmingos kaip tikėtasi. Visa tai rodo, kad medikų trūkumo problema yra gilesnė ir sisteminė.

Savivaldybes supurtė ir taip vadinamas „čekiukų“ skandalas. Seimo pirmininkei konsolidavus, parlamentas priėmė reikalingus sprendimus, kurie keičia savivaldybių tarybų narių darbo apmokėjimo tvarką, o Specialiųjų tyrimų tarnybos ir prokuratūros tyrimai pasiekia teismus, kur bus priimti atitinkami sprendimai ir nuosprendžiai.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Šalies pažangą skatina tik žmonių pasitikėjimą pelniusi valdžia. Viešasis valdymas turi būti rezultatyvus ir leidžiantis veikti. Turi keistis pati valdymo kultūra – sprendimus priimti pagrįstai ir bendru sutarimu. Būtina tenkinti ne tik pagrindinius saugumo, žmogiškojo orumo poreikius, bet ir teikti visiems reikalingas geros kokybės paslaugas. Valdžios institucijos turi gebėti veikti strategiškai ir kryptingai dėmesį sutelkdamos į svarbiausius prioritetus.

1. Savivaldos plėtojimas, regioninė politika.

- Bet kuris siūlymas iš esmės keisti vietos savivaldos modelį turi būti pagrįstas, teisiškai argumentuotas ir išsamiai aptartas tiek su savivalda, tiek su visomis susijusiomis valstybės

valdymo institucijomis. Diskusijos apie esminius pokyčius turi būti orientuotos ne į esamą, o ateinančias vietos savivaldos kadencijas.

- Sukursime aiškesnę sistemą, kaip krašto gynybos sistemoje plėtodamos civilių saugą ir logistinę infrastruktūrą dalyvauja savivalda . Priedangų ir slėptuvių įrengimui reikalingas standartas – nuo žymėjimo iki techninių reikalavimų. Nepritariame, kad gynybos finansavimo poreikiams būtų kėsinamasi į savivaldybių biudžetus.
- Užtikrinsime lygiavertę centrinės valdžios ir savivaldos partnerystę priimant sprendimus dėl regionų plėtros, stiprinsime regionų savarankiškumą labiau atliepiant vietos poreikius, sudarysime sąlygas regionams vykdyti visus suplanuotus projektus, užtikrinsime sklandų regionų plėtros planų įgyvendinimo procesą mažinant biurokratiją.
- Spartinsime regioninio verslo augimą ir plėtrą pasitelkiant efektyvesnes kompleksinės pagalbos priemones, tokias kaip į klientą orientuotos ekspertinės konsultavimo paslaugos, verslo inkubavimo paslaugos bendradarbystės centruose, visiems prieinamas verslo kompetencijų ugdymas ir mentorystė.
- Sudarysime savivaldybėms galimybę lanksčiau skolintis ne tik ES lėšomis remiamiems, bet ir savivaldybių bei valstybės biudžeto lėšomis finansuojamiems projektams.
- Sukursime savivaldybių investicijų poreikius atliepiantį finansinį instrumentą, kuris būtų jau veikiančios Nacionalinės plėtros įstaigos dalis ir per kurį valstybė galėtų savivaldybėms teikti paskolas ir/ar paskolų garantijas palankesnėmis nei rinkos sąlygomis.
- Didinsime savivaldybių finansinį savarankiškumą, įskaitant galimybę išleisti vertybinius popierius, obligacijas.
- Peržiūrėsime GPM skirstymo savivaldybėms, ypač mokesčio administravimo ir apskaitos, tvarką. Užtikrinsime savivaldybių GPM pajamų autonomiją visiškai kompensuojant GPM netektis, patiriamas dėl centrinės valdžios sprendimų.
- Sieksime, jog visose be išimties savivaldybėse atsirastų dalyvaujamasis biudžetas. Ypač teigiamai vertiname pasiteisinusią kai kurių savivaldybių praktiką dalyvaujamojo biudžeto lėšas naudoti ne tik ūkio, bendruomenės poreikiui, bet ir, pavyzdžiui, švietimui.
- Skirsime didelį dėmesį kelių finansavimui. Iš tų mokesčių, kurie susiję su kelių naudojimu, visos surinktos lėšos turi atitekti kelių finansavimui. Apibrėšime aiškius kriterijus finansavimui gauti, įvertinant kelių būklę, naudojimo intensyvumą, pasiekiamumą.
- Nacionalinės žemės tarnybos kompetencijų perdavimas savivaldybėms neturi apsiriboti tik miestų žeme. Savivaldybės žemės klausimus turi spręsti visoje savo teritorijoje.
- Suteiksime savivaldybėms daugiau savarankiškumo sprendžiant švietimo įstaigų tinklo klausimus. Šiuo metu valstybė primeta daug smulkmeniškų nurodymų, kurie trukdo pasiekti optimalų valdymo variantą.
- Tobulinsime ir supaprastinsime socialinių paslaugų sistemos reglamentavimą atskiras socialines paslaugas apjungiant į socialinių paslaugų paketus, kurie priklausytų nuo asmens savarankiškumo lygio ir valstybės bei savivaldybių realių finansinių galimybių.
- Tobulinsime Konkurencijos tarnybos veiklą, nes ji neretai tampa kliūtimi įgyvendinti tikrąją savivaldą.

- Sieksime didesnio savivaldybių energetinio nepriklausomumo. Savivaldybės turi būti savarankiškesnės tvarkydamos savo elektros energijos ir šildymo ūkį.
- Peržiūrėsime pirmojo būsto jaunoms šeimoms programą, kuri šiuo metu leidžia tik pirkti, o ne patiems statytis būstą. Svarstysime skatinimo mechanizmą įsigyjant apleistas sodybas regionuose kaip antrąjį būstą.
- Stiprinsime regioninę žiniasklaidą kaip užtikrinančią demokratinius procesus savivaldybėse.

2. Valstybės valdymas, viešasis administravimas.

- Užtikrinsime efektyvų, įrodymais ir gerąja praktika grįstą viešojo sektoriaus valdymą diegiant viešosios politikos bei teisinio reglamentavimo pasekmių vertinimo metodus, reikalaujant kokybiškai įvertinti sprendimų poveikį, kad užtikrintume savo priimamų sprendimų naudą visuomenei, verslui, valstybei.
- Didinsime technologinį imlumą viešajame sektoriuje siekiant reikšmingai pagerinti viešojo sektoriaus kuriamą vertę, paslaugų kokybę ir piliečių pasitenkinimą.
- Valstybė turi taip pat atsisakyti paslaugų, kurias gali suteikti privatus sektorius, pavyzdžiui, mokymo bazių, poilsio namų ir kt. Įtrauksime piliečius, verslą, nevyriausybines organizacijas teikti viešąsias paslaugas. Tokia praktika viešajam sektoriui leis veikti lanksčiau, efektyviau ir nepūs valstybės aparato.
- Užtikrinsime laipsnišką viešųjų paslaugų (kultūros, švietimo, sporto, socialinių ir kt.) perdavimą NVO į sprendimus įtraukdami vietos gyventojus.
- Užtikrinsime sklandų e-paslaugų veikimą ir didinsime jų apimtį. Valstybėje vis dar veikia per daug registrų, kurie nesąveikauja tarpusavyje, todėl sunku užtikrinti stebėsenos, objektyvaus palyginimo procesus. Skirsime reikiamą dėmesį IT procesų saugumui ir, kur įmanoma, naudosime dirbtinio intelekto technologijas paslaugų teikimui palengvinti.
- Lietuva taps tarptautinėje bendruomenėje pripažįstama kaip atvirų duomenų šalis. Žmonių patogumui užtikrinsime tarpinstitucinį duomenų dalinimąsi.
- Viešojo valdymo agentūra nepasiekia laukiamų rezultatų. Įsivažiavus viešojo sektoriaus reformai, atliksime monitoringą, ar įgyvendinami išsikelti reformos tikslai. Darbo užmokesčio fondo klausimas išlieka aktualus – neatitinka viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimų koeficientų pokyčių.
- Viešojo sektoriaus teikiamos paslaugos turi būti greitos ir kokybiškos, o aptarnavimas grįstas abipuse pagarba.
- Valstybės tarnyba bus lanksti, reaguojanti į kintančias aplinkybes. Viešasis sektorius turi tapti patrauklia vieta dirbti ir užsidirbti, pritraukti lyderius. Atrenkant darbuotojus vertinsime ne tik formaliuosius reikalavimus, bet ir patirtį versle, savanoriškose, nevyriausybinėse organizacijose, pilietiškumo iniciatyvose.
- Tobulinsime vertikalios ir horizontalios karjeros sistemas: taip daugiau galimybių tobulėti įgis tie darbuotojai, kurie neturi lyderystės ar vadovavimo ambicijų, nors yra profesionalūs.

Horizontalus darbuotojų judėjimas viešojo sektoriaus įstaigose lems glaudesnį bendradarbiavimą tarp įstaigų.

- Ieškosime būdų, kaip viešajam sektoriui darbo rinkoje atlaikyti konkurenciją su privačiu sektoriumi. Skirsime didelį dėmesį kvalifikacijos ir kitų kompetencijų kėlimui, kūrybiškumui skatinti.

3. Pilietinė visuomenė ir NVO stiprinimas.

- Kuo daugiau atvirų duomenų savivaldybėse. Atviri duomenys – atvirumo, skaidrumo bei pilietiškumo garantas.
- Skatinsime gyventojų pilietinį aktyvumą, pasitelkdami išmaniąsias technologijas ir taip užtikrindami sklandesnį konsultacinį mechanizmą su vietos bendruomenėmis.
- Visapusiškai plėsime e-demokratijos galimybes. Nuosekliai pasisakome už internetinį balsavimą visuose rinkimuose. Diegdami e-balsavimo sistemas, į į sprendimus įtrauksime vis daugiau žmonių. Vystydami e-demokratiją, didelį dėmesį skirsime asmens duomenų apsaugai. Sureguliuosime Viešųjų pirkimų įstatymą nustatydami aiškias sąlygas visoms institucijoms bei įstaigoms nacionaliniu ir savivaldos lygmeniu, kada pirkimus vykdanti NVO yra perkančioji, o kada – neperkančioji organizacija.
- Remdamiesi 2021-2030 m. Nacionaliniu pažangos planu, didinsime teisinės sistemos ir viešojo valdymo veiksmingumą. Iki 2030 m. savivaldybių viešųjų paslaugų, kurias teikia nevyriausybinės organizacijos, dalį išauginsime iki 30 %.
- Socialinių NVO srityje svarbu indeksuoti atlyginimus: kaip ne biudžetinėse įstaigose jose nėra kitų galimybių didinti darbo užmokestį darbuotojams.

4. Teisėsauga, korupcijos prevencija.

- Lietuvos teisėsaugos institucijos turi veikti tiksliai ir greitai, griežtai laikydamosi procedūrinių žmogaus teisių garantijų ir ypač – nekaltumo prezumpcijos principo. Liberalai teigia, kad tik bendradarbiavimas tarp įstaigų ir visuomenės bei tarp pačių įstaigų, aiškus atsakomybių pasiskirstymas tarp skirtingų tarnybų ir tinkamas jų aprūpinimas reikalingais resursais leis įgyvendinti saugios Lietuvos viziją.
- Šalinsime korupcijos priežastis ir paskatas. Atsisakysime valdžios institucijoms nebūtinų funkcijų. Laikysimės aukšto skaidrumo, atvirumo ir viešųjų paslaugų kokybės užtikrinimo standarto. Mažinsime fiziniams ir juridiniams asmenims tenkančią administracinę naštą, įgyvendinsime draugišką, konsultacijomis grįstą verslo priežiūrą, konsoliduosime verslo priežiūros institucijų funkcijas, sumažinsime jų skaičių, didinsime kontroliuojančių institucijų veiklos skaidrumą ir nuoseklumą, atsisakysime perteklinio ir smulkmeniško visuomeninių santykių reglamentavimo.

- Įgyvendinsime korupcijos ir piktnaudžiavimo šalinimo iš valstybės ir savivaldybių institucijų priemones. Sukursime efektyvų asmenų, pranešusių apie korupcines viešojo sektoriaus darbuotojų veikas, apsaugos mechanizmą.
- Sukursime skaidrų ir veiksmingą lobistinės veiklos modelį valstybėje. Verslo asociacijų ir kitų visuomenės grupių dalyvavimas priimant politinius sprendimus turėtų būti skatinamas, o ne baudžiamas sudėtingomis biurokratinėmis procedūromis.

X. Žmogaus teisės

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Lietuva nuo Nepriklausomybės atkūrimo ir tapusi Europos Sąjungos nare padarė reikšmingą pažangą užtikrindama žmogaus teisių nacionalinius standartus. Šalies teisinė bazė kartu su tarptautiniais įsipareigojimais suteikia stiprius pagrindus žmogaus teisių apsaugai, tačiau jas praktiškai įgyvendinant dažnai kyla iššūkių ir reikšminga dalis problemų šioje srityje išlieka aktuali. Tokie klausimai kaip lyčių nelygybė, diskriminacija dėl amžiaus, neužtikrinamos religijos ir žodžio laisvės, nepakankamai garantuojamos LGBTIQA+ bendruomenės, žmonių su negalia teisės, psichinės sveikatos sutrikimų stigmatizavimas ir atsainus požiūris į duomenų apsaugą vis dar neigiamai veikia įvairias gyventojų grupes. Todėl būtina toliau dirbti užtikrinant visų Lietuvos žmonių lygiateisiškumą ir kuriant įtraukią, teisingą, pažangią visuomenę.

Atlyginimų atotrūkis tarp lyčių šalyje išlieka aktuali problema, ypač moterims, kurios dažniau nei vyrai išeina į vaiko priežiūros atostogas. Prieš vaiko priežiūros atostogas moterų atlyginimų atotrūkis nuo vyrų sudaro apie 12 %, o joms grįžus į darbą skirtumas žymiai padidėja – iki daugiau nei 30 %. Šioje kadencijoje liberalų pateikto „Šeimų paketo“ iniciatyvos suteikė daugiau galimybių derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus. Tai ypač aktualu moterims, kurioms įprastai tenka didesnė atsakomybė prižiūrint vaikus ir vyresnio amžiaus šeimos narius.

Mūsų pastangomis žengtas pirmasis žingsnis įteisinant šeimų darželius, numatytos pinigines kompensacijos tėvams, kurie samdo aukles, savivaldybių įstaigose ir institucijose įrengiami vaikų kambariai, o tėvams, auginantiems vaikus iki trejų metų ir norintiems grįžti į darbą iš vaiko priežiūros atostogų, įteisinta sutrumpinta 4 darbo dienų savaitė. Liberalų sąjūdžio darbotvarkėje šeimoms palankūs ir moteris įgalinantys sprendimai bus itin svarbūs ir ateityje.

Reprodukcinės sveikatos srityje trūksta nuoseklumo, bendra reprodukcinės sveikatos priežiūra pamirštama. Nors pavyko liberalizuoti Pagalbinio apvaisinimo įstatymą, pagalbinio apvaisinimo procedūra vis dar neprieinama nesusituokusioms poroms, vienišoms moterims. Taip pat reikalingas Reprodukcinės sveikatos ir šeimos sveikatos įstatymas, kuris užtikrintų visapusišką priėjimą prie reprodukcinės sveikatos paslaugų visoje šalyje. Nors medicininis abortas yra patvirtintas, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas kontraceptinių priemonių prieinamumui, ypač jaunoms merginoms tiek miestuose, tiek kaimo vietovėse.

Socialiai pažeidžiamos jaunos merginos dažnai neturi lygiavertės prieigos prie menstruacinių priemonių.

Esami reglamentai neleidžia asmenims, neatitinkantiems tradicinės šeimos apibrėžimo, naudotis pagalbinio apvaisinimo paslaugomis. Tai galioja nesituokiančioms poroms, vienišiems tėvams.

Smurtas artimoje aplinkoje išlieka reikšminga problema. Įsigaliojus apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderiui, gerėja aukų apsauga, vis dėlto smurto artimoje aplinkoje skaičiai

išlieka dideli. Dabartinis biudžeto paskirstymas orientuotas į institucijų stiprinimą, o ne tiesiogines prevencines priemones. Stambulo konvencijos ratifikavimas padėtų stiprinant smurto artimoje aplinkoje prevenciją.

Šalyje veikia vos 5 atsakingi centrai (ligoninės), suteikiantys pagalbą seksualinio smurto aukoms: tai neužtikrina adekvataus pagalbos poreikio nukentėjusiems asmenims. Asmuo, kuris patyrė seksualinį smurtą ir kreipėsi į priežiūros centrą, gali gauti tik pirmąją pagalbą. Sveikatos sistemoje trūksta ilgalaikių sisteminių sprendimų, taip pat tobulintinas bendradarbiavimas tarp sveikatos įstaigų bei teisėsaugos.

Būtinas visapusiškas lytinis švietimas mokyklose ir universitetuose, seksualinio smurto priežastims šalinti, ugdyti jaunimo pagarbą kito žmogaus privatumui, kūno neliečiamumui ir suteikti žinių apie sveikus lytinius santykius. Taip pat būtina gerinti visuomenės teisinį švietimą, kadangi vis dar gajus aukų kaltinimas nesuteikiant joms reikiamos paramos ir taip pakartotinai viktimizuojant.

Liberalų sąjūdžio iniciatyva buvo kriminalizuotas persekiojimas. Privaloma mediacija šeimos ginčuose nebetaikoma tais atvejais, kai vienai iš šalių buvo pritaikytas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis. Tačiau dalis kitų Stambulo konvencijoje numatytų priemonių vis dar neperkeltos į šalis teisę. Apsvarstęs liberalų inicijuotą kreipimąsi, Konstitucinis Teismas patvirtino, kad Konvencija neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Dėsime pastangas, kad Seimas nebetrypčiotų vietoje ir žengtų ne tik simbolinį, bet ir praktiniu požiūriu reikšmingą žingsnį stiprinant moterų ir mergaičių apsaugą nuo smurto – galų gale ratifikuotų dar 2013 m. pasirašytą Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo.

Specifinių problemų patiria moterys su negalia, jos yra ypač pažeidžiamos dėl psichologinio ir fizinio smurto. Neužtikrinant moterims su negalia kasdienių paslaugų prieinamumo, jos tampa visiškai priklausomos nuo jas globojančių ar prižiūrinčių asmenų. Nors pastaraisiais metais žmonių su negalia problemos sulaukia daugiau dėmesio, vis dar trūksta prieinamumo viešose erdvėse, naudojantis transportu ar gaunant paslaugas.

Tarptautinių Europos organizacijų sudaromuose LGBTIQA+ asmenų teisių užtikrinimo vertinimuose Lietuvos rodikliai paskutiniais metais prastėjo. Aplinkinėse Europos valstybėse buvo įgyvendinami teigiami teisiniai pokyčiai, o Lietuvos teisėkūra šiais klausimais stokojo progreso. Situacija dėl tos pačios ir skirtingų lyčių partnerystės yra nuvilianti. Partnerystė (civilinė sąjunga) nėra vienos siauros visuomenės grupės interesas ar užgaida – tai teisinis instrumentas, kuris užtikrintų pagarbą ir apsaugą visoms poroms.

Mūsų visuomenėje vis dar paplitusi diskriminacija dėl amžiaus. Problemos pastebimos darbo rinkoje, kai skelbimuose kaip kriterijus vis dar įvardijami kandidatų amžiaus rėžiai nepaisant asmeninių kompetencijų ir gebėjimų. Sparčiai senstant visuomenei, būtina išlaikyti vyresnius žmones darbo rinkoje.

Psichinės sveikatos problemos dažnai stigmatizuojamos ir tai sukelia asmenų, sergančių psichikos ligomis, diskriminaciją ir paramos jiems stoką.

Senovės baltų religinei bendrijai „Romuva“ vis dar nesuteiktas valstybės pripažinimas, nors Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pateikęs išaiškinimą, jog Seimas, to nepadarydamas, pažeidė Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas.

Žodžio laisvė, pliuralizmas yra demokratijos pagrindas. Žiniasklaidos atstovai turi turėti galimybę vykdyti savo pareigas be baimės dėl cenzūros, teisinio persekiojimo ar grasinimų susidoroti. Augant renkamų skaitmeninių duomenų apimtims, asmens duomenų apsauga tampa vis svarbesnė.

Nepaisant to, kad žmogaus teisių apsaugos klausimai yra aktualūs visiems be išimties ir kiekvienoje politikos srityje daugiau ar mažiau paliečiami įvairūs žmogaus teisių apsaugos aspektai, Seime kadencija po kadencijos Žmogaus teisių komitetas yra mažiausias pagal narių skaičių: Seimo frakcijos į jį nenoriai deleguoja savo atstovus. Vadinasi, žmogaus teisių klausimai nustumiami į antrą planą, nors pagarba kiekvienam visuomenės nariui, įtrauktis, tolerancija įvairovei, asmens privatumo apsauga, žodžio ir įsitikinimų laisvė užtikrina visuomenės stabilumą ir atitinkamai yra nacionalinio saugumo sudedamoji dalis. Ne atsitiktinai priešiškai nusiteikusios jėgos dažniausiai nusitaiko į žmogaus teisių sritį.

Liberalų manymu, žmogaus teisių svarbą būtina pabrėžti ir sutvirtinti instituciškai, todėl siūlome sustiprinti Žmogaus teisių komitetą padidinant jame galinčių dirbti Seimo narių skaičių ir numatant, kad kiekviena frakcija galėtų turėti savo atstovą šiame komitete (pagal analogiją su Seimo Ateities ir Europos reikalų komitetais).

Liberalų sąjūdis siūlo:

1. Lyčių lygybė ir reprodukcinė sveikata.

- Gerinant Reprodukcinės sveikatos paslaugų reglamentavimą reikalingas Reprodukcinės sveikatos ir šeimos sveikatos įstatymas.
- Didinat pagalbinio apvaisinimo paslaugų prieinamumą siūlysime įstatymų pakeitimus, kurie leistų asmenims, nepriklausomai nuo jų šeiminės padėties, pasinaudoti galimybe susilaukti vaikų.
- Reikalingos priemonės, užtikrinančios nemokamų menstruacinių produktų prieinamumą mokyklose ir bendruomenės centruose, kad nė viena mergaitė nesusidurtų su ribotomis galimybėmis gauti pagrindinių higienos priemonių.

2. Daugiau apsaugos nuo fizinio ir seksualinio smurto.

- Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencijos) ratifikavimas žymiai sustiprintų nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje teisinę apsaugą ir ypač – jo prevenciją.
- Kovojant su smurtu artimoje aplinkoje peržiūrėsime finansavimą prevencinėms priemonėms ir pagerinsime koordinavimą tarp specializuotų pagalbos centrų ir

teisėsaugos institucijų, stiprinant tarpžinybinį bendradarbiavimą ir užtikrinant ilgalaikę pagalbą.

- Kovojant su seksualiniu smurtas prieš neįgalias moteris būtina gerinti kasdieninių paslaugų prieinamumą ir pagalbą moterims su negalia, užtikrinant, kad jos nebūtų priklausomos nuo potencialiai smurtaujančių globėjų.

3. Pagarba ir tolerancija kiekvienam visuomenės nariui.

- Peržiūrėsime šeimos modelio teisinę sampratą, kad jis atspindėtų įvairias esamas šeimos struktūras mūsų visuomenėje.
- Būtina priimti Partnerystės (civilinės sąjungos) įstatymą – tai yra daugiau nei du dešimtmečius užtrukusi skola žmogaus teisių srityje ir svarbus teisinis instrumentas, kuris užtikrintų pagarbą ir apsaugą visoms poroms.
- Peržiūrėsime Lygių galimybių įstatymą pripažįstant lytinę tapatybę ir lyties raišką kaip pagrindus, dėl kurių draudžiama diskriminuoti.

4. Daugiau saugumo ir galimybių brandžiame amžiuje.

- Valstybės tarnybos įstatymo nuostata nurodanti, kad sulaukę 65 metų valstybės tarnautojai turi išeiti iš darbo, bei kitų teisės aktų nuostatos, nurodančios amžiaus ribojimus, turi būti keičiamos atsižvelgiant į šalies demografinę situaciją (senėjanti visuomenė, ilgėjanti vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė), taip darbo rinkoje išlaikant kvalifikuotus tarnautojus.
- Užtikrinant orią senatvę siūlysime sprendimus didinti globos namų skaičių ir suteikti savalaikę prieigą prie paslaugų.
- Būtina peržiūrėti priemones, leidžiančias pensinio amžiaus asmenims derinti pensinį aprūpinimą su darbo užmokesčiu. Tai suteiktų daugiau galimybių užtikrinti finansinį stabilumą senatvėje.

5. Žmogus su negalia – visavertis ir produktyvus visuomenės narys.

- Būtina tęsti ir plėsti priemones, kurios gerintų fizinį ir informacinį prieinamumą žmonėms su negalia viešose erdvėse, naudojantis transportu ir suteikiant paslaugas. Būtina didinti žmonių su negalia užimtumą, dėmesį jų švietimui ir sveikatos priežiūrai siekiant užtikrinti visavertį jų dalyvavimą visuomenės gyvenime.

6. Psichinė sveikata.

- Reikalingos priemonės plačioms psichinės sveikatos švietimo kampanijoms mokyklose, darbo vietose ir bendruomenėse, siekiant kovoti su vis dar gaja psichinės sveikatos problemų stigma. Būtina gerinti prieigą prie psichinės sveikatos bei paramos paslaugų.

7. Religijos ir žodžio laisvės užtikrinimas.

- Palaikome „Romuvos" siekį įgyti valstybinį pripažinimą, taip užtikrinant jų teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, kaip tai numato Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija.
- Peržiūrėsime asmens duomenų apsaugos politiką siekiant, kad asmenų privatumas būtų užtikrintas ne nominaliai, o realiai. Papildomas dėmesys turi būti skiriamas atliekant migrantų ir pabėgėlių surašymą, kad gauti duomenys būtų naudojami tik teisėtiems tikslams.
- Žodžio laisvė šalyje neatsiejama nuo galimybės žiniasklaidos atstovams nevaržomai dirbti savo darbą. Pripažindami išskirtinį žiniasklaidos vaidmenį demokratinėje valstybėje, atversime duomenis, stiprinsime žurnalistų apsaugą, užtikrinsime stabilų žiniasklaidos finansavimą, įskaitant žiniasklaidai tautinių mažumų kalbomis.

XI. Tautinių mažumų politika, įvairovės stiprinimas

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Liberalų sąjūdžio iniciatyva į Aštuonioliktos Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą buvo įrašytas siekis pagaliau išspręsti įsisenėjusią nelietuviškų asmenvardžių originalios rašybos problemą ir 2022 m. pavyko priimti Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymą. Pagal jį, vardai ir pavardės rašomi lietuviškais rašmenimis, tačiau taip pat nustatytos tautinėms mažumoms svarbios išimtys, kai vardai ir pavardės gali būti užrašomi lotyniškos abėcėlės rašmenimis.

Praėjus 14 metų nuo Tautinių mažumų įstatymo galiojimo pabaigos 2010 m., pagaliau šioje kadencijoje pavyko parengti ir pateikti Seimui svarstyti Tautinių mažumų įstatymo projektą. Dabartinėje geopolitinėje situacijoje, didėjant migracijos iššūkiams yra nedovanotina, kad Lietuvos teisės aktai vis dar neapibrėžia tokių terminų kaip „etninė mažuma“, „tautinė mažuma“, „etninė kilmė“ ar „tautybė“. Trūksta įstatymais įtvirtinto išsamaus ir tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus atitinkančio tautinių mažumų teisių ir pereigų katalogo.

Liberalų sąjūdžiui pasiūlius ir iš esmės reformavus valstybinį žiniasklaidos rėmimo modelį, žiniasklaidos tautinių mažumų kalbomis finansavimas įtvirtintas kaip vienas iš naujo Medijų rėmimo fondo prioritetų. Vis dėlto šios nuostatos praktinį įgyvendinimą reikia tobulinti, skiriamą valstybinį finansavimą didinti, kad trauktųsi erdvė, kurioje plinta priešiški valstybių naratyvai.

Nors šioje kadencijoje tautinių mažumų švietimo politikoje pasiekta nemažai (pavyzdžiui, įteisinta galimybė laikyti valstybinio lygmens gimtosios kalbos brandos egzaminą), Lietuvos švietimo turinyje dėmesio tautinėms mažumoms vis dar trūksta. Tautinės mažumos minimos kaip istorinis faktas ir kartais susidaro įspūdis, kad jos tarsi nebeegzistuojančios dabarties tikrovėje: Lietuvos didysis kunigaikštis Gediminas kadaise pakvietė tautas, o ar rūpi, ką jos veikia šiandien? Mažai kalbama apie Sąjūdžio veiklą ir Lietuvos valstybingumo siekį iš tautinių mažumų perspektyvos.

Nekvestionuojant svarbos mokėti valstybinę kalbą, kaip tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę priemonės, turime prisiminti, jog tautinės mažumos integruojasi ne tik per kalbą. Joms turi būti sudarytos idealios sąlygos mokytis lietuvių kalbos, bet taip pat svarbu skirti pakankamą dėmesį tautinių mažumų žiniasklaidai, kad objektyvi informacija pasiektų Lietuvos tautines mažumas jų gimtosiomis kalbomis. Taip pat būtina, kad Lietuvos regionus, ypač tuos, kuriuose gausu tautinių mažumų, pasiektų aukštoji kultūra – koncertai, teatrai, meno parodos, literatūros renginiai. Turi būti skirtas tinkamas finansavimas tautinių bendrijų meno ir kultūros kolektyvams, įtraukiant juos į bendras veiklas su Lietuvos menininkais. Tikintis sėkmingos tautinių mažumų integracijos, reikia pripažinti, kad tai nėra vienpusio eismo gatvė: tautinės mažumos turi išmokti lietuvių kalbą, turi būti lojalios Lietuvos valstybei, tačiau ir valstybė turi spręsti specifines jų problemas, stengtis pasiekti tautines mažumas joms suprantamomis kalbomis.

Šiandien Lietuva susiduria su nauju reiškiniu – neseniai atvykusiais imigrantais, kurie taip pat tampa Lietuvos daugiakultūrio paveikslo dalimi. Tikėtina, kad bent dalis jų liks Lietuvoje ilgam ir jų vaikai taps Lietuvos piliečiais kartu saugodami savo tautinę tapatybę, – t. y. ilgalaikiu laikotarpiu taps Lietuvos tautinėmis mažumomis. Nors Lietuva visuomet buvo įvairioms tautoms draugiška valstybė, turime skirti pakankamą dėmesį šių asmenų integracijai, juolab šiuo metu stebint kylančią konkurenciją ir nepasitenkinimą iš „senųjų“ tautinių mažumų. Trinties priežastis yra nepakankamas tautinių mažumų projektų ir poreikių finansavimas.

Lietuvos tautinės mažumos – tai mūsų piliečiai, kurie turi jaustis šios valstybės dalimi. Turime griežtai reaguoti į neatsakingus politikų pareiškimus, kurie skatina tautinę nesantaiką, ir stengtis, kad tautinės mažumos save suvoktų kaip rusų, lenkų, totorių, karaimų, žydų ir kitų tautų kilmės lietuvius.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Lietuva – šalis, kurioje kiekvienas pilietis, nepriklausomai nuo tautybės ar kilmės, jaučiasi priimtas, saugus ir vertinamas. Mūsų tikslas puoselėti įvairiapusišką ir integruotą visuomenę, kurioje daugiakultūrinė tapatybė ne tik pripažįstama, bet ir aktyviai skatinama.

1. Kokybiškas tautinių mažumų klausimus reglamentuojantis įstatymas.

- Įstatymas turi atspindėti visų tautybių piliečių interesus, skatinti kultūrinę įvairovę bei tarpusavio supratimą ir užtikrinti lygias teises visoms Lietuvos tautinėms mažumoms, nepriklausomai nuo jų dydžio.
- Įstatymas turėtų įtvirtinti išsamų tautinių mažumų teisių ir pareigų katalogą ir apimti įvairius klausimus – nuo švietimo ir kalbos vartojimo iki kultūrinio paveldo išsaugojimo ir socialinės integracijos.
- Įstatymas turėtų aiškiai apibrėžti „tautinės mažumos“ sąvoką, kad būtų aišku, kas gali naudotis teisėmis, taip pat įtvirtinti tautybių politikos pagrindus ir institucinę sąrangą.

2. Tautinės mažumos ir formalusis, neformalusis švietimas Lietuvoje.

- Švietimo sistema bus pritaikyta taip, kad kiekvienas mokinys, nepriklausomai nuo savo tautinės kilmės, jaustųsi vertinamas ir įsitraukęs. Švietimo turinys aprėpia ne tik Lietuvos istoriją, bet ir gyvą, dinamišką tautinių mažumų indėlį į mūsų šalies kultūrinį, socialinį ir politinį gyvenimą. Tautinių mažumų perspektyva bus integruota į mokymo programas, o jų vaidmuo Lietuvos valstybingumui plačiai pripažįstamas ir vertinamas.
- Aktyviai sieksime pagerinti ugdymo kokybę tautinių mažumų mokyklose, kad būtų skatinamas tautinių mažumų vaikų pilietiškumas ir sėkminga integracija į Lietuvos visuomenę. Suteiksime daugiau teisių vietos savivaldai ir vietos bendruomenėms priimant

sprendimus dėl mokyklų. Valstybės užduotis – matuoti ugdymo kokybę ir tik prireikus įsikišti į procesą.

- Neformalusis tautinių mažumų švietimas, apimantis mokymosi visą gyvenimą programas, sekmadienines mokyklas ir kultūrinį švietimą, yra esminis veiksnys sėkmingai integruojant tautines mažumas į visuomenę. Ši švietimo forma yra išsigelbėjimas nedidelėms tautinėms mažumoms, sukuria galimybę išsaugoti ir plėtoti savo kultūrinį paveldą, kalbą bei tradicijas, kartu skatinant jų aktyvų dalyvavimą visuomenėje.
- Palaikysime sekmadienines tautinių mažumų mokyklas, kuriose vaikai ne tik mokosi gimtosios kalbos ir kultūros, bet įgyja kitų svarbių įgūdžių: bendradarbiavimo, solidarumo, atsakomybės savo bendruomenėje jausmo. Šios mokyklos skatina tautinių mažumų atstovų aktyvumą, kūrybiškumą bei saviraišką, kurie yra būtini siekiant sėkmingos integracijos į plačiąją visuomenę.
- Skatinsime tautines mažumas dalyvavimą tarptautinėse programose, pavyzdžiui, „Erasmus+“. Dalyvavimas jose suteiktų tautinių mažumų atstovams galimybę įgyti naujų žinių, patirties ir įgūdžių, kurie būtų naudingi jų integracijai į platesnę Europos bendruomenę.

3. Institucinė tautinių mažumų politikos reforma, paslaugų prieinamumas.

- Skatinsime steigtis integracijos centrus, panašius į veikiantį „Vilnius International House“, kuris teikia paslaugas užsieniečiams, arba Tautinių bendrijų namus ir užtikrinsime tinkamą, skaidrų ir pastovų jų finansavimą, nepriklausomai nuo juridinės formos ar priklausomybės. Kuo centrai veiks efektyviau ir kuo geriau atlieps tautinių mažumų poreikius, tuo sėkmingiau tautinės mažumos integruosis į visuomeninį gyvenimą. Būtent integracijos centrai galėtų mokyti lietuvių kalbos, skleisti tautinių mažumų kultūrą, užsiimti kita įtraukties veikla.
- Tikintis įtraukti tautines mažumas į priimamus sprendimus valstybės lygiu, būtina turėti efektyviai veikiančią ir reprezentatyvią Tautinių mažumų tarybą. Toks tautinėms mažumoms atstovaujantis patariamasis darinys turėtų veikti prie Vyriausybės arba Seimo kaip nepriklausomas juridinis asmuo.
- Stiprinsime Tautinių mažumų departamentą suteikdami daugiau išteklių ir kompetencijų, kad jis galėtų veiksmingai spręsti tautinių mažumų problemas ir teikti rekomendacijas politikos formuotojams. Visų reikalingų paslaugų prieinamumas tautinių mažumų bendruomenėse bus vienas iš valstybės prioritetų. Programos bus plėtojamos ir pritaikytos atsižvelgiant į specifinius tautinių mažumų poreikius ir kultūrinius įpročius. Tai užtikrins, kad kiekvienas pilietis turėtų galimybę gauti kokybiškas paslaugas, nepriklausomai nuo savo kilmės.

4. Tautinės mažumos, investicijos ir regioninė politika.

- Skatinsime specialiąsias valstybės investicijų programas verslų plėtrai ir ekonominiam augimui tautinių mažumų gausiai apgyvendintuose šalies regionuose (Visagine, Pietryčių Lietuvoje). Ten vystomos kūrybinės industrijos, apimančios meną, dizainą, technologijas ir kitas inovatyvias sritis, prisidės prie šalies ekonomikos klestėjimo ir leis kiekvienam piliečiui įnešti indėlį į bendrą gerovę.

5. Tautinių mažumų integracija per kultūrą, bendruomeniškumą, kalbą ir žiniasklaidą.

- Tautinių mažumų kultūra turėtų būti visapusiškai integruota į Lietuvos gyvenimą: švietimo programose, kultūriniuose renginiuose, parodose ir kt. Svarbu skatinti ir palaikyti įvairių tautybių kultūrinį paveldą bei tradicijas, kad jos taptų neatsiejama visos visuomenės dalimi.
- Aktyviai skatinsime skleisti tautinių mažumų kultūrinį paveldą įvairiuose kultūriniuose renginiuose, festivaliuose ir meno projektuose. Tokie renginiai atspindės Lietuvos visuomenės įvairovę ir turtingumą, skatindami tarpkultūrinę toleranciją ir supratimą. Kiekvienas pilietis turės galimybę susipažinti su skirtingų tautybių tradicijomis, menu ir istorija, taip stiprindamas Lietuvos piliečių ryšius ir solidarumą.
- Skirsime daugiau valstybės lėšų tautinių mažumų projektams bei naujų programų kūrimui, kurios įgalintų tautinių mažumų bendruomenes veikti aktyviau. Šios programos turėtų būti pritaikytos konkretiems tautinių mažumų poreikiams ir skatinti jų aktyvų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Taip pat svarbu užtikrinti, kad programos būtų skaidrios, taiklios ir efektyvios.
- Tobulinsime lietuvių kalbos mokymo modelį ir didinsime jo finansavimą. Lietuvių kalbos mokymas tautinėms mažumoms yra svarbus ne tik kalbos įgūdžiams įgyti, bet ir kultūriniam supratimui auginti ir bendruomenės ryšiams stiprinti.
- Didinsime tautinių mažumų žiniasklaidos finansavimą, tobulinsime lėšų skyrimo mechanizmus, užtikrinsime, kad tautines mažumas pasiektų objektyvi ir patikima informacija.

XII. Jaunimo politika

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Jaunimo politika yra horizontali: persidengia su kultūros, švietimo politika ir kitomis. Skirtingų sričių politika nutaikyta į tam tikrą tikslinę grupę, kai jaunimo politika yra orientuota į piliečius nuo 14 m. iki 29 metų. Šitaip pastaroji pergyvena visas politikas vienu metu. Toks kompleksiškumas yra didžiausias jaunimo politikos iššūkis.

Per pastaruosius metus Seime aptarta naudingų pasiūlymų keičiant Jaunimo politikos pagrindų įstatymą – prie jo nemažai prisidėjo į Seimo veiklą įsitraukę jaunimo atstovai. Vis dėlto įstatymas turės būti toliau tobulinamas. Tiek jaunimo, tiek valdžios palaikymo nesulaukė pasiūlymas pakelti jaunimo amžiaus cenzą iki 35 metų.

Liberalų sąjūdžio iniciatyva buvo įteisinta Jaunimo darbuotojo profesija.

Jaunimo reikalų agentūroje šiuo metu įkurta darbo grupė, ruošianti konkrečius pasiūlymus jaunimo politikos pagrindų įstatymui . Nėra motyvuoto ar nemotyvuoto jaunimo – jis yra aktyvus arba neaktyvus. NVO ir panašios organizacijos pritraukia aktyvų jaunimą.

Reikalingas vienodas valstybės požiūris į paslaugą, kurią suteikia NVO ir kitos organizacijos. Šiuo metu valstybės dėmesys į subjektą, kuris valdo, bet ne į paslaugą.

Pastebima, kad biurokratija ir oficialios institucijos nėra patrauklios jaunimui. Formalumai aktyvaus jaunimo nedomina, todėl vyrauja trumpalaikiai procesai, kuomet susirenkama dėl vieno konkretaus projekto, renginio, suformuojamos trumpalaikės darbo grupės ir darbui pasibaigus išsiskirstoma. Šiuo atveju trūksta teisinės bazės trūkumą, nes jaunimas nėra juridinis vienetas ir savivaldybės negali finansuoti fizinių asmenų projektų.

Neformalusis jaunimo švietimas perduotas savivaldybėms – šią funkciją atlieka jaunimo reikalų koordinatoriai. Problema – specialistų amžius. Ilgainiui šioje srityje rasis ta pati problema kaip mokyklose, kur iš esmės dirbs tik vyresnio amžiaus specialistai ir trūks, kas juos pakeistų. Politika vystoma greičiau nei turime žmogiškųjų išteklių ją išpildyti. Jaunimo politika nėra laikoma rimtu klausimu: nors pagrindinė vartojama sąvoka yra „jaunimas“, iš tikrųjų rūpinamasi užimtumu, darbo rinka ir t.t. Mes įgyvendiname politiką, kuriai nesame pasiruošę: neauginame jaunimo politikos darbuotojų, o teisinės bazės apskritai nėra.

Jaunimo politika veikia tol, kol pabaigiama mokykla – vyresnis jaunimas lieka be valstybės rūpesčio. Susiklosto tokia situacija, kai, pavyzdžiui, jaunos šeimos gali gauti paramą būstui įsigyti, tačiau jaunimo finansiniam raštingumui neskiriama deramo dėmesio, nesurūpinama ugdyti atsakomybės jausmo, kaip sutaupyti pirmajam būsto įnašui ir pan.

Akivaizdu, kad 14-mečio ir 22-mečio poreikiai ir lūkesčiai skirtingi, todėl jaunimo politika turėtų nustatyto į konkretesnes jaunimo amžiaus grupes.

Jaunimo politikos klausimais tarpusavyje bendradarbiaujant institucijoms problemų beveik nekyla – trūksta tik savivaldybių pripažinimo. 10 šalies savivaldybių vis dar neturi jaunimo

koordinatorių. Be to, jie gebės atlikti darbo tiek, kiek bus motyvuoti daryti daugiau, nei nurodyta jų pareigybės aprašyme. Vos dvi savivaldybės įkūrusios atskirą skyrių jaunimo reikalams.

Struktūrinę jaunimo politikos problemą sudaro aplinkybė, kad visa jaunimo reikalų sfera perduota Jaunimo reikalų agentūrai, pati agentūra perduota savivaldybėms, o šios funkcijos savivaldybėse perduotos Sveikatos apsaugos ministerijai.

Smarkiai trūksta finansavimo programoms, skirtoms įvairaus darbo su jaunimu formoms: atviram, mobiliajam, išmaniajam darbui, darbui su jaunimu gatvėje. Pastarasis yra vienas sunkiausiu darbų, kai tenka į visuomeninį gyvenimą prisišaukti jaunimo grupę, kurią itin sunku pasiekti.

Būsto prieinamumo klausimas išlieka aktualus. Jaunam žmogui, jei šiuo klausimu jam finansiškai nepadeda tėvai, būstas praktiškai neprieinamas. Vilniuje ir kituose didmiesčiuose jauni žmonės paprasčiausiai nieko nejperka, todėl jų gyvenimo kokybė smarkiai pablogėjusi. Tokiu būdu jaunas žmogus pakliūva į spąstus, nes privalo dirbti studijuodamas.

Nuo savivaldybėje išrinktos tarybos ir mero negali nukentėti jaunimo atstovai. Pavyzdžiui, Vilniaus rajone dar neseniai veikė meras, kuris aktyviai stabdė įvairius žmogaus teisių, LGBTIQA+ ir jaunimo reikalų klausimus savivaldybėje.

Nė vienas jaunimo narys negali būti juridinio asmens kolegialaus organo vadovas ir narys, jeigu nėra pilnametis, nes už tai gresia baudos organizacijos prezidentui ir juridiniam asmeniui.

Liberalų sąjūdis siūlo:

- Įvesime balsavimą nuo 16 metų savivaldybių tarybų, merų bei Europos parlamento rinkimuose.
- Didelį dėmesį skirsime mokyklinio amžiaus jaunuolių pilietiškumui stiprinti.
- Pripažinkime jaunimo politikos institucijas ir NVO organizacijas kaip veiklą, tolygią sporto ir kitiems būreliams. Į aukštąsias mokyklas stojančiam jaunimui siūlysime suteikti 0,25 % balo už dalyvavimą NVO veikloje, koks dabar taikomas už karinę savanorystę.
- Neformalaus ugdymo krepšelis turėtų apimti ir tokių kompetencijų kaip lyderystė, komunikacija, viešasis kalbėjimas ugdymą. Kompetencijos būtų naudingos darbo veikloje, padėtų ugdyti jaunimo politikos lyderius ir užtikrinti jaunimo atstovavimą.
- Siūlysime keisti neformaliojo ugdymo krepšelio finansavimo principą. Vietoje dabartinių 15 eurų, skiriamų organizacijoms, verta skirti, pavyzdžiui 100 eurų krepšelį kiekvienam vaikui, kad jis pats pasirinktų, kuriame ugdymo NVO juos panaudoti.
- Gerinsime jaunimo atstovavimą. Jaunimas kviečiamas tik tada, kai reikia jauno žmogaus, o ne tada, kai sprendžiami jaunimo klausimai. Sprendžiant jaunimo klausimus turi būti kviečiamos tos organizacijos, kurios tiesiogiai dirba aptariamoje srityje.

- Skirsime didesnį dėmesį psichologinei ir emocinei jaunimo sveikatai: kursime prieinamų sveikatos kabinetų sistemą, psichologų paslaugas mokyklose ir universitetuose, anonimines konsultacijas kiekvienam, kuriam jų reikia.
- Mažinsime po COVID-19 viruso pandemijos išryškėjusį jaunimo polinkį į psichologines ligas, stresą, uždarumą.
- Imliausias jaunimo politikai asmuo yra mokinys, tačiau mokyklos įprastai nenoriai įsileidžia kitas socialines institucijas, todėl stiprinsime jų bendradarbiavimą. Imsimės pokyčių ugdant jaunimo politikos lyderius.
- Keliame tikslą, kad jauni specialistai būtų pripažįstami tokie pat geri kaip vyresni – atlyginimas neturi priklausyti nuo profesionalo amžiaus.
- Didinsime konsultacijų jaunimo karjerai planuoti prieinamumą, ypač kaimiškose teritorijose, tautinių mažumų mokyklose.
- Didinsime karjeros planavimo konsultantų skaičių finansuojant mokymus ne tik švietimo specialistams.
- Pakeisdami Civilinį kodeksą, asmenims nuo 16 metų suteiksime teisę vadovauti jaunimo organizacijoms.
- Plėsime atvirų jaunimo centrų ir erdvių tinklą: kiekvienoje savivaldybėje turėtų veikti bent vienas toks centras arba erdvė.
- Dekriminalizuosime (ne legalizuosime) mažo kiekio lengvų narkotinių medžiagų be tikslo platinti disponavimą. Valstybės pastangas nukreipsime narkotinių medžiagų vartojimui mažinti, prevencijos programoms, vartojančių pagalbai, sveikai gyvensenai propaguoti, griežtam platinimo užkardymui.

XIII. Sporto politika

Dabartinė padėtis ir iššūkiai:

Per pastaruosius ketverius metus liberalai palaikė ir prisidėjo prie darbų skaidrinant sporto finansavimą. Priimti įstatymų pakeitimai, po kurių finansavimas vykdomas tiesiogiai per Švietimo, mokslo ir sporto ministeriją (ŠMSM) ir Nacionalinę sporto agentūrą (NSA). Valstybės lėšos, skiriamos sportui, kasmet sudaro apie 60 mln. eurų per metus, o finansavimas vykdomas pagal aiškius ir skaidrius kriterijus.

Vis dėlto trūksta duomenimis grįstos analizės, kokius pokyčius kuriame, nuolat vyksta įvairių partijų ir sporto organizacijų diskusijos, ar tinkamai taikomi finansavimo kriterijai pagal kintančius sporto bendruomenės poreikius ir formuojamas valstybės sporto politikos gaires. Todėl svarbiausias dabarties iššūkis – pasiekti vieningą politinį susitarimą dėl valstybės sporto strategijos prioritetinių tikslų ir uždavinių.

NSA įkūrimas buvo svarbus ir reikšmingas kokybinis pokytis įgyvendinant valstybės sporto politiką, tačiau pagrindinė problema, kad NSA kol kas daugiau veikia kaip sportą administruojanti institucija, trūksta glaudesnio tarpinstitucinio strateginio bendradarbiavimo su ŠMSM ir savivaldybėmis. Todėl vienas svarbiausių ateities iššūkių, kad NSA ne tik administruotų sportui skiriamą finansavimą ir vykdytų finansavimo kontrolę, tačiau taptų žinių, statistikos, duomenų centro institucija, kuri galėtų svariau prisidėti formuojant sporto politiką.

Šiuo metu šalyje stebimi ne tik žemi vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų fizinio aktyvumo rodikliai, bet ir vieningo politinio sutarimo dėl svarbiausių sporto politikos tikslų. Nesutariame ko siekiame: daugiau medalių ir sportininkų olimpiadoje ar fiziškai aktyvios ir sveikos visuomenės?

Atsakomybę už aukšto sportinio meistriškumo rezultatus ir profesionalaus sporto vystymą turi prisiimti sporto šakų federacijos. Efektyvus valstybės finansavimas pagal aiškius kriterijus ir rodiklius turi skatinti sporto federacijų kokybinius veiklos pokyčius, skaidresnį ir atviresnį sporto bendruomenės, klubų, verslo įsitraukimą į federacijų veiklą, kokybinį pokytį ugdant sporto specialistus ir trenerius, sporto medicinos ir mokslo plėtrą.

Liberalų sąjūdis siūlo:

Liberalai nuosekliai laikosi nuomonės, kad valstybės sporto politikos prioritetas turėtų būti sveikas ir fiziškai aktyvus žmogus, didesnis vaikų ir visuomenės įsitraukimas į fizinį aktyvumą, sporto masiškumo pokytis pagal kitų ES šalių, ypač Skandinavijos, rodiklius.

- Inicijuosime parengti valstybės sporto strategiją ir vieningą politinį visų partijų sporto susitarimą.
- Didinsime sporto masiškumą ir prieinamumą, vystysime klubinę sistemą ir vieningą finansavimo sistemą, tobulinsime krepšelio principą neformaliame vaikų ugdyme, aktyviau įtrauksime savivaldą plečiant sporto infrastruktūrą bei prisidedant prie vieningos neformaliojo ugdymo ir švietimo sistemos plėtros.
- Užtikrinsime sąveiką tarp valstybės institucijų, savivaldos, verslo ir visuomenės fizinio aktyvumo srityje.
- Sudarysime vienodas sąlygas visiems fizinio aktyvumo srityje veikiantiems subjektams vykdyti bei vystyti veiklas. Sportas ir fizinis aktyvumas turi tapti neatsiejama neformalaus vaikų ugdymo dalimi.
- Peržiūrėsime Sporto įstatymą, kitus teisės aktus, poįstatymines normas, priderinant prie vieningos valstybės sporto politikos.
- Reformuosime neformalaus vaikų ugdymo ir švietimo sistemą.
- Didelį dėmesį kreipsime vystyti ir plėtoti klubinio sporto sistemą, skatinsime NVO organizacijas.
- Užtikrinsime valstybės institucijų (ŠMDS, NSA) glaudų tarpinstitucinį bendradarbiavimą su savivalda plėtojant sporto infrastruktūrą ir įgyvendinant vieningos sporto politikos uždavinius.
- Sieksime sporto federacijų veiklos kokybinio pokyčio, skaidraus finansavimo pagal aiškius rodiklius, rūpinsimės aukšto meistriškumo sporto plėtra ir vystymu.

Kokius ateities iššūkius pažymi Liberalų sąjūdis

Ekonomikos situacija ir susisiekimas

Akivaizdu, kad saugumo iššūkiai ateityje nemažės, gynybos poreikis augs. Pacifizmo nuotaikas keičia karo realybė. Šiuo atveju situacija keičiasi iš esmės, o tai yra didelis iššūkis liberalams. Kalbėti apie mokesčių mažinimą artimiausioje ateityje nerealu, bet galime padirbėti kovoje su biurokratija, priešintis teisingumo ir logikos trūkumui.

Ateities visuomenė neįsivaizduojama be išaugusio žmonių finansinio raštingumo, technologinių kompetencijų, kitaip tariant – neišvengiamai reikia skatinti žmones rūpintis savimi. Tokį poreikį iš esmės nulemia demografinė situacija. Lietuva yra maža, bet dinamiška valstybė, todėl galime greitai keisti visuomenę ir pasiekti pavyzdinę pažangą.

Po 10–15 m. visuomenė dar sparčiau sens, iš esmės keisis demografinė padėtis. Mūsų mokestinė sistema turės apsaugoti žmones, kad jie galėtų kaupti ateičiai. Privalome stiprinti ir ginti individualios veiklos institutą, o imigracijos politiką vertinti ne su baime, o galimybių nuotaikomis.

Turime nebijoti tokių iššūkių kaip dirbtinis intelektas (suvokianti ir DI keliamus iššūkius), pamiršti mitą, kad technologijos eliminuos žmones iš darbo rinkos. DI plėtra užimtumui turi labai mažai įtakos, priešingai: didėja reikalingų profesijų ir kompetencijų įvairovė, stipriai plečiasi paslaugų sektorius. Aplinkosauginės tendencijos taip pat grąžins įvairių, jau primirštų profesijų poreikį (pavyzdžiui, buitinės technikos taisymo, siuvyklų ir pan.).

Dėl klimato kaitos ateities verslas bus vis žalesnis. Mūsų padėtis puiki, nes galime kurti terpę naujiems, inovatyviems verslams. Valstybės pirkimai taip pat vis labiau įvertins inovacijų aspektą: ar geriau pasirinkti pigesnį sprendimą, ar brangesnį, bet atnešantį naujovių ir galimybių. Išliks subalansuoto biudžeto poreikis negyvenant į skolą kitų kartų sąskaita.

Lietuva turi išnaudoti skaitmeninio amžiaus potencialą – suteikti piliečiams daugiau galimybių ir būti lyderiais tokiose svarbiose technologijų srityse kaip dirbtinis intelektas, 5G, daiktų internetas, kibernetinis saugumas, paskirstytos apskaitos technologijos ir kt.

Šalies kelių tinklas pasenęs, nudėvėtas, o susisiekimo infrastruktūros būklei atstatyti šiuo metu reikėtų apie 10 mlrd. eurų. užtikrinti kelių tvarkymo ir priežiūros finansavimą bus vienas didžiausių uždavinių, nes susisiekimas turi įtakos ne tik ekonomikai, saugumui, bet ir krašto gynybai. Nesiėmus veiksmų dabar, laukia kelių infrastruktūros degradacija. Šiuo metu 40 % šalies

kelių netinkamos būklės ir, ekspertų teigimu, artimoje ateityje tokių kelių skaičius pasieks 70 %. 80 viadukų dabar yra avarinės būklės ir greitu laikų tokių skaičius pasieks 110. Susisiekimo infrastruktūrai įtakos turi dėl klimato kaitos padidėjusi kaitra. Ateityje siekiant išvengti dar didesnės žalos, būtina labiau kontroliuoti transporto priemonių svorį.

Pakitę judumo įpročiai transformavo Lietuvos susisiekimo piramidę. Jos pagrindą vietos lygmeniu sudaro pėstieji, dviratininkai ir kelionės viešuoju transportu, kurio tvari ir efektyvi įvairiarūšė infrastruktūra apima visą šalį. Lietuvoje turi veikti efektyvi, tvari, gyventojų poreikius atitinkanti susisiekimo infrastruktūra, užtikrinanti integruotą, greitą ir patogią kelionę. Tarpmiestinis ir priemiestinis eismas turi sklandžiai įsilieti į miesto transporto audinį.

Užsienio politika ir nacionalinis saugumas

Kol putinas liks valdžioje, kol rusija vykdys savo imperialistinę politiką, tol saugumo situacija išliks tragiška. Neišvengsime didinti išlaidų gynybai – Lietuva turi neatsilikti ir nuo karo pramonės technologinės pažangos. Užsienio politikoje saugumo ir Ukrainos klausimai dominuos dar ilgai. Tikėtina, kad plėsis ne tik NATO – naujomis narėmis pagausės ir Europos Sąjunga. Nerami padėtis aplink skatins migrantus judėti į Lietuvą arba per Lietuvą.

Mūsų šalis susiduria su padidėjusia geopolitine įtampa, todėl ateityje ypač svarbu stiprinti visuomenės atsparumą ir pasiruošimą. Viena vertus, turėsime užtikrinti šalies piliečių saugumą ir krašto gynybą, kita vertus, ekonominis ir visuomeninis gyvenimas turės nesustoti.

Išliks didelė provokacijų ar riboto masto karinių veiksmų įvairaus pobūdžio hibridinių veiksmų, siekiant pakenkti Lietuvos saugumui ir interesams, grėsmė. rusija aktyviai vykdo žvalgybinę veiklą prieš Lietuvą, siekdama rinkti informaciją apie šalies politiką, gynybą, ekonomiką ir kitas sritis. Grėsmė didėja rusijai pasitelkiant kibernetines atakas ir dezinformacijos kampanija.

rusija toliau kels grėsmę Lietuvos ekonomikai, jos vystymuisi. Tai pasireikš ir per investuotojų elgseną bijant rusijos agresijos, ir dėl pačios rusijos daromos įtakos verslo struktūroms.

rusija siekia įtvirtinti savo įtaką Lietuvoje teigdama, jog turime bendrą istoriją ir kultūrą. rusija propaguoja autoritarinį valdymo modelį ir kelia grėsmę demokratinėms vertybėms. Tai vykdoma per įvairius kanalus– kai kurias politines partijas, visuomenines organizacijas, pavienius veikėjus ir kt. Atkreiptinas dėmesys į 2022 m. pabaigoje putino priimtą „rusijos humanitarinės politikos plėtros užsienio šalyse koncepciją“, kuri aiškiai nurodo, kaip putinas konstruoja „rusiškąjį pasaulį“, kokiomis kryptimis šis pasaulis turi plėstis, kokiuose regionuose šį pasaulį reikia „apginti“.

Suomijos ir Švedijos narystė ir integracija į NATO, taip pat Vokietijos brigados dislokavimas Lietuvoje sustiprins mūsų regiono saugumą. Nors NATO 5-asis straipsnis yra Šiaurės Atlanto sutarties pamatinė dalis, vis dėlto tai nėra automatinis įsipareigojimas ateičiai. Kiekviena NATO šalis pati sprendžia, kokią pagalbą ir kokiu mastu teikti užpultai sąjunginin kei.

Stiprinant gynybinius pajėgumus, negalima pamiršti regioninio bendradarbiavimo ir galimybės įkurti ES Gynybos sąjungą. Be abejo, JAV išliks esminiu partneriu, tačiau stiprinti

autonomiškumą ir sudaryti atskiras gynybos sutartis su Lenkija ar kitomis šalimis taip pat gyvybiškai svarbu. Tik įvairiapusis gynybos stiprinimas – nacionaliniu, regioniniu, transatlantiniu lygmeniu – užtikrins mūsų saugumą.

Išlieka didelė grėsmė, kad priešiškos šalys (rusija, Kinija) dar intensyviau naudos dezinformaciją ir propagandą, siekdamos skaldyti Lietuvos visuomenę, kurstyti nepasitikėjimą vyriausybe ir institucijomis bei pakenkti Lietuvos įvaizdžiui tarptautinėje arenoje. Tam tikrų visuomenės grupių radikalizacija ir ekstremizmas gali kelti grėsmę visuomenės saugumui ir demokratinei santvarkai.

Lietuvoje gyvena apie 200 tūkst. piliečių iš trečiųjų valstybių. Specialios sąlygos pabėgėliams iš Ukrainos privalo išlikti. Taip pat būtina atsižvelgti į tai, kad anksčiau ar vėliau, žlugus dabartiniam rusijos režimui, beveik neišvengiamai iš dabartinės rusijos teritorijos į (per) Lietuvą pradės plūsti didžiuliai pabėgėlių srautai. Nerami situacija regione skatins ir migrantus iš kitų šalių judėti į Lietuvą ir per ją.

Lietuvos užsienio politika reikalinga ne tik Lietuvoje gyvenantiems Lietuvos Respublikos piliečiams, ji neatsiejama ir nuo užsienyje gyvenančių lietuvių. Bet kurios pasaulio šalies gyventojai apie Lietuvą ir lietuvius savo nuomonę susidaro pirmiausia pagal šalia jų gyvenančius mūsų tautiečius. Užsienyje gyvena šimtai tūkstančių Lietuvos Respublikos piliečių, kurie yra neatskiriama Lietuvos dalis. Privalėsime užtikrinti jiems galimybes išlaikyti ir stiprinti ryšius su Tėvyne ir dalyvauti jos politiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime.

Švietimas ir mokslas

Tikėtina, kad demografiniai procesai didžiausią poveikį švietimo sistemai jau padarė, ateityje demografija jos taip nebeveiks. Didesnių iššūkių sukurs įvairovė plačiąja prasme. Jeigu švietimo sistema sugebės prisitaikyti, visuomenės įvairovė taps Lietuvos stiprybe.

Akivaizdžiai matomos tendencijos, kad nepakeitę savo požiūrio ir mąstymo ateityje susidursime su vis didesniu mokytojų trūkumu, nors mokytojų svarba tik augs. Turėsime peržiūrėti mokyklų tinklą, mokytojų darbo sąlygas, ugdymo modelius nustatančius reikalavimus ir vis daugiau laisvės (ir atsakomybių) perkelti mokykloms. Turėsime užtikrinti švietimo sistemos lankstumą, vis labiau augs privačios iniciatyvos ir santykio su bendruomene reikšmė.

Dirbtinis intelektas atneš ne tik galimybių, bet grėsmių. Spartus technologijų vystymasis atveria naujus mokymosi būdus ir metodus, kurie gali skatinti švietimo proveržį, tačiau kartu kuria grėsmes bendruomenės tvarumui ir gali didinti švietimo atotrūkį, mažinti teisingumo sąlygas. Patogumą teks derinti su mokymosi įgūdžiais, saugumo klausimais. Be to, pažangiausių pasaulio institucijų tyrimai rodo, kad vystomos dirbtinio intelekto galimybės mažins šiuo metu Lietuvoje vis dar populiaresnių gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos (STEM) aktualumą ir išryškins humanitarinių ir socialinių mokslų reikšmę. Todėl jau dabar telkime dėmesį „minkštosioms“ sritims.

Sparti technologijų raida ir jos lemiami darbo pobūdžio pokyčiai kelia švietimo sistemai uždavinį užtikrinti nuolatinio kompetencijų ir įgūdžių atnaujinimo bei darbuotojų per(si)kvalifikavimo galimybes ir atitinkamus pajėgumus.

Kultūra

Gerėjant žmonių sveikatai, vis daugiau dėmesio skiriant kokybiškam laisvalaikiui (ypač jei diskusijos apie 4 darbo dienų savaitę taptų realybe), kultūra tampa dar reikšmingesnė. Didės dalyvaujamosios kultūros poreikis, kurio esmė ne tik dalyvauti kultūroje, bet ir būti kultūrinio vyksmo dalimi. Rasis daugiau bendruomeniškumu grįstų kultūros iniciatyvų. Kultūra gali užtikrinti geros jauseną ir psichinę sveikatą. Sudėtinga įsivaizduoti visavertę emocinę gerovę be kultūros poveikio.

Lietuva gali didžiuotis laimingiausiu jaunimu pasaulyje. Šiais metais „Pasaulio laimės indeksas“ (World Happiness Report) Lietuvai skyrė 19 vietą, o tarp jaunesnių nei 30 metų respondentų buvome pripažinti kaip laimingiausia pasaulio šalis. Turėkime omenyje tinkamai nukreipti jaunimo gyvybinę energiją ir laiką.

Atvirumas sudaro kultūros prigimtį. Ateityje dėl karo ir klimato pabėgėlių visuomenei tampant įvairesnei, kultūra padės įveikti migracijos keliamus iššūkius,. Kultūra skatina toleranciją, įvairovę, užkardo neapykantą.

Ateityje dar labiau tirps ribos tarp skirtingų sektorių, net tarp pačių kultūros ir meno sričių, atsiras daugiau hibridinių formų, socialinių sąveikų per kultūrą. Technologijų plėtra visada bus iššūkis kultūrai, viena vertus, padedantis kurti ir reikštis, kita vertus, keliantis grėsmę originaliai kūrybai, autoriams.

Jungtinės Tautos atnaujins darnaus vystymosi tikslus numatydamos kultūrą kaip atskirą darnaus vystymosi tikslą. Tai turėtų tapti dideliu impulsu dar labiau vertinti kultūros reikšmę ir naudą netgi praktiškai sprendžiant tvarumo, klimato kaitos, žmogaus teisių užtikrinimo, demokratijos kokybės erozijos ir pan. problemas.

Aplinkosauga, klimato kaita ir energetika

Dėl klimato krizės Europa yra greičiausiai šylantis pasaulio žemynas. Prognozuojama liūčių ir potvynių žala ES gali pasiekti 1 trln. eurų per metus. Augančios rizikos žmonių sveikatai, žemės ūkiui, infrastruktūrai ir gyvajai gamtai neleidžia lėtinti tempo stabdant klimato krizę, nes pasyvumas tik didintų ateities kaštus visuomenei ir ekonomikai, skatintų socialines įtampas ir geopolitinį nestabilumą. Teiksime valstybės paramą, kad klimatui draugiškos investicijos

apsimokėtų ir iki 2045 m. Lietuvos ekonomika transformuotųsi į klimatui neutralią išlikdama konkurencinga.

Lietuvos klimato prognozės nėra optimistinės. Iki šio šimtmečio pabaigos vidutinė metinė oro temperatūra šalyje išaugs nuo 1,2 laipsnio pagal optimistinį scenarijų iki 2,8 laipsnio pagal pesimistinį. Numatomas vidutinis kritulių kiekio didėjimas pagal optimistinį scenarijų siekia nuo 42 mm, arba 6 %, iki 98 mm, arba 14 %, pagal pesimistinį. Daugės gausių kritulių laikotarpių, kai mėnesio norma iškrenta per dieną. Tokių dienų pasitaikys dažniau: nuo 14-16 iki 18-20.

Akivaizdu, kad toliau patirsime stiprius temperatūros šuolius: pavyzdžiui, praėjusias metais Lietuvoje fiksuota net 17 amplitudės rekordų (14 šilumos, 3 šalčio). Karštis, audros, potvyniai reikalaus pritaikyti infrastruktūrą. Gamtos nuostoliai darys vis didesnį poveikį šalies BVP. Karščio bangos reikalaus atitinkamai pritaikyti mokyklas, ligonines, senolių būstus, kt.

Urbanistinio planavimo principas įsitvirtins toks: mažiau asfalto, daugiau augmenijos. Miestų infrastruktūra turės sugerti perteklinį vandenį įrengiant žaliuosius stogus ir kt.

Šiltėjant klimatui, atsiranda daugiau žemės ūkiui ir miškams kenčiančių parazitų. Stichinės nelaimės vers tobulinti ūkininkų draudimo mechanizmus, kurie Lietuvoje nėra pakankamai išvystyti. Reikės įvertinti ir vieno prasto žemės ūkio sezono grėsmę.

2028 m. elektros daugiau gaminsime nei vartosime, 2035 m. nebenaudosime sąvartynų. 2040 m. vienintelis emisijų išmetantis sektorius liks žemės ūkis. Transportas ilgai išliks problemiškas: arba trūks sprendimų, arba jie bus brangūs.

Išrinkus naują Europos Parlamentą ir suformavus naują Europos Komisiją sklando gandai, kad žaliąjį kursą gali pakeisti maisto saugumo kryptis. Vis dėlto tikėtina, kad aplinkosaugos, energetikos tikslai itin nesikeis, nebent sumažės ambicijos ir dėmesys į brangias technologijas.

Nors vandenilio technologijos išlieka labai brangios ir reikalauja milžiniškų subsidijų, Lietuva šioje srityje turi nemenką potencialą, kurį anksčiau ar vėliau galės neabejotinai išnaudoti.

Ateityje turime vengti įsikabinti į vienintelę technologiją, pavyzdžiui, atominę energetiką. Mažųjų atominių reaktorių technologija dar tik kuriama, lygiai taip pat vystosi kitos technologijos: dumblių, gilioji geotermija ir kt. Šiame segmente Lietuvai svarbu rasti savo nišą.

Ateityje didėjant atsinaujinančios energijos gamybai, Lietuva taps elektros eksportuotoja ir tai iškart pigins galutines kainas vartotojams, nes eksportuojančioje šalyje produktas visada pigesnis nei importuojančioje.

Pasaulyje vis dar naudojame per daug naftos, kito iškastinio kuro, todėl tokios šalys kaip rusija sutelkia išteklių kariauti, pulti taikias valstybes. Keičiasi tik gamybos ir prekybos srautai ir kryptys (nors nebeperkame naftos iš rusijos, perkame iš arabų kraštų, o rusai prekybą nukreipia į kitas rinkas, pavyzdžiui, Indiją).

Akivaizdu, kad karo Ukrainoje pasekmės bus itin skaudžios šios šalies energetikos sektoriui. Vadinasi, Ukraina turės atstatyti savo energetikos sistemą pagal vakarietišką modelį, kur savo žinias ir kompetencijas gali pasiūlyti Lietuva.

Žemės ūkis ir maisto sauga

Ateityje žemės ūkio subjektams svarbu užtikrinti normalias sąlygas, išsaugoti aukštos kokybės dirvožemius. Toliau veiksime bendroje rinkoje, kurioje nesustos skaitmenizavimo, robotizavimo procesai.

Žemės ūki reikia pripažinti strategine kryptimi, nes jis užtikriną bazinį gyvybės poreikį – maistą. Ateityje ES prioritetų kryptys gali pakrypti nuo „žaliojo kurso į maisto saugumą. Be to, energijos poreikiui Europoje toliau augant, žaliosios pertvarkos darbotvarkė virsta dideliu iššūkiu apsirūpinant žaliąja energija ir jos gamybai reikalingomis žaliavomis, infrastruktūra.

Lietuvoje reikia išlaikyti žemės ūkio gamybos apimtis. Nors didelių iššūkių nekils, būtina skatinti sektorius, kuriuose užtikrinsime tos srities maisto gamybą (pavyzdžiui, gyvulininkystę).

Privalome apsiruošti Ukrainos narystei ES ir jos pasekmėmis Lietuvai. Reikės prisitaikyti prie pigesnės Ukrainos žemės ūkio produkcijos. Nišinė gamybą gali pasidaryti ypač aktuali. Svarbu skirti dėmesį maisto atsargoms kaupti.

Klimato kaitą reikia pripažinti kaip nenugalimą jėgą ir prie jos pritaikyti veiklas. Būtina apdrausti žemės ūkio sritis valstybei prisidedant prie veiksmingos ir efektyvios draudimo sistemos. Tiesioginis klimato kaitos poveikis kartu su aplinkos tarša neigiamai veiks Lietuvos vidaus vandens telkinių ir dirvožemio būklę, o tai pakenktų visai šalies žemės ūkio sektoriaus raidai, Lietuvoje auginamo maisto kokybei ir net pajūrio ekosistemoms.

Sveikatos apsauga

Šalies biudžete numatytos investicijas į vaikus bus – šimtaprocentinės. Ateityje privalome diegti žinias apie sveiką gyvenseną, rizikos veiksnius, fizinio aktyvumo naudą ir kt. Pastovus sveikos gyvensenos mokymas turi prasidėti nuo darželio, nes išugdytas vaikas daro įtaką visai šeimai.

Taip pat atsipirks investicijos į teisingų įgūdžių formavimą ir ligų prevenciją, nes ligonių gydymas visada kainuos brangiau.

Sveikatos sektorius privalo ieškoti proveržio technologijų ir diegti jas praktikoje. Technologijų taikymas daug pasako apie valstybę ir jos potencialą. Lietuvos dydis, socialinė sudėtis, gyventojų skaičius ypač palankus naujausioms medicinos technologijos vystyti. Pavyzdžiui, gaminant ciklotroną, kuris padeda ląstelių lygiu atpažinti vėžį, reikia gaminti

radioaktyvias medžiagas, kurių neatsiveši iš svetur., medikams bendradarbiauti su fizikais, matematikais ir kt. Technologinė pažanga turės didelę reikšmę visai Lietuvai.

Visada atsipirks investicijos į teisingų įgūdžių formavimą, ligų prevenciją, nes gydymas visada bus brangus.

Socialinė politika

Visuomenės senėjimas taps rimtu iššūkiu šalies sveikatos apsaugos sistemai ir darbo rinkai. Didėjantis demografinis disbalansas lems poreikį didinti vyresnių žmonių aktyvumą ir užimtumą. Prognozuojama, kad vyraujant dabartinėms tendencijoms iki 2050 m. Lietuvos gyventojų skaičius sumažės iki apytikriai 2,2 mln. Mažėjant gyventojų skaičiui ir augant populiacijos vidutiniam amžiui, darbo rinka bei mokesčių surinkimo sistema, nepasiruošusi greitai ir efektyviai įtraukti vyresnių žmonių į darbo rinką, patirs didelę įtampą. Tuomet reikės ne vien geresnės senstančių gyventojų sveikatos priežiūros, bet ir atitinkamų pokyčių darbo rinkoje, socialinės apsaugos ir švietimo sistemose.

Visuomenėje bus svarbus ne tik įgytas išsilavinimas, bet ir gebėjimai persikvalifikuoti atsižvelgiant į sparčiai kintančias technologijas ir darbo rinkos poreikius. savo ruožtu valstybė šiame procese turės operatyviai ir lanksčiai dalyvauti pasirūpindama visų amžiaus grupių visaverte integracija į nuolat besikeičiančią visuomenę.

Gyventojų migracija – vienas sunkiausiai prognozuojamų demografinių procesų ir kartu vienas darbo rinkos stabilizavimo būdų. Neįmanoma prognozuoti emigracijos, bet turime suvaldyti imigraciją. Turime pasiruošti priimti kvalifikuotos darbo jėgą iš trečiųjų šalių ir įvertinti realų įvežamos nekvalifikuotos darbo jėgos poreikį. Kad darbo rinka ir mokesčių surinkimas išliktų stabilūs, reikalinga socialiai atsakinga ir vieninga migracijos politika.

Lietuvoje santykinai daug skurdą ir socialinę atskirtį patiriančių žmonių, didelė pajamų nelygybė, žemi socialinio kapitalo rodikliai, todėl socialinės ir ekonominės būklės padariniai ilgainiui gali neigiamai paveikti demokratijos tvarumą.

Savivalda ir valstybės valdymas

Demografinė situacija nors ir nebekels tokių didelių iššūkių kaip iki šiol, tačiau dar aštresni taps vidinės migracijos procesai. Ateityje vėl gali iškilti diskusijų apie būtinybę stambinti kai kurias savivaldybes. Nesiėmus tinkamų sprendimų, kelių infrastruktūra savivaldybėse tik prastės, o susisiekimas ir paslaugų prieinamumas kels dar rimtesnių iššūkių.

Viena paskui kitą ištinkančių krizių (klimato, pandemijos, ekonomikos, energetikos) ir didėjančio neapibrėžtumo akivaizdoje auga gyventojų lūkesčiai valdžiai užtikrinti saugumą ir stabilumą. Valdymo struktūra sluoksniuosis: daugiau sprendimų priimsime tarptautiniu lygmeniu , daugiau įtakos turės nevalstybinio sektoriaus subjektai kaip NVO.

Žmogaus teisės

Ateities iššūkiai, su kuriais susidursime siekdami užtikrinti visavertes žmogaus teises, išliks sudėtingi, reikalaus nuolatinio dėmesio ir nuoseklaus darbo. Nepaisant padarytos pažangos žmogaus teisių srityje, išlieka nemažai spragų ir problemų. Svarbiu prioritetu išliks nuolatinė kova su giliai įsišaknijusiomis socialinėmis nuostatomis, diskriminacija ir nepakantumu. Kintantys technologiniai ir socialiniai veiksniai atneša naujų iššūkių duomenų apsaugos ir privatumo srityje.

Visuomenėje vis dar plačiai paplitusi lyčių nelygybė, diskriminacija dėl amžiaus ir etninės kilmės, nepaisoma žmonių su negalia ir LGBTIQA+ bendruomenės teisių. Didelė dalis gyventojų bijo pranešti apie diskriminaciją dėl neigiamos visuomenės reakcijos ir nepasitikėdami valstybės institucijomis. Pasitikėjimo institucijomis stiprinimas yra esminis veiksnys kovoje su diskriminacija. Būtina kurti saugią aplinką, kurioje žmonės galėtų atvirai kalbėti apie patirtą diskriminaciją be baimės patirti neigiamų pasekmių.

Įgyvendindami teisinės ir socialinės apsaugos priemones, turime atsižvelgti į specifinius pažeidžiamų grupių poreikius ir užtikrinti, kad visi asmenys, nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus, etninės kilmės ar seksualinės orientacijos, galėtų gyventi oriai ir be diskriminacijos. Liberalai yra įsipareigoję šiuo tikslu yra pasiruošę dirbti kartu su bendruomene sukuriant teisingesnę, įtraukesnę, lygybės principais paremtą visuomenę.

Spartėjanti technologinė raida, ypač medicinoje, leis įtvirtinti dar labiau personalizuotą gydymą ir, tikėtina, efektyviau atlieps kiekvieno paciento poreikius. Kartu su šiais pokyčiais gali padidėti sveikatos priežiūros lygio atotrūkis tarp socialinių grupių, jei naujų aukštųjų medicinos technologijų kaina būtų pernelyg didelė. Todėl lygių galimybių siekis išliks svarbus ir sveikatos apsaugos srityje sudarant vienodas sąlygas nepriklausomai nuo asmens tapatybės, lyties, amžiaus, tikėjimo, sveikatos būklės ar socialinės padėties.

Be to, technologinė pažanga dar stipriau dirgins demokratijos ir žodžio laisvės principus, nes technologijos gali būti panaudotos ir didesnei visuomenės kontrolei bei stebėsenai, kėsinantis suvaržyti žodžio laisvę ar net perauklėti visuomenę. Tokia grėsmė sutrikdytų nepertraukiamą ir sveiką dialogą su visuomenę, nevyriausybinėmis organizacijomis ir galimai atvertų kelią autoritariniam valdymui.

Neskiriant pakankamai dėmesio žmogaus teisių klausimams, ryškėjant pajamų, turto pasiskirstymo netolygumams, rizikuojama dar labiau pristabdyti visuomenei klestėti būtinų sąlygų – prieigos prie kokybiško švietimo, užimtumo ir sveikatos apsaugos – pažangą.

Iš visuomenės kylantis lūkestis spręsti svarbiausius lyčių nelygybės, amžiaus diskriminacijos, LGBTIQA+ bendruomenės, žodžio ir religijos laisvės, žmonių su negalia teisių bei socialinių nelygybių klausimus skatins jaunąją politikų kartą dar stipriau kovoti ir puoselėti žmogaus teisių principus, atveriant daugiau galimybių ir suteikiant balsą skirtingų grupių atstovams.

Tautinės mažumos, įvairovė

Vienas didesnių iššūkių, su kuriuo susidurs Lietuva ir jau susiduria Europos šalys, yra augantis nacionalizmas. Ši tendencija gali sukelti įtampą tarp skirtingų tautybių piliečių ir kelti grėsmę visuomenės vienybei bei solidarumui. Kurdami dirbtines problemas nacionalistai gali kurstyti diskriminaciją ir segregaciją.

Kitas iššūkis, su kuriuo galimai susidurs tautinės mažumos, bus politikų su populistiniais užmojais aktyvūs veiksmai kėsinantis mažinti tautinių mažumų teises. Tai gali kelti grėsmę demokratijai, teisinei valstybei ir visų piliečių lygioms teisėms. Populistiniai politikai gali kurstyti neapykantą ir diskriminaciją, o tai neigiamai paveiktų tautinių mažumų integraciją ir dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Nepakankamas finansavimas tautinių mažumų poreikiams gali būti didelis iššūkis, kuris kels grėsmę kultūrinei įvairovei, ekonominei gerovei ir socialinei integracijai. Tautinių mažumų poreikių visavertis finansavimas yra esminis veiksnys išsaugant kultūrinį paveldą, skatinant geresnę ekonominę padėtį ir užtikrinant jų aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Nacionalinio saugumo iššūkių gali kelti pro-rusiškų pažiūrų Lietuvos piliečiai ir imigrantai, kurie pagyvenę šalyje ilgą laiką ir tapę Lietuvos piliečiais neturėjo visų sąlygų integruotis.

Vienas pagrindinių tautinių mažumų laukiančių iššūkių – galimybės gauti kokybišką švietimą savo gimtąja kalba. Pastaruoju metu kilo diskusijų, ar verta uždaryti tautinių mažumų mokyklas arba sujungti jas su lietuviškomis mokyklomis. Tai kelia grėsmę tautinių mažumų kultūriniam paveldui ir identitetui ir sulėtintų integraciją.

Tautinių mažumų švietimo iššūkius kelia nepakankamas aprūpinimas ugdymo priemonėmis, ribota švietimo pagalba, pedagogų, tarp jų specialiųjų, trūkumas ir amžėjimas. Šie iššūkiai gali turėti įtakos tautinių mažumų mokinių mokymosi rezultatams, švietimo kokybei ir bendram švietimo sistemos veikimui.

Jaunimo politika

Grįžtant prie amžiaus problemos, greitu metu pradės trūkti jaunimo reikalų koordinatorių, nes nebuvo ruošiami specialistai. Toliau trūks jaunimo mokytojų.

Keliame tikslą, kad jauni specialistai būtų pripažįstami tokie pat geri kaip vyresni – atlyginimas neturi priklausyti nuo amžiaus.

Po COVID-19 viruso pandemijos iššūkį kelia išryškėjęs jaunimo polinkis į psichologines ligas, stresą, uždarumą.

Valdžia gali būti nelinkusi priimti staigius ir didžiulius gyventojų politikos pokyčius šalies sistemoje, vis dėlto to gali prireikti siekiant kokybiško šuolio, kuris pasiteisintų ne tik trumpojoje, tačiau ir ilgalaikėje perspektyvoje.

Gyventojai, ypač jaunimas, vis dažniau nusivilia demokratijos veikimu ir efektyvumu. Tai siejama su nepasitikėjimu valdžios institucijomis, praktiniu demokratijos veikimu, trūkumais patenkinant įvairių amžiaus grupių poreikius.

Sporto politika

Lietuvoje turi augti aktyvus, sportiškas, fiziškai aktyvus žmogus ir pilietis, o valstybės prioritetas vystant sporto masiškumą ir fizinį aktyvumą yra sveika visuomenė.

Vis daugiau visuomenės, ypač jaunimo, dėmesio susilaukia e-sportas, kaip ryšio išlaikymas tarp tradicinių sporto būdų ir skaitmeninių įrenginių, kompiuterių. Vis dėlto nėra aišku, kaip tokia sporto atmaina vystysis ir ar tai kelią grėsmę tradiciniams metodams, ilgainiui skatinant ne judumą, o priešingai – sėslesnį gyvenimo būdą.